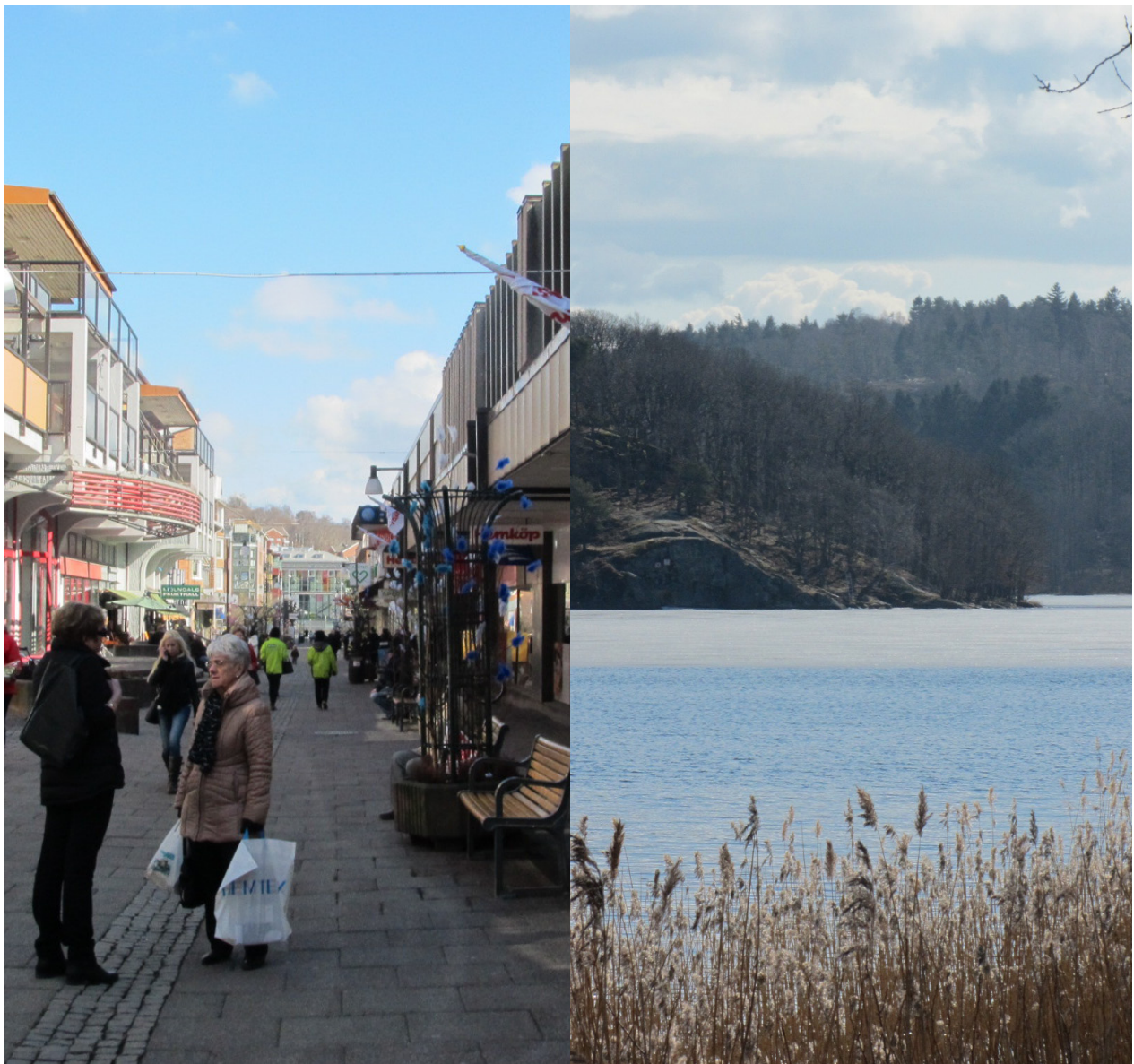

Hur kan den europeiska landskapskonventionen implementeras i Mölndals kommun genom en landskapspolicy?

How can the European Landscape Convention be implemented in the Municipality of Mölndal through a landscape policy?

Isabelle Vramsten

Hur kan den europeiska landskapskonventionen implementeras i Mölndals kommun genom en landskapspolicy?

How can the European Landscape Convention be implemented in the Municipality of Mölndal through a landscape policy?

Isabelle Vramsten

Handledare: Ingrid Sarlöv-Herlin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: **Anders Larsson**, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Jenny Nord, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0734

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Ämne: Landskapsarkitektur

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: maj 2013

Omslagsbild: Foton tagna av författaren, Mölndals centrum th. och stensjön tv.
Författaren har tagit alla foton i uppsatsen.

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Europeiska landskapskonventionen, implementering, kommunal översiktsplanering, landskapskvalitetsmål, landskapspolicy, landskapspolitik, landskapsvärden, Mölndals kommun

Förord

Idén till den här uppsatsen uppkom under min praktik på Mölndals kommun, gatukontoret avdelning stadsmiljö. Praktiken var mycket lärorik och när jag var lite mer insatt i den kommunala verksamheten så slog det mig hur mycket direkt och indirekt påverkan av landskapet som sker utan att full hänsyn tas till landskapet. Ett problem som jag ser är att den övergripande skalan och landskapsperspektivet endast finns representerat i kommunens översiktsplan. Översiktsplanen lägger visserligen fram vissa prioriteringar och principer för arbetet som påverkar landskapet men den räcker inte till för att skapa en helhetssyn av landskapet och dess utveckling. Kommunen arbetar mestadels sektoriserat vilket också det bidrar till svårigheter i arbete utifrån en helhetssyn. Jag menar inte att kritisera kommunen, men jag tror att andra arbetssätt och verktyg behövs för att ta tillvara på landskapets värden och förstärka dem istället för att i värsta fall förbise dem.

Mölndal är min hemkommun och är det landskapet som jag hela tiden under min utbildning till landskapsarkitekt har refererat till. Enligt mig så har Mölndal en svaghet, och det är att jag upplever landskapet som otydligt. Jag är rädd för att kommunen kommer att expandera på bekostnad av sina landskapsvärden om inte kommunens landskapspolitik och medvetenhet om sina landskap blir stärkt.

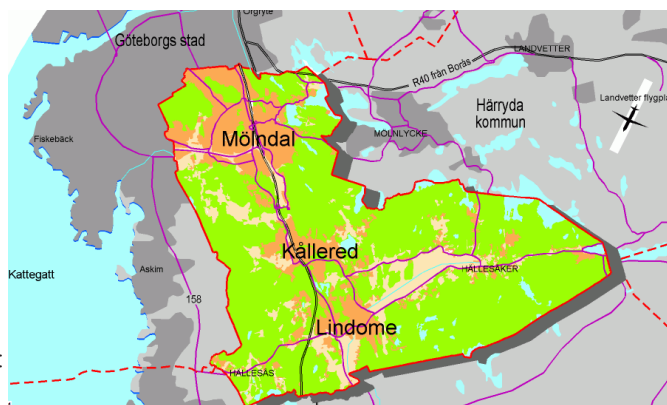
Under praktiken funderade jag mycket på Mölndals landskap i den stora skalan och kom att tänka på den europeiska landskapskonventionen. Under utbildningen har den omnämnts vid flertalet tillfällen, men jag har aldrig riktigt lyckats sätta mig in i hur den rent praktiskt skulle kunna fungera. När jag funderade vidare på landskapskonventionen kändes det sedan naturligt att undersöka den närmare för att få en klarhet i om den kan vara ett hjälpmedel för den kommunala planeringen. Landskapskonventionen är ett viktigt dokument att förhålla sig till som landskapsarkitekt och därför ville jag ta chansen att verkligen sätta mig in i hur den kan användas på bästa sätt, och som ett första steg hur den kan implementeras.

Ur denna bakgrund uppkom min huvudfråga och titel för uppsatsen; Hur kan den europeiska landskapskonventionen implementeras i Mölndals kommun genom en landskapspolicy?

Jag vill tacka alla ni som har hjälpt mig under arbetets gång! Tack till min engagerade handledare Ingrid Sarlöv-Herlin som har bidragit med mycket kunskap och idéer. Tack Maria Modin, min handledare under praktiken i Mölndal, för all hjälp med att formulera min idé och för tips om kommunens material. Tack ni andra på Mölndals kommun för att ni tog er tid att hjälpa mig och tack till min familj och vänner för all peppning och stöd!

Isabelle Vramsten
Malmö 2013-05-08

Illustration över Mölndals kommun med omkringliggande områden. Kartan är från Mölndals kartdatabas: (molndal.se)

Sammandrag

Den europeiska landskapskonventionen (ELC) är en konvention som strävar efter att de stater som frivilligt har undertecknat konventionen ska utveckla sina landskap och ta tillvara dess mångsidighet. Utvecklingsprocessen ska inkludera allmänheten för att stärka medborgarnas kunskap och relation till landskapet och göra arbetet med landskapet mer hållbart och demokratiskt. Sverige är en av de närmare fyrtio stater som har undertecknat och ratificerat konventionen, som började gälla i Sverige den 1 maj 2011 (COE, ELC signatur status, 2013). Arbetet med att implementera konventionen i landet har pågått längre tid än så, men har ännu inte fått genomslagskraft på lokal nivå i landets kommuner. I denna uppsats undersöks hur landskapskonventionen kan implementeras i en svensk kommun. För att kunna göra en så konkret studie som möjligt har Mölndals kommun använts som en exempelkommun i uppsatsen.

Utifrån landskapskonventionen och utifrån de dokument som styr landskapet i Mölndal och i andra svenska kommuner har ett förslag tagits fram på hur konventionen kan implementeras genom en landskapspolicy. Uppsatsen diskuterar den kommunala översiktsplaneringen och kommer fram till att det behövs en landskapspolicy som är ett fristående dokument men som tillhör kommunens översiktsplan. Landskapspolicyn i sin tur behöver innehålla en landskapsdatabas för att hantera all information om landskapet, och landskapskvalitetsmål som sedan styr handlingarna som sker i landskapet. Allmänhetens deltagande ska vara en naturlig del i arbetsprocessen.

Det är en lång process att integrera landskapsaspekten i den kommunala politiken. För att landskap ska bli något som politiker och tjänstemän i kommunen alltid tar hänsyn till så krävs det ökad kunskap och bättre arbetsprocesser och verktyg. Landskapskonventionen skapar möjligheter för att utveckla denna kunskap, nödvändiga verktyg och arbetsprocesser, men det är upp till kommunen själv att utföra arbetet. Kommunerna behöver stöd i hur de ska gå tillväga för att implementera och följa konventionen på ett bra sätt då konventionen i sig inte ger några exakta direktiv. Den här uppsatsen är ett försök till att reda ut, förklara och föreslå rent praktiskt hur Mölndals kommun, och andra kommuner, kan gå tillväga för att implementera den europeiska landskapskonventionen.

Abstract

The European Landscape Convention (ELC) is an international convention striving for development of landscapes and their versatility, for states that have signed and ratified the convention of their free will. The development process should include the public to strengthen the relation between citizens and landscape and make the process more sustainable and democratic. Sweden is one of the almost forty states that have signed and ratified the convention which entered into force the first of May 2011 (COE, ELC signatur status 2013). The task of implementing the convention in Sweden have been going on for a longer time than that, but has not yet reached power in the local level, in the municipalities. This thesis investigates how the Landscape Convention could be implemented in a Swedish municipality. To be able to do the study as realistic as possible the municipality of Mölndal has been used as an example in the thesis.

From the Landscape Convention and from the documents controlling the landscape in Mölndal and in other Swedish municipalities a proposal has been developed regarding how the convention could be implemented through a landscape policy. The thesis discusses the comprehensive physical planning of the municipality and concludes that need for a free standing landscape policy belonging to the municipal comprehensive plan. The landscape policy needs to contain a landscape database to handle all the information about the landscape. Landscape quality objectives that can later direct the actions going on in the landscape. The participation of the public should be a natural part of the working process.

It is a long process to integrate the aspect of landscape in the municipal politics. In order to make landscape into something that politicians and employees of the municipality always takes into consideration a greater knowledge, better working processes and tools are needed. The Landscape Convention creates possibilities for the municipality to develop this knowledge, necessary working processes and tools, but it is up to the municipality to do all the work. The municipality needs support on how to manage the implementation and the usage of the convention in a good way because the convention itself does not bring any clear directions. This thesis is an attempt to unravel, explain and propose from a practical viewpoint how the municipality of Mölndal, as well as other municipalities, could handle the implementation of the European Landscape Convention.

Innehållsförteckning

Inledning

Bakgrund.....	8
Syfte och mål.....	8
Frågeställning och disposition.....	9
Material och metod.....	9
Avgränsningar.....	10

Del 1. Den europeiska landskapskonventionen och dess användning i kommuner

Vad är landskapskonventionen?

Introduktion till konventionen - kort om syftet.....	13
Bakgrund till konventionen.....	15
Delar av konventionen - med förklaringar.....	16

Implementering av landskapskonventionen i Sverige

Vad har aktörerna kommit fram till?.....	26
--	----

Vad innebär det för en kommun att implementera landskapskonventionen?

Vilka krav ställs på en kommun vid implementering av landskapskonventionen?.....	35
Vilka möjligheter för landskapskonventionen med sig till en kommun?.....	39
Vilka verktyg behöver en kommun för att implementera landskapskonventionen?.....	41

Del 2. Mölndal kommuns styrande dokument i relation till landskapskonventionen

Hur påverkar Mölndals styrande dokument kommunens landskap?

Styre av landskap i Sveriges kommuner.....	47
Hur ser Mölndals styrande dokument ut?.....	51
Översiktsplan 2006.....	52
Grönstrukturprogram 2004.....	58
Naturvårdsplan 1998.....	60
Kulturmiljövårdsprogram 2000.....	60
Mölndals miljömål och Action 2007.....	61
Grönplaner.....	62
Vindbruksplan, utställningshandling.....	63
Landskapspolicy, utkast.....	64

Hur kan landskapskonventionens grundtankar bidra till dagens landskapspolitik?

Problemområden i dagens kommunala landskapspolitik.....	66
Hur kan en kommun förbättra sin landskapspolitik?.....	67

Del 3. Implementering av landskapskonventionen i Mölndal

Hur kan landskapskonventionen utveckla Mölndals landskapspolitik och dess landskap?

Vad kan landskapskonventionen göra för Mölndals landskapspolitik?	69
Vad kan landskapskonventionen göra för Mölndals landskap?	70
Rekommendation för Mölndal	70

Hur kan landskapskonventionen implementeras i Mölndals kommun?

Landskapspolicy	71
Förslag på innehåll i landskapspolicyn	71
Inledande information	72
Landskapsperspektivet integrerat i politiken	72
Framtagande, innehåll och användande av landskapsdatabas	73
Framtagande och innehåll av landskapskvalitetsmål	80
Allmänhetens deltagande	82
Arbete utifrån landskapskvalitetsmålen	84
Sammanfattning och framtidsaspekt av landskapskonventionens genomförande	88
<u>Reflektion</u>	89
<u>Referenser</u>	94
<u>Bilaga - Den europeiska landskapskonventionen</u>	98

Inledning

Bakgrund

Landskapskonventionen är relativt ny, då den blev gällande under våren 2011 i Sverige, och arbetet med att implementera konventionen i landets kommuner befinner sig fortfarande i startskedet. Landskapskonventionen för med sig stora möjligheter att inspirera och vägleda kommuner till att arbeta med hela sitt landskap på ett mer organiserat och medvetet sätt. Alla kommuner kan dra fördel av att använda sig av nya arbetsprocesser och verktyg för att utveckla sina landskap tillsammans med allmänheten.

Mölndal är en grannkommun till Göteborg, och ligger precis söder om. Kommunen delas av järnvägen och väg E 6 vilka bildar en enorm barriär tvärs igenom kommunen. Längs med vägen ligger kommunens tre tätorter och på ömse sidor om vägen finns både skog och jordbruksmark. Kommunen kan ses som en genomfart på väg till eller från Göteborg, en genomfart som behöver stärka sin identitet och tillgänglighet.

Mölndal är en expansiv kommun som år 2013 har ca 61 600 invånare (molndal.se 2013). Inom kommunen finns det mängder av planer på expansion och ombyggnad, bland annat så planeras en ombyggnad av centrum i Mölndals tätort. Kommunen har även värdefulla naturområden, varav flera naturreservat och ett Natura 2000 område. Det finns ett femtiotal sjöar och flera stora vattendrag. Utöver Gunnebo slott som är ett kulturresevat så bjuder landskapet på spår av äldre hävdformer som exempelvis fågata och hägnader i det gamla jordbrukslandskapet (Kulturmiljövårdsprogram 2000).

Expansionskraften i kommunen är stark och det finns risk för att värden i landskapet byggs bort, precis som i andra kommuner. Nya arbetsmetoder och verktyg skulle kunna hjälpa kommunen i sin planering så att landskapsvärdena inte behöver försvinna eller minska mot trycket av exploatering. Landskapskonventionen kan förhoppningsvis bidra med inspiration och idéer till hur nya arbetssätt och verktyg kan se ut. Mölndal kanske skulle kunna utveckla sina landskap och samtidigt expandera och minimera konflikterna där i mellan med hjälp av en förbättrad planeringsprocess. Det är med bakgrund av dessa tankebanor som landskapskonventionen och dess möjliga implementering i Mölndals kommun undersöks vidare i uppsatsen.

Syfte och Mål

Syftet med uppsatsen är att med en ökad förståelse för den europeiska landskapskonventionen och den befintliga landskapspolitiken i Mölndals kommun kunna föreslå hur en landskapspolicy för kommunen skulle kunna se ut och vad den bör innehålla.

Uppsatsen har flera mål:

- Att undersöka och förklara landskapskonventionens innebörd och dess påverkan på kommuner
- Att förstå hur Mölndals landskap styrs
- Att utreda hur landskapskonventionens idéer kan bidra till Mölndals landskapspolitik och landskap
- Att lägga fram ett förslag på hur en landskapspolicy kan skapas och vad den bör innehålla,

för att implementera landskapskonventionen i Mölndal

Målgruppen för mitt arbete är dels landskapsarkitekter, planerare eller andra som arbetar med landskap samt Mölndals kommun (tjänstemän och politiker), intresserade medborgare i kommunen och andra kommuner som vill inspireras.

Frågeställning och disposition

För att kunna arbeta utifrån detta syfte och mål så har jag formulerat en huvudfråga, som kommer att genomsyra hela uppsatsen, och sex frågor som kommer att vara vägledande. De sex frågorna kommer att ha underfrågor och underrubriker.

Huvudfrågan:

Hur kan den europeiska landskapskonventionen implementeras i Mölndals kommun genom en landskapspolicy?

Frågeställning:

1. Vad är landskapskonventionen?
2. Vad innebär det för en kommun att implementera landskapskonventionen?
3. Hur påverkar Mölndals styrande dokument kommunens landskap?
4. Hur kan landskapskonventionens grundtankar bidra till dagens kommunala landskapspolitik?
5. Hur kan landskapskonventionen utveckla Mölndals landskapspolitik och dess landskap?
6. Hur implementeras landskapskonventionen i Mölndals kommun?

Uppsatsen är delad i tre delar för att hantera de sex frågorna. Del 1 är Den europeiska landskapskonventionen och dess användning i kommuner, och tar upp de två första frågorna. Den första delen kan ses som ett teoretiskt ramverk för de andra delarna av uppsatsen. Del 2 är Mölndals kommuns styrande dokument i relation till landskapskonventionen, och tar upp fråga tre och fyra. I den andra delen ligger fokus på kommunnivå och Mölndals landskapspolitik i relation till landskapskonventionen. Den sista delen, Del 3 är Implementering av landskapskonventionen i Mölndal. Där tas de två sista frågorna upp och formar ett förslag för implementering. Uppsatsen avslutas med en reflektion utifrån frågorna och de slutsatser som har dragits under arbetsprocessen.

Material och metod

Uppsatsen har i första hand genomförts som en litteraturstudie där jag har använt mig av både förstahands och andrahands källor. För att kunna besvara min frågeställning så har jag fått använda mig av olika sorters källor:

- Den europeiska landskapskonventionen (COE 2000a) på svenska och (COE 2000b) på engelska
- Europarådets förklarande rapport till konventionen (COE 2000c) samt en guide för implementering (COE 2008)
- Svenska rapporter och böcker om landskapskonventionen från i första hand Riksantikvarieämbetet, RAÄ, och från Peggy Lerman, Lagtolken AB
- Internationella och svenska vetenskapliga artiklar om landskapskonventionen och dess

implementering

- Artiklar och texter som diskuterar lagar som styr alla kommuners landskap, ex. miljöbalken och plan- och bygglagen
- Offentliga dokument från Mölndals kommun, dokument som styr landskapet
- Möten med tjänstemän på Mölndals kommun
- Officiella hemsidor, både till myndigheter och organisationer

Urvalsprocessen för att hitta dessa källor började med att jag utgick ifrån själva konventionstexten och de dokument som kretsar kring den. Sedan har sökandet fortsatt utifrån att andra aktörer har nämnts i dessa texter. Riksantikvarieämbetets rapporter omnämner flertalet aktörer och författare och har gjort mitt sökande bredare. Jag har sökt efter vetenskapliga artiklar i databaser och använt artiklar ifrån tidskriften Landscape Research. Gällande styrande dokument i Mölndal så har urvalsprocessen delvis skett under min praktik, före uppsatsprocessen satte igång, och senare med hjälp av personal på Mölndals kommun.

De rapporter som har haft störst inflytande på uppsatsen är skrivna av Riksantikvarieämbetet och Peggy Lerman. Riksantikvarieämbetet hade regeringsuppdraget att utarbeta ett förslag för genomförande av landskapskonventionen på nationell nivå mellan 2006 och 2011. De gav ut en rapport med ett förslag på genomförande 2008, och sedan ytterligare en rapport 2011 som en slutrapportering av sitt uppdrag. Riksantikvarieämbetet gav i sin tur Peggy Lerman, Lagtolken AB, i uppdrag 2006 att undersöka landskapskonventionen ur en svensk juridisk synvinkel. Dessa rapporter ligger till stor grund för uppsatsens första del.

Uppsatsens tre delar har krävt lite olika metoder. Första delen ”Den europeiska landskapskonventionen och dess användning i kommuner” har genomförts som en litteraturstudie där jag sedan sammanställde, jämförde och diskuterade de olika källornas uppfattning av landskapskonventionen och dess påverkan på kommuner. Arbetet i den första delen handlade om att skapa en bred kunskapsbas som sedan de andra två delarna kunde bygga vidare på, ett teoretiskt ramverk.

Del två, ”Mölndals kommuns styrande dokument i relation till landskapskonventionen”, skiljer sig från del ett och fokuserar mestadels på Mölndals kommun. Utifrån två möten som jag hade med tjänstemän på stadsbyggnadskontoret och gatukontoret i Mölndal så kunde vi tillsammans avgränsa min studie till åtta dokument som påverkar Mölndals landskap. Under läsning och sammanställning av dessa använde jag mig av frågor som stöd för att sedan skriva en löpande text till varje dokument. Utöver materialet som endast berör Mölndal så använde jag mig av lagtexter och artiklar om lagtexter. Sist i del två kopplar jag samman kunskapen från del ett om landskapskonventionen med Mölndals kommun och diskuterar vilka möjligheter som konventionen skapar för Mölndals, och andra kommuners, landskap.

I del tre, ”Implementering av landskapskonventionen i Mölndal”, så använde jag mig mestadels av den kunskap jag redan hade samlat på mig under arbetets gång och drog egna slutsatser och formade mitt förslag. Jag använde Europarådets rapporter som stöd för min argumentation.

Det material som jag har använt uppfattar jag som trovärdigt då det mestadels handlar om beskrivande myndighetsdokument eller rapporter. De vetenskapliga artiklarna innehåller en mer problemformulerande karaktär och kompletterar då myndighetsdokumenten.

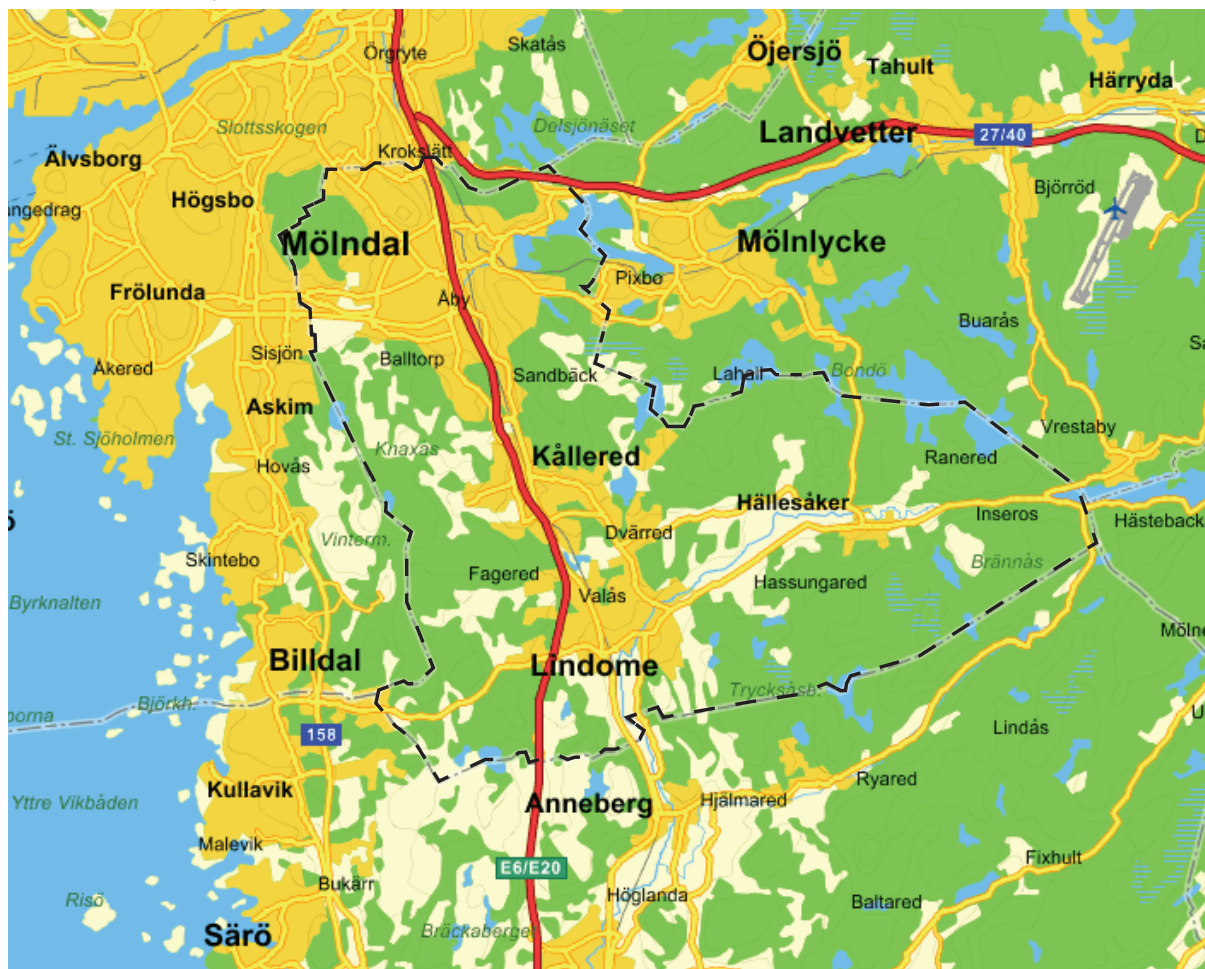
Avgränsningar

Jag har avgränsat mig i min frågeformulering till implementering av landskapskonventionen i svenska kommuner och endast översiktligt i regioner. Jag har läst texter om konventionens implementering på nationell och regional nivå för att skapa en bakomliggande förståelse. Jag har dock valt att studera den lokala skalan.

Över lag så har jag fokuserat på svenska källor, och endast ett fåtal internationella, då främst artiklar publicerade av Europarådet om landskapskonventionen. Anledningen till att flest svenska källor har använts är för att de är mest relevanta i en studie som rör svenska kommunala förhållanden.

Jag har avgränsat mig rent geografiskt till Mölndals kommun och vissa delar av de omkringliggande kommunerna, inom Göteborgsregionen. Jag har avgränsat min undersökning av Mölndals dokument till de dokument som rör landskap.

Mölndals kommun, karta från eniro.se

Del 1.

Den europeiska landskapskonventionen och dess användning i kommuner

Ekskog i Sansjöbacka naturreservat

Vad är Landskapskonventionen?

Introduktion till konventionen – kort om syftet

”Syftet med Landskapskonventionen är att utveckla sektorsövergripande målbilder och strategier för en hållbar planering och förvaltning av landskap, liksom att stärka allmänhetens och lokalsamhällets delaktighet i arbetet.” (Ihse 2011c, s.5) I en skrift av KSLA (Kungliga skogs- och lantbruksakademin), som ovanstående citat är hämtat från, framgår vikten av ett landskapsperspektiv enligt landskapskonventionen samt konventionens bredd. Landskapskonventionen innefattar landskapet, flertalet sektorer och en delaktighet från befolkningen. I boken 'Landskap för Mångbruk' tar professor Ingrid Sarlöv-Herlin vid SLU Alnarp upp hur landskapet tidigare inte har haft en stor del i varken lagstiftning eller miljöpolitik och att landskapskonventionen nu lyfter upp värdet av landskapet som en resurs för mångbruk av landskap och för en hållbar utveckling (Sarlöv-Herlin 2012).

Detta skall ske genom bevarande, styrande och omvandlande av landskap. (Lerman 2006);

”Konventionens styrmedel syftar till att främja dels ett bibehållande av särskilt värdefulla landskap, dels en medveten styrning vid förändringar och dels en omarbetning av landskap som förfallit. Principerna för landskapsåtgärderna skall präglas av dynamik och framförhållning.” (Lerman 2006, s.13)

Denna process ska inkludera samarbete med allmänheten, vilket innebär att redskap ska tas fram för att utvecklingen av landskap skall kunna bli en demokratisk process. Lerman beskriver allmänhetens deltagande som en röd tråd genom hela konventionen då allmänheten ska vara delaktiga både för att bygga upp kunskap om landskap och för att vara med och formulera mål för landskapet (Lerman 2006). Europarådets implementeringsguide till landskapskonventionen lägger tonvikt vid att landskap måste bli en politisk huvudinriktning (a mainstream political concern) eftersom att landskap spelar en så viktig roll för européers välmående och att de inte längre tolererar att deras omgivning förändras utan att de har något att säga till om. Vidare står det att landskap angår alla och att landskapet därför ska hanteras demokratiskt, speciellt på en regional och lokal nivå (COE 2000c, 23§).

Landskapsbegreppet

Landskapskonventionen handlar om landskap, men det är inte självklart hur ordet landskap tolkas. Därför är det viktigt med definitionen av landskap så att alla inblandade i implementeringen av konventionen förstår varandra. Landskapskonventionen definierar landskap enligt följande; *”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer”* (COE 2000a). Konventionen gäller för alla landskap, och; *”omfattar natur-, landsbygds-, stads- och förortsområden. Den inbegriper landområden, inlandsvatten och havsområden. Den avser landskap som kan anses som särskilt värdefulla såväl som vardagliga landskap och vanvårdade landskap.”* (COE 2000a) Lerman kommenterar denna breda definition av landskap och menar att konventionen försöker att vidga synen på landskap och därmed skapa insikt om alla landskaps betydelse för både människor och samhälle. Hon menar att den generella strategi som konventionen uttrycker är att synliggöra landskap och utveckla kunskapen om dem (Lerman 2006).

Landskapskonventionens definition av landskap är dock inte entydig och definitionen av landskap har heller inte alltid varit den samma historiskt sett. Professor Kenneth Olwig vid SLU Alnarp skriver; *"Tyngdpunkten har nu skiftat från definition av landskap som ett sceneri till ett begrepp som handlar om politisk samhällsbyggnad och plats tillsammans."* (Olwig 2005) Sarlöv-Herlin refererar till en annan forskare, Adrian Philips, som skriver; *"En ny förståelse för landskapsbegreppet har vuxit fram, i vilket alla landskap har betydelse och landskap erkänns som en resurs som inte enbart skall skyddas utan också förvaltas och ibland nyskapas."* (Sarlöv-Herlin 2012, s.25)

Det finns ytterligare definitioner av landskap som tillsammans visar landskapets många sidor och egenskaper. Nedan följer några exempel;

"Landskapet kan liknas vid en komplex väv av rättigheter där enskilt ägande och nyttjande måste samsas med kollektiva nyttigheter och statliga anspråk. Skydd, förvaltning och planering (utveckling) av landskapet handlar om en ständig förhandling – en förhandling mellan olika aktörer som till exempel enskilda, intresseföreningar, markägare, företag, kommuner, regioner eller stat." (Riksantikvarieämbetet, RAÄ, 2008a, s.17) Denna definition är skriven med landskapskonventionens implementering i åtanke.

"Landskapet kan beskrivas som en arena där enskilda politikområden slutligen sammanfaller och det är därmed den bas i ett landskapsperspektiv som de goda läsningarna måste utformas ifrån. Landskapet kan ses som en materialisering av sociala relationer samt politiska och ekonomiska beslut." (Ihse 2011c, s.5)

En mer målande beskrivning av landskap är; *"Landskapet är den omgivning som vi upplever omkring oss överallt där vi bor, där vi färdas och där vi vistas – på landsbygden, i staden, i stadsranden och i naturen."* (Sarlöv-Herlin 2012, s.10)

Åter till landskapskonventionens definition av landskap; *"ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer"* (COE 2000a) Landskapskonventionens definition är riktad från människans synvinkel, människans uppfattning av sin omgivning. Denna definition av landskap går tydligt hand i hand med konventionens ambition om allmänhetens (människans) påverkan på landskapets utveckling.

Vad är en konvention?

En konvention är samma sak som ett fördrag eller ett traktat som innebär ett avtal mellan länder eller mellanstatliga organisationer. Detta avtal är gällande för de parter som har undertecknat och ratificerat det, och det blir gällande genom statens interna regelverk (RAÄ, 2008a). En konvention är alltså inte en lag i sig utan ett avtal som den enskilda staten som konventionen gäller för skall anpassa sina regler och lagar efter. Enligt Nationalencyklopedin är en konvention; *"fördrag, konvention, traktat, gängse benämning på en internationell överenskommelse sluten mellan två eller flera stater och underkastad internationell rätt."* (NE 2013) Jerker Moström skriver i KSLA:s tidskrift Landskapsperspektiv att landskapskonventionen; *"kan likställas med ett normativt ramverk med en uppsättning principer som blir vägledande för hur vi ser på och arbetar med landskapsfrågor."* (Moström 2011, s.13)

Landskapskonventionen är upprättad av Europarådet och öppnades för medlemmars

påskrifter den 20 oktober 2000 i Florens. (COE 2008) Konventionen började gälla i Sverige den 1 maj 2011 efter ratificeringen. Än så länge har 38 länder både skrivit under och ratificerat konventionen (COE, ELC signatur status, 2013). Nu står Sverige inför utmaningen att implementera landskapskonventionen fullt ut och att försöka dra nytta av den på så många sätt som möjligt. Moström skrev också i KSLA:s tidskrift att genomförandet av landskapskonventionen kommer att vara en långsiktig process (Moström 2011). Implementeringen av landskapskonventionen kommer att ta tid, men det är en process som kan öka helhetssynen och minska kostnader för bristande samordning och motstridiga intressen inom stat och region i Sverige enligt Riksantikvarieämbetet (RAÄ 2008a).

Bakgrund till konventionen

För att bättre förstå landskapskonventionen och dess syften är det viktigt att först förstå dess bakgrund samt vilka aktörer som var drivande i dess utförande. Europarådet är huvudaktören för landskapskonventionen och det syns tydligt i konventionen att Europarådets ståndpunkter om bland annat vikten av demokrati finns närvarande.

Europarådet grundades 1949 som en mellanstatlig organisation i Europa med huvudsyftet att arbeta med FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. Europarådet skulle arbeta för demokrati och vara en församling för européer, sade Winston Churchill i sitt invigningstal. Europarådets syfte är följande;

"The aim of the Council of Europe is to achieve a greater unity between its members for the purpose of safeguarding and realizing the ideals of principles which are their common heritage and facilitating their economic and social progress." (Moström 2011, s.13)

Moström tar upp hur både Europarådet och EU arbetar för en europeisk sammanhållning, men på olika sätt. Europarådet arbetar genom konventioner som skrivs på frivilligt av medlemmarna medan EU arbetar med lagar och direktiv som då gäller för EU medlemmarna. Europarådet fungerar mer som en moralisk auktoritet skriver Moström (Moström 2011). Europarådet arbetar för demokrati och mänskliga rättigheter, men har inget mandat att stifta lagar eller direktiv. Landskapskonventionen kan därigenom förstås som en riktlinje som varje land integrerar i sin egen politik efter egen förmåga och ambition, och som en riktlinje med medborgarnas rättighet till ett hållbart landskap som bakgrund.

Det första steget mot en konvention för Europas landskap kom 1994 när CLRAE (Council of Europe's Congress of Local and Regional Authorities) skulle ersätta Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe och fick i uppdrag av sina företrädare att med bakgrund av The Mediterranean Landscape Charter ta fram en ram för en konvention för förvaltning och skydd för det europeiska natur och kulturlandskapet. 1995 publicerade IUCN (World Conservation Union) texten 'Parks for Life' som förespråkade en internationell konvention för skydd av Europas landsbygdslandskap. Detta förslag fick medhåll av många europeiska aktörer, bland annat av svenska Riksantikvarieämbetet (COE 2000c, 3§). CLRAE bestämde sig för att sammanställa ett första utkast till en europeisk landskapskonvention, en konvention som sedan skulle bli genomförd av Europarådets ministerråd. Arbetet började med att CLRAE satte samman en arbetsgrupp samt att flera internationella, nationella och regionala organisationer blev inbjudna. Gruppen arbetade med grunden för konventionen och undersökte befintlig landskapspolitik och tog hänsyn till

befintliga konventioner. En konvention som kom att länkas samman med landskapskonventionen var exempelvis Århuskonventionen. Århuskonventionen skrevs 1998 och antogs 2001 och handlar om att ge allmänheten mer information och inflytande i miljöfrågor i Europa för att förbättra skyddet mot miljön. En del i Århuskonventionen handlar om allmänhetens deltagande, och hade starkt inflytande på landskapskonventionens fokus på brukarmedverkan för att utveckla landskap (UNECE 2001).

Ett utkast till konventionen, inte med rättsligt språk, var klar 1997. Innan CLRAE lämnade sitt utkast till Europarådet så höll de ett möte i Florens 1998 då de bjöd in alla berörda nationella myndigheter och icke statliga experter på landskap för att diskutera igenom konventionen. CLRAE arbetade vidare på utkastet och var färdiga 1998 då de presenterade materialet för Europarådet med en förfrågan om detta kunde bli en landskapskonvention inrättad av Europarådet. Europarådet rådfrågade både CO-DBP (Committee for the activities of the Council of Europe in the field of biological and landscape diversity) och CC-PAT (Cultural Heritage Committee) som granskade utkastet och gav kommentarer, de var färdiga med sitt arbete 1999. Då fortsatte Europarådet med arbetet att färdigställa konventionen med hjälp av en kommitté experter som i sin tur var färdiga med arbetet 2000 och landskapskonventionen var färdig för signering den 20 oktober 2000 (COE 2000c, 1§ - 10§). Sverige signerade landskapskonventionen 2001 och ratificerade den 1/1 2011, vilket gjorde att konventionen trädde i kraft 1 maj 2011 i Sverige (Moström 2011).

Det är tydligt att landskapskonventionen behövs i Europa då 38 medlemsländer i Europarådet har skrivit under (maj 2013). Michel Prieur skriver i Europarådets publikation 'Landscape and sustainable development – Challenges of the European Landscape Convention' från 2006 att; *"The European Landscape Convention takes as its starting point the observable fact of landscape deterioration in Europe, in terms of landscape quality and diversity, as a result of numerous and varied factors."* (Prieur 2006, s.14) Landskapen håller på att förlora sin mångsidighet och karaktär till följd av utvecklingen, vilket innebär att det europeiska arvet riskerar att gå förlorat. Nu är det upp till varje land att agera för att på ett hållbart sätt utveckla sina landskap.

Delar av konventionen – med förklaringar

Nedan följer delar av den europeiska landskapskonventionen, de första 6 artiklarna. Konventionen är indelad i fyra kapitel och har 18 artiklar. Först finns en inledning som beskriver konventionens syfte och bakomliggande problem sedan följer kapitel 1 som heter allmänna bestämmelser. Kapitel 2 är nationella åtaganden, kapitel 3 är europeiskt samarbete och kapitel 4 består av slutbestämmelser. Hela konventionen finns som en bilaga till uppsatsen, men uppsatsens fokus ligger på kapitel 1 och 2 då de är relevanta för en implementering av landskapskonventionen på lokal nivå och kommer därför att gås igenom noggrant.

Språkskillnader

Lerman uppmärksammar i sin rapport 'Landskap i Svensk rätt' från 2006 att det är den engelska och den franska versionen av konventionen som är giltiga. Alltså är den svenska versionen en tolkning av originalet och är därmed inte exakt det som Sverige har undertecknat att följa. (Lerman 2006) Vidare gör Lerman en jämförelse av den svenska och den engelska versionen för att reda ut hur stor skillnad översättningen gör. Detta är ett stort

problem då det finns stora skillnader i översättningen. Detta kommer att diskuteras nedan då det är extremt viktigt att följa den innebörden som den gällande konventionen har. Konventionstexten står i blått och är inramad och kommentarer till konventionen syns i svart.

EUROPEISK LANDSKAPSKONVENTION Florens, 20.10.2000

Inledning

Europarådets medlemsstater som undertecknat denna konvention,

som beaktar att Europarådets mål är att uppnå en ökad sammanhållning mellan dess medlemmar, för att värna om och förverkliga de ideal och principer som utgör deras gemensamma arv, och att detta mål fullföljs i synnerhet genom överenskommelser på det ekonomiska och sociala området,

som är angelägna om att uppnå en hållbar utveckling grundad på ett balanserat och harmoniskt förhållande mellan sociala behov, ekonomisk verksamhet och miljön,

som konstaterar att landskapet spelar en viktig roll av allmänt intresse på det kulturella, ekologiska, miljömässiga och sociala planet, och utgör en resurs som är gynnsam för ekonomisk verksamhet och att skydd, förvaltning och planering av landskap kan bidra till att skapa arbetstillfällen,

som är medvetna om att landskapet bidrar till att skapa lokala kulturer och att det är en grundläggande beståndsdel i det europeiska natur- och kulturarvet, som bidrar till människornas välbefinnande och till att stärka den europeiska identiteten,

som erkänner att landskapet är en viktig del av människornas livskvalitet överallt: i stadsområden och på landsbygden, i såväl vanvårdade områden som områden med hög kvalitet, såväl vardagliga områden som områden som anses vara särskilt vackra,

som konstaterar att utvecklingen av produktionsteknikerna inom jordbruk, skogsbruk, industri och gruvgift samt inom regional planering, stadsplanering, transport, infrastruktur, turism och fritidsliv samt, mer generellt, förändringar i världsekonomin i många fall påskyndar omvandlingen av landskapen,

som önskar uppfylla allmänhetens önskan att kunna glädja sig åt landskap med hög kvalitet och att spela en aktiv roll i utvecklingen av landskapen,

som tror att landskapet är en viktig beståndsdel i det enskilda och sociala välbefinnandet och att skydd, förvaltning och planering av landskap medför rättigheter och skyldigheter för alla,

som beaktar befintliga internationella rättsakter om skydd och förvaltning av natur- och kulturarv, regional och fysisk planering, kommunal självstyrelse och samarbete över gränserna, i synnerhet konventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (Bern den 19 september 1979), konventionen om skydd för byggnadskulturarvet i Europa (Granada den 3 oktober 1985), den europeiska konventionen om skydd för det arkeologiska kulturarvet (reviderad) (Valletta den 16 januari 1992), den europeiska ramkonventionen om samarbete över riksgränser mellan lokala och regionala samhällsorgan (Madrid den 21 maj 1980) och tilläggsprotokollen till denna, den europeiska konventionen om kommunal självstyrelse (Strasbourg den 15 oktober 1985), konventionen om biologisk mångfald (Rio den 5 juni 1992), konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv (Paris den 16 november 1972) och konventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslut och rätt till prövning i miljö frågor (Århus den 25 juni 1998),

som erkänner att de europeiska landskapens kvalitet och mångfald utgör en gemensam resurs och att det är viktigt att samarbeta om skydd, förvaltning och planering av denna resurs,

som önskar erbjuda ett nytt instrument som uteslutande avser skydd, förvaltning och planering av landskap i Europa,

Inledningen tar upp konventionens bakomliggande ämnen och belyser att landskapskonventionen är en del av Europarådets arbete med natur och kulturarv, fysisk planering, miljö och lokalt självstyre. Landskapet ses även som en arena där en balans mellan skydd av Europas natur och kulturarv med aspekter som mångsidighet och identitet kan mötas med en ekonomisk aspekt på landskap som en resurs och en möjlighet att skapa arbetstillfällen (COE 2000c, 36§). För att denna balans skall uppnås krävs det att nya verktyg för skydd, förvaltning och planering av landskap skapas och att allmänheten får en betydande roll i processen.

KAPITEL I – ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

Artikel 1 – Definitioner

I denna konvention avses med

a *landskap*: ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer,

b *landskapspolitik*: berörda myndigheters utformning av generella principer, strategier och riktlinjer som gör det möjligt att vidta särskilda åtgärder i syfte att skydda, förvalta och planera landskap,

c *mål för landskapskvalitet*: berörda myndigheters formulering för ett särskilt landskap, av allmänhetens önskemål med avseende på landskapskaraktären i deras livsmiljö,

d *landskapsskydd*: åtgärder för att bevara och upprätthålla ett landskaps viktiga eller utmärkande karaktärsdrag när det är berättigat på grund av dess natur- och kulturmiljövärde som en följd av dess naturliga utformning och/eller av mänsklig verksamhet,

e *landskapsförvaltning*: åtgärder för att säkerställa en regelbunden skötsel av ett landskap, så att förändringar som orsakas av sociala, ekonomiska och miljömässiga processer styrs och samordnas, med sikte på en hållbar utveckling,

f *landskapsplanering*: kraftfulla framtidsinriktade åtgärder för att förbättra, återställa eller skapa landskap.

Definitionen av landskap gör det tydligt att landskap är något som förändras med tiden, som ett resultat av naturliga och mänskliga krafter. Det är också viktigt att landskap ses som en helhet där inte natur och kulturaspekter behandlas separat (COE 2000c, 38§). Den engelska definitionen lyder; *"Landscape means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors."* (COE 2000b)

Landskapspolitik

Landskapspolitik definieras på engelska; *"Landscape policy means an expression by the competent public authorities of general principles, strategies and guidelines that permit the taking of specific measures aimed at the protection, management and planning of landscapes."* (COE 2000b) Här finns det tydliga skillnader mellan den engelska och den svenska versionen. "Landscape policy" har Lerman översatt till politik för landskap istället för landskapspolitik, som kan misstolkas (Lerman 2006). Moström resonerar om

definitionen; av landskapspolitik i KSLA:s tidskrift *"Detta bör inte tolkas bokstavligt som att landskap ska införas som ett nytt politikområde, utan som en signal om att landskapsperspektivet och landskapsfrågorna behöver vara ständigt närvarande på den politiska agendan."* (KSLA 2011, s.17) I Europarådets förklarande guide står det att det är ansvariga myndigheters uppgift att formulera en officiell policy eller riktlinjer för landskap, där det ska framgå vilka generella prioriteringar och strategiska val som skall göras gällande skydd, förvaltning och planering av landskap (COE 2000c, 39§). Det finns också skillnader i de tre nyckelorden "skydda, förvalta och planera" som är den svenska översättningen av "protection, management and planning" menar Lerman.

Landskapskvalitetsmål

Mål för landskapskvalitet, eller landskapskvalitetsmål, definieras på engelska; *"Landscape quality objective means, for a specific landscape, the formulation by the competent public authorities of the aspirations of the public with regard to the landscape features of their surroundings."* (COE 2000b) I Europarådets förklarande guide står det att när ett landskap är identifierat och beskrivet så skall allmänhetens åsikter och kunskap om vilka landskapselement som skall karaktärisera detta landskap sammanställas (COE 2000c, 39§). Lerman menar att de detaljerade beskrivningarna om landskapet kallas för landskapskvalitetsmål och ska ligga till grund för alla åtgärder i landskapet; bevarande, bruk och förnyande (Lerman 2006).

Landskapsskydd

Landskapsskydd definieras på engelska; *"Landscape protection means actions to conserve and maintain the significant or characteristic features of a landscape, justified by its heritage value derived from its natural configuration and/or from human activity."* (COE 2000b) I den förklarande guiden står det att det som skall skyddas är landskapets karaktär och kvalitet, inte landskapet i sig. Skyddet måste vara aktivt och innehålla upprätthållande åtgärder av dessa värden eller fysiska landskapselement (COE 2000c, 40§). Lerman anser att ordet skydd på svenska inte representerar det "active protection" av kvalitéer som konventionen syftar till, utan vill hellre tala om ett aktivt bevarande. Skydd på svenska i rättsliga sammanhang skriver Lerman kan betyda olika saker; *"Skydd kan här vara av olika styrka och innebörd och bestå t.ex. av ett enkelt förbud att ändra markanvändning om allvarliga skador uppstår, varvid många små skador kommer att godtas trots att de under en längre tid ger lika allvarlig skada."* (Lerman 2006, s.17) Om skydd kan tolkas på detta sätt så går det inte att likställa det med konventionens aktiva bevarande.

Landskapsförvaltning

Den engelska definitionen av landskapsförvaltning; *"Landscape management means action, from a perspective of sustainable development, to ensure the regular upkeep of a landscape, so as to guide and harmonise changes which are brought about by social, economic and environmental processes."* (COE 2000b) Den förklarande guiden trycker på att skötseln av landskapet måste vara dynamiskt och ständigt söka nya lösningar för att på så vis kunna möta allmänhetens förväntningar på landskapets kvalitet (COE 2000c, 40§). Lerman diskuterar återigen ordvalet på svenska, ordet förvaltning ger ett intryck av att passivt sköta medan management i konventionens anda betyder att aktivt styra. Denna styrning av landskapet ska vara löpande, som det står i den engelska versionen med ordet regular, istället för den svenska versionens regelbundet. (Lerman 2006) Dessa skillnader som Lerman pekar på spelar väldigt stor roll i hur landskapsförvaltning kan tolkas i kontrast till att löpande aktivt styra landskapet som det borde ha översatts till.

Landskapsplanering

Landskapsplanering definieras på engelska; *"Landscape planning means strong forward-looking action to enhance, restore or create landscapes."* (COE 2000b) Enligt den förklarande guiden så ska denna planeringsprocess vara formell och innehålla tre steg; undersökning, gestaltning och konstruktion. Landskapsplaneringen skall fokusera på landskap som är under störst tryck på förändring samt de landskapen som är skadade, exempelvis förortsområden, industriområden eller kustområden. Då blir syftet med landskapsplaneringen av dessa landskap att omforma och utveckla dem så att de når upp till den berörda befolkningens förväntningar (COE 2000c, 40§). Svenskans och engelskans ord för planering skiljer sig i mening anser Lerman. Lerman hävdar att ordet planering snarare betyder att möjliggöra än att genomföra i svensk lagstiftning. Exempel av planeringsredskap som fungerar som möjliggörare är kommunal fysisk planering som översiktsplan och detaljplan. Beroende på om dessa möjliggörande planer får acceptans kan de självklart leda till genomförande, men planerna i sig är inte genomförande. Lerman anser att ett starkare ord än just planering skulle spegla konventionens syfte bättre. Ett bättre alternativ till översättning av engelskans landscape planning skulle vara omskapande av landskap (Lerman 2006).

Engelsk och svensk version av konventionen

För att sammanfatta dessa kommentarer på definitionerna ovan så är det tydligt att Lerman har rätt när hon beskriver att språkskillnaderna är ett problem. De svenska orden speglar inte innebörden av de engelska orden som Sverige har skrivit under att följa (Lerman 2006). Detta ställer till problem då det troligtvis är den svenska versionen som kommer att användas mest i den svenska implementeringen av landskapskonventionen. I uppsatsen väljer jag att följa den engelska innebörden av orden, istället för att följa den svenska versionen bokstavligt, i syfte att följa konventionens intentioner så långt det går. Orden skydda, förvalta och planera kommer att bytas ut mot de förslag som Lerman har i sin text; aktivt bevara, styra och omskapa landskap.

Artikel 2 – Räckvidd

Om inte annat följer av bestämmelserna i artikel 15 är denna konvention tillämplig på parternas hela territorium och omfattar natur-, landsbygds-, stads- och förortsområden. Den inbegriper landområden, inlandsvatten och havsområden. Den avser landskap som kan anses som särskilt värdefulla såväl som vardagliga landskap och vanvårdade landskap.

Artikel 15 handlar om territoriell tillämpning och den första delen innehåller;

"En stat eller Europeiska gemenskapen kan vid tidpunkten för undertecknandet eller när den deponerar sitt ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument ange på vilket territorium eller vilka territorier denna konvention skall vara tillämplig." (COE 2000a) Om inte ett avtal enligt artikel 15 har gjorts så gäller artikel 2, det vill säga att hela partens territorium är omfattat av landskapskonventionen.

Artikel 3 – Mål

Konventionens mål är att främja skydd, förvaltning och planering av landskap samt att organisera europeiskt samarbete i landskapsfrågor.

KAPITEL II – NATIONELLA ÅTGÄRDER

Artikel 4 – Ansvarsfördelning

Varje part skall genomföra denna konvention, i synnerhet artiklarna 5 och 6, enligt sin egen kompetensfördelning, i enlighet med sina grundlagsenliga principer och administrativa ordningar, och i överensstämmelse med subsidiaritetsprincipen, samtidigt som hänsyn tas till den europeiska konventionen om kommunal självstyrelse. Utan att göra avsteg från bestämmelserna i denna konvention skall varje part harmonisera genomförandet av denna konvention med sin egen politik.

Den svenska Nationalencyklopedin definierar subsidiaritetsprincipen: *"där den innebär att beslut inom områden där Europeiska unionens (EU:s) organ inte har exklusiv kompetens ska fattas på lägsta möjliga effektiva nivå, dvs. nationellt, regionalt eller lokalt."* (NE 2013) I Europarådets förklarande guide står det att där regionala och lokala myndigheter har nödvändig kompetens så skall de med stöd av högre myndigheter ha ansvar för implementeringen av landskapskonventionen så att utförandet av bevarande, styrande och omskapande blir så effektivt som möjligt (COE 2000c, 48-49§). Vidare står det i rapporten att det är viktigt att varje land gör upp en tydlig ansvarsfördelning mellan nationella, regionala och lokala myndigheter. Det skall vara tydligt vilket ansvar och vilka handlingar som vardera myndigheten har ansvar för, det skall även finnas regler för hur myndigheterna ska koordineras (COE 2000c, 49§).

Artikel 5 – Allmänna åtgärder

Varje part förbinder sig

a att i lag erkänna landskapet som en väsentlig beståndsdel i människornas omgivning, ett uttryck för mångfalden i deras gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet,

b att fastlägga och genomföra en landskapspolitik som tar sikte på skydd, förvaltning och planering av landskap genom att vidta de särskilda åtgärder som anges i artikel 6,

c att införa förfaranden för medverkan från allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra parter med intresse för att utforma och genomföra den landskapspolitik som anges i punkt b ovan,

d att integrera landskap i sin regional- och stadsplaneringspolitik och i sin politik inom kultur, miljö, jordbruk, ekonomi och på det sociala området samt i alla andra politikområden som kan ha direkt eller indirekt inverkan på landskap.

Artikel 5 innehåller de allmänna åtgärder i konventionen som är nödvändiga för att landskapskonventionen ska kunna implementeras.

a. Den förklarande guiden noterar att många medlemsländer redan refererar till landskap i sina lagar mestadels rörande kulturarv, natur och miljö (COE 2000c, 50§). Lerman förklarar om de svenska lagarna att landskap existerar som begrepp i regler om natur, miljö och planering i; Miljöbalken, Plan- och bygglagen, Väglagen och Banlagen. Landskapsbegrepp finns även med som en del i MKB; miljökonsekvensbeskrivningar, som ett underlag för beslut samt även i skyddsbeslut och vissa hänsynskrav. Begreppet landskap används på olika sätt, menar Lerman, och betyder olika saker i svensk lagstiftning samt att det som

konventionen pekar på; att erkänna landskap som en viktig del av människans arv och identitet inte finns med någon stans. Sveriges lagstiftning tenderar att lägga fokus på naturkomponenter och har inte inkluderat människans synvinkel på landskapet med hänsyn till känslor och upplevelser (Lerman 2006). Landskapet behöver erkännas och få en bredare betydelse, en betydelse som inkluderar människans synvinkel på sitt landskap.

b. En landskapspolitik eller en politik för landskap skall fastläggas för att aktivt bevara, styra och omskapa landskap (skydda, förvalta, planera). Det framgår tydligare hur detta skall ske i artikel 6 som går igenom de mer specifika åtgärderna som ingår i konventionen. Lerman belyser vikten av att börja arbetet med att ta fram en landskapspolicy så tidigt som möjligt för att kunna komma överens om prioriteringar och konkreta tillvägagångssätt för utvecklingen av landskap, detta på olika nivåer, men i allra högsta grad regionalt och lokalt. Lerman skriver;

”Det finns – såvitt jag kunnat hitta – ingen landskapspolitik av detta slag i Sverige. Frågor om landskap kan förvisso hanteras politiskt t.ex. i den kommunala översiktsplaneringen, i den regionala utvecklingsplaneringen samt i regionala och nationella program som exempelvis strukturfondsmedel. Det handlar emellertid i dessa situationer snarast om integrering av landskapsfrågan i olika sektorsbeslut. Det är inte en politik särskilt för landskap.” (Lerman 2006, s.20)

Det finns självklart politik som rör landskapsfrågor men inte en särskild politik för landskap.

c. Allmänheten ska enligt konventionen vara delaktig i alla delar av processen för att utveckla landskap på ett hållbart sätt. Ett förfarande för hur denna brukarmedverkan skall ske behöver organiseras på alla nivåer, från nationellt till lokalt, och inom de olika delarna av processen som kartläggning, målformulering och olika beslutstagande (Lerman 2006). I den förklarande guiden beskrivs detta deltagande som löpande och motiveras av att landskapet påverkar alla människor och att ett omhändertagande av landskapet kräver att ett brett spektra av människor och organisationer är inblandade (COE 2000c, 50§). Lerman skriver vidare om den brukarmedverkan som finns i Sverige idag;

”Det finns förvisso en rad procedurer för deltagande när det gäller svenska redskap för bevarande och styrning, min inte för formulering av mål (åtgärdsprogram) eller av den övergripande politiken. Det är enligt min mening tveksamt om det kan anses tillräckligt med representativt deltagande, via valda politiker.” (Lerman 2006, s.24)

Som ett verktyg för brukarmedverkan föreslår Lerman att använda de processer som redan finns idag som en ram för en dialog; exempelvis kommunal översiktsplanering och regionala utvecklingsprogram (Lerman 2006).

d. Landskap ska integreras i alla relevanta politikområden, sektorer. Den förklarande guiden beskriver att syftet med att integrera landskap i alla relevanta sektorer är att belysa att landskap inte endast bör hanteras som ett specialistfält. Landskap påverkas både positivt och negativt av handlingar som många olika aktörer gör, därför är det viktigt att så många sektorer som möjligt arbetar utifrån landskapsmålen (COE 2000c, 50§). Lerman menar att det i Sverige redan finns en vana att integrera miljöfrågor i olika sektorer, bland annat med hjälp av miljömålen (de 16 nationella miljömålen). Lermans slutsats kring landskap kontra miljö är;

”Det är således min bedömning att det inte räcker med att sektorer ska visa miljöhänsyn (där landskap är en delmängd) och arbeta med miljömål, utan landskapet behöver synas på egna meriter.” (Lerman 2006, s.25)

Här finns en stor utmaning i att övertyga myndigheter och politiker om att det miljötänk och procedurer kring miljö som finns idag inte är tillräckliga för att täcka in landskap på ett enligt landskapskonventionen tillfredställande sätt.

Artikel 6 – Särskilda åtgärder

A Ökad medvetenhet

Varje part förbinder sig att öka medvetenheten i det civila samhället, privata organisationer och hos offentliga myndigheter om landskapens värde, deras roll och om förändringar i landskapen.

B Utbildning

Varje part förbinder sig att främja

- a utbildning för specialister i landskapsvärdering och landskapsförvaltning,
- b tvärvetenskapliga utbildningsprogram i landskapspolitik, skydd, förvaltning och planering av landskap, för yrkesmän i den privata och offentliga sektorn och för berörda organisationer,
- c kurser på skolor och universitet som, inom de berörda ämnesområdena, tar upp landskapets värden och frågor som uppkommer i samband med skydd, förvaltning och planering av landskap.

C Kartläggning och värdering

1 Varje part förbinder sig att, med aktiv medverkan av berörda parter, i enlighet med artikel 5 c, och i syfte att förbättra kunskapen om sina landskap

- a . i att kartlägga sina egna landskap över hela sitt territorium,
- ii att analysera landskapens särdrag och de krafter och påtryckningar som omvandlar dem,

iii att lägga märke till förändringar,

- b att värdera de landskap som har kartlagts på detta sätt, och ta hänsyn till de särskilda värden som berörda parter och den berörda befolkningen tillskriver dem.

2 Detta kartläggnings- och värderingsarbete skall vägledas av den utväxling av erfarenheter och metoder som organiseras mellan parterna på europeisk nivå i enlighet med artikel 8.

D Mål för landskapskvalitet

Varje part förbinder sig att utarbeta mål för landskapskvalitet för de landskap som har kartlagts och värderats i enlighet med artikel 5 c.

E Genomförande

För att genomföra landskapspolitiken förbinder sig varje part att inrätta instrument som syftar till att skydda, förvalta och/eller planera landskapet.

Artikel 6 handlar om specifik åtgärder som parten måste hantera på antingen nationell, regional eller lokal nivå enligt den förklarande guiden (COE 2000c, 51§).

a. Ökad medvetenhet om landskap för allmänheten, organisationer, och myndigheter är viktigt för att alla skall förstå att de dels har en del i landskapet själva och att de också har

ett ansvar för landskapet. Landskapen blir bättre skötta om fler vet om dess värden, därför är spridningen av den kunskapen extremt viktig (COE2000c, 52§). Den förklarande guiden ger även direktiv om att denna kunskapsspridning ska ske med hjälp av kampanjer och med olika medel av utbildning, enligt artikel 6b (COE 2000c, 52§).

b. Utbildning på olika nivåer skall främja spridningen av kunskap om landskapets värden. Det finns en hög grad av komplexitet i att bevara, styra och omskapa (skydda, förvalta, planera) landskap och arbetet kräver att många yrkeskategorier och olika sektorer är inblandade (COE 2000c, 53§). Det finns idag utbildningar för specialister av landskapsvård, bland annat landskapsarkitekter och landskapsvetare, men generellt sett så är landskap inte synligt i skolor, utan knyts ihop med miljöbegreppet (Lerman 2006). Återigen så behöver landskap brytas loss från inkluderingen i miljöbegreppet, för att ha en chans att inkludera de sociala aspekter som konventionen belyser.

c. Kartläggning och värdering av landskapen är en konkret åtgärd mot att bygga upp kunskap och diskutera fram mål för landskapet. Hela landskapet skall kartläggas, sedan analyseras och värderas. Allmänhetens kunskaper och åsikter ska integreras i denna process för att på så vis kunna ta tillvara på lokal kännedom och att låta framtida utvecklingsprocesser bli påverkade av det som befolkningen värdesätter skriver Lerman (Lerman 2006). Den förklarande guiden erkänner att det kommer att handla om mycket subjektivt tyckande, och åsikter som kommer att skiljas åt. I dessa lägen kan det vara användbart att först låta experter ta fram en så kallad objektiv bedömning för att sedan väga allmänhetens subjektiva åsikter och diskutera sig fram till en lösning (COE 2000c, 57§). Lerman beskriver syftet med denna kartläggning och värdering; *"Poängen med värderingen är att få fram vilka element i landskapet som är så betydelsefulla att de bör bibehållas och vilka element eller områden som behöver omarbetas."* (Lerman 2006) Artikel 8 i konventionen handlar om att det ska finnas ett ömsesidigt bistånd av information, dvs. att länder ska byta erfarenheter och tekniska färdigheter med varandra gällande landskapsanalys, spridning av information och annan information rörande bestämmelserna i konventionen (COE 2000b).

d. Landskapskvalitetsmål ska tas fram för de landskap som är kartlagda, analyserade och värderade med hjälp av allmänhetens kunnande och åsikter. Landskapskvalitetsmålen ska tydligt visa landskapets kvaliteter och karaktärsdrag. Den förtydligande guiden beskriver att landskapskvalitetsmålen kan ingå i en mer generell landskapspolicy som exempelvis kommunen framställer (COE 2000c, 59-60§). I landskapskvalitetsmålen ska det framgå vilka delar eller komponenter i landskapet som skall bevaras, styras respektive omskapas. Guiden belyser också vikten av att när landskapskvalitetsmålen är formulerade så ska de också kommuniceras till allmänheten så att alla förstår vad som ligger bakom de kommande åtgärderna i landskapet (COE 2000c, 59-60§). Lerman belyser att för att dess mål ska kunna nås så behöver ett handlingsprogram eller åtgärdsprogram formuleras och följas. Det räcker inte att ha målen för sig som ett måldokument utan att faktiskt ha en detaljerad plan över hur målen ska uppnås.

"Sammanfattningsvis är det således konkreta företeelser i landskapet som ska beskrivas i kvalitetsmålen, inte bara kvalitativa, målande och visionära ord. Jag vill understryka detta för att undvika sammanblandning med de miljökvalitetsmål vi idag har, vilka mera är målande bilder än redovisning av konkreta egenskaper som ska uppnås." (Lerman 2006, s.22)

Kvalitetsmålen för landskapet ska vara konkreta, så konkreta att det går att definiera vilken

handling som ska ske vart.

e. Med hänsyn till det aktuella landskapet och de formulerade landskapskvalitetsmålen så ska verktyg skapas för att bevara, styra eller omskapa landskapet. Enlig den förklarande guiden så kan dessa verktyg variera mellan landskapsplaner, särskild status för vissa landskap, krav på att MKB ska ta större hänsyn till landskap, akutredskap för att skydda hotade landskap mm. Det är upp till varje land att införa så många verktyg som är nödvändiga för de aktuella landskapen samt att integrera dessa verktyg i landets rättssystem och politik (COE 2000c, 61§). Dessa verktyg kan vara; legala, administrativa, skattemässiga eller finansiella (Lerman 2006).

Implementering av Landskapskonventionen i Sverige

År 2006 fick Riksantikvarieämbetet ett tidsbegränsat uppdrag av regeringen att utarbeta ett förslag till 2008 om hur en implementering av landskapskonventionen kan se ut i Sverige. En av de viktigaste uppgifterna i uppdraget var att se över hur ansvarsfördelningen mellan myndigheter på olika nivå skulle se ut (RAÄ 2008a). Inför en ratificering av landskapskonventionen så fanns det tre alternativ till handling, alternativ som arbetades fram i en förstudie om implementering av landskapskonventionen från Storbritannien 2003. De tre handlingsalternativen var; 1 - status quo - dvs. att inte ratificera konventionen över huvud taget, 2 - de minimis - som innebär att staten gör minsta möjliga med låg ambitionsnivå för att implementera konventionen, en billigare process som Riksantikvarieämbetet tyckte var obetydlig och alternativ 3 - konsekvent genomförande av landskapskonventionen. Alternativ tre innebär att landskapskonventionen för med sig förändringar i förvaltningspolitiken samt att fler politikområden behöver ta upp landskapsfrågor. Detta leder till att fler resurser krävs men också att konventionens implementering får större effekt och ger många möjligheter. Riksantikvarieämbetet föreslog att Sverige skulle välja alternativ 3 och implementera landskapskonventionen med en hög ambitionsnivå (RAÄ 2008a).

Riksantikvarieämbetet är inte den enda myndigheten i Sverige som arbetar med implementeringen av landskapskonventionen.

"En grupp bestående av Boverket, Naturvårdsverket, länsstyrelserna, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Tillväxtverket samt Riksantikvarieämbetet ges ett gemensamt, övergripande samordningsansvar för konventionens tillämpning i Sverige. Riksantikvarieämbetet föreslås vara sammankallande i gruppen. Riksantikvarieämbetet ges även en samordnande roll för återrapportering till regeringen och Europarådet."(RAÄ 2011, s.1)

I Riksantikvarieämbetets rapport från 2011 står det även att; *"Utgångspunkten är att berörda myndigheter självständigt ansvarar för den europeiska landskapskonventionens tillämpning samt för uppföljning och utvärdering inom sina respektive verksamhetsområden."* (RAÄ 2011, s.1) Implementeringen av landskapskonventionen ska ske på bred front i Sverige. Riksantikvarieämbetet arbetar idag tillsammans med dessa ovan nämnda myndigheter i en samordningsgrupp och de håller på att formulera en mer detaljerad rapport till hur implementeringen ska gå till mer exakt. Om den mer detaljerade rapporten beskrev Leif Gren, som är arkeolog på Riksantikvarieämbetet, i en mail konversation (2013).

Länsstyrelserna sitter med i samordningsgruppen, detta är viktigt då länsstyrelserna bildar en naturlig länk mellan nationella, regionala och lokala myndigheter (RAÄ 2011).

Länsstyrelsens kommer i praktiken att kommunicera med kommuner, den lokala nivån där det mesta arbetet med konventionen kommer att ske.

Utöver myndigheter så har landskapskonventionen setts över ur en juridisk synvinkel av Peggy Lerman Lagtolken AB, som 2006 fick i uppdrag att se över hur landskapsperspektivet ser ut i dagens regler och analysera huruvida dessa stämmer överens med landskapskonventionens krav och innehåll. Studien gjordes i syfte att hjälpa Riksantikvarieämbetet i deras arbete att föreslå hur implementeringen av landskapskonventionen kan se ut i Sverige (Lerman 2006).

Det finns även andra aktörer som frivilligt har engagerat sig i frågan om landskapskonventionen, exempelvis Landscape & Citizen (hemsida; www.landscapecitizens.se) som drivs av en entusiast som diskuterar landskapsfrågor. Där finns mängder av information samlad och hemsidan blir allt populärare och knyter andra organisationer till sig i sitt arbete om ett brett införande av landskapskonventionen i Sverige.

Sammanfattningsvis så är aktörerna många och finns på nationell, regional och lokal nivå. Denna bredd är viktig för att konventionen ska kunna implementeras på alla nivåer på ett hållbart sätt. Lerman menar att lagar och regler hjälper konventionens syften men att det inte ensamt räcker med lagar. För att konventionens ambition ska nås krävs att konventionen får stöd på fler sätt från många synvinklar (Lerman 2006).

Vad har aktörerna kommit fram till?

Riksantikvarieämbetet har haft huvudansvaret för arbetet med implementeringen av landskapskonventionen. Deras första rapport kom 2006 och är en sammanställning av ett seminarium som hölls. Under seminariet diskuterades vilka aspekter som kommer att vara viktiga inför implementeringen och hur dessa ska formuleras (RAÄ 2006). Detta seminarium var en del av starten som satte igång processen med arbetet inför en svensk ratificering.

Peggy Lermans utredning

Peggy Lerman, Lagtolken AB, skrev sin rapport om 'Landskap i svensk rätt' och kom fram till många intressanta slutsatser. Lerman använder sig av en tankemodell som sedan också RAÄ använder, landskapspyramiden. Landskapspyramiden syftar på hur landskap är värderade. De mindre värdefulla landskapen, vardagslandskapen ligger i botten medan de vackra och speciellt skyddsvärda landskapet sitter i toppen av pyramiden. Lerman beskriver vidare att konventionen inkluderar alla dessa landskap, men den svenska lagstiftningen inte gör det. Det finns skydd av olika slag för landskapen i pyramidens topp, men alla landskap har inte setts över och behandlats i lag (Lerman 2006).

Lerman refererar till Europarådets förklarande guide till landskapskonventionen genom hela sin rapport och lägger till en svensk rättslig synvinkel som gör hennes tolkningar mycket intressanta och användbara. Lerman lyfter speciellt fram information rörande artikel 5 och 6, vilka är de allmänna åtgärderna som även diskuteras mest igenom hela uppsatsen. Guiden poängterar vikten av att hitta en balans mellan bevarande, styrande och omskapande av

landskap. Lerman skriver; *"Denna uppgift ligger i första hand på lagstiftaren, som skapar redskapen och som ger kriterierna för när endera ska användas, och i andra hand på beslutsfattare av olika slag, som använder redskapen enligt den delegationen som Riksdagen gett."* (Lerman 2006, s.18) Det behöver således finnas tydliga metoder för alla tre alternativen (bevarande, styrande och omskapande) så att varje landskap kan få den behandling som behövs. Lerman poängterar vidare att konventionen inte syftar till att frysa några landskap, utan snarare att förändringarna i landskapen ska styras. Styrningen ska då genom de tre metoderna bevara, styra eller omskapa och utveckla landskapets mångfald och förstärka den istället för att låta landskapen försämrans (Lerman 2006). Det är en stor skillnad på att frysa ett landskap och att bevara dess kvalitéer, eller att till och med stärka dessa kvaliteter. Lerman beskriver vidare om landskapet och identitet;

"Landskapet har olika innebörd i olika regler och det är vanligen fokus på naturkomponenter. Det finns inget stadgande om landskaps betydelse för människor och för deras identitet. Detta betyder att det dels behövs ett grundstadgande om ett erkännande, dels att landskapsbegreppet behöver bli mera enhetligt – brett – och tydligare inom såväl som utom miljöbalken." (Lerman 2006, s.19)

Lerman lyfter sedan fram ett antal frågor som professor Adrian Philips ställde vid Riksantikvarieämbetets höstmöte 2006 inför ratificeringen av landskapskonventionen. Dessa frågor kan fungera som en checklista över aspekter som varje stat som ratificerar konventionen behöver tänka på.

- *Har landskapets värde synliggjorts i lagstiftningen?*
- *Har det gjorts en bred nationell bedömning av landskapen?*
- *Har problem utvärderats och delar aktörerna synen på dem?*
- *Har mål formulerats och är de vida uppfattade?*
- *Har policies levererats?*
- *Har ansvar för landskap integrerats i alla sektorer?* (Lerman 2006, s.19)

Den femte punkten om policies tolkar jag som en fråga om myndigheter har formulerat strategier och ståndpunkter för arbetet med landskapet. Lerman skriver att Sverige inte kan svara ja på någon av dessa frågor vid tiden för hennes rapport, 2006. Det är en bra checklista som visar på den mängden arbete som implementeringen av konventionen faktiskt kräver. Lerman antar sig den första frågan om att synliggöra landskapets värde i lagstiftningen och kommer med förslag om lagändringar i fram för allt miljöbalken, men även i plan- och bygglagen.

Riksantikvarieämbetets rapporter

De förslag som Lerman arbetade fram i sin rapport från 2006 lyfts sedan fram av RAÄ i samband med sin rapport 'Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige' från 2008 med den tillhörande rapporten 'Förslag till författningsändringar för en svensk ratificering av den europeiska landskapskonventionen' också den från 2008. Nedan sammanfattas de förslag på författningsändringar som RAÄ föreslog:

RAÄ bedömer att följande åtgärder behövs:

- *Miljöbalken portal 1 kap. 1 § ändras så att begreppet landskap i landskapskonventionens mening erkänns och definieras i svensk rätt.*

- Begreppet landskap i landskapskonventionens mening förs in i portalparagrafen 1 kap. 1 § PBL samt förs in som ett allmänt intresse i 2 kap. 2 § plan- och bygglagen.
- En definition av landskap ges i den för miljöbalken och plan- och bygglagen gemensamma bestämmelsen om lämplig markanvändning, det vill säga 3 kap 1 § miljöbalken respektive 2 kap. 1 § första stycket plan- och bygglagen. Det klargör att landskap är ett självständigt allmänt intresse.
- Sektorsansvaret som idag gäller för miljö bör utvidgas till att omfatta landskap. Det kan ske genom tillägg i verksinstruktionerna för de myndigheter som har sektorsansvar för miljöarbetet. Utformning av förslag till sådana tillägg kräver omfattande dialog med berörda myndigheter. (RAÄ 2008b, s.4)

Dessa författningsändringar antogs inte av regeringen, men Riksantikvarieämbetet står fortfarande fast vid att de är nödvändiga och kommer att lägga fram förslaget om dessa författningsändringar igen om ytterligare några år, enligt Leif Gren på RAÄ (mail konversation 2013). Det aktuella läget för landskap i lagstiftningen menar RAÄ ser ut såhär;

”I Sverige möter vi landskapsbegreppet i miljöbalken, plan- och bygglagen, väglagen och lagen om byggande av järnväg. Innebörden skiftar i de olika lagarna. Vanligen används begreppet i betydelsen natur eller landskapsbild i estetisk mening. Betoningen ligger på landskapspyramidens topp, vilket innefattar utvalda och skyddade områden. Formuleringar om landskapets betydelse för människor – det vill säga med betoningen på landskapets känslolägenhet – saknas helt.” (RAÄ 2008a, s.25)

I slutredovisningsrapporten från 2008 har RAÄ en mängd förslag på hur implementeringen av landskapskonventionen bör ske. Först och främst föreslår RAÄ att **en samlad politik för landskap behöver utformas;**

”Riksantikvarieämbetet föreslår att en utredning tillsätts med uppdrag att formulera en nationell landskapspolitik. I uppdraget bör ingå att ta fram en nationell strategi för landskapet med förslag på åtgärder för att underlätta samordningen av myndighetsinsatser på landskapsområdet och för att följa och utvärdera landskapspolitiken.” (RAÄ 2008a, s.9)

Implementeringen av landskapskonventionen kommer att ske både uppifrån och ner, nationell – regional – lokal nivå, men även nedifrån och upp då de lokala engagemangen och ambitionerna påverkar hela processen. Med en nationell övergripande landskapspolitik så skulle det i alla fall finnas en stomme att utgå ifrån.

RAÄ föreslår att det är nödvändigt att **erkänna landskapets värde i lag**, som nämnt ovan, som en del av landskapspolitiken (RAÄ 2008a). Värden såsom människors välbefinnande och landskapet som en del av människors identitet är viktigt i konventionen och behöver erkännas i lagar för att få en stärkt legitimitet.

Landskapets betydelse för regional och lokal tillväxt anses som nödvändigt att lyfta fram enligt RAÄ. Det är på regional och lokal nivå som det mest landskapsnära arbetet kommer att ske. *”Riksantikvarieämbetet föreslår att alla län/regioner tar fram regionala landskapsstrategier.”* (RAÄ 2008a, s.10) RAÄ har formulerat en checklista för att förtydliga vad en regional landskapsstrategi ska innehålla.

- ha en stark legitimitet med politiskt förankrade mål och visioner

- kunna tjäna behoven både i regionalplanering och den kommunala översiktsplaneringen
- ha ett tydligt tvärsektoriellt perspektiv på landskapet och omfatta de sociala, miljömässiga och ekonomiska dimensionerna
- innefatta hela länet/regionen
- vara kopplade till nationella målbilder (nationell landskapsstrategi)
- utgöra underlag för att utveckla landskapsfrågorna i regionala utvecklingsprogram (RUP) (RAÄ 2008a, s.10)

Utformningen av denna regionala landskapsstrategi förslås vara ett samarbete mellan regionen, länsstyrelsen, kommunerna och trafikverket för att på så vis integrera regional, kommunal fysisk planering samt infrastrukturplanering (RAÄ 2008a).

RAÄ föreslår att delaktigheten från allmänheten ska stärkas så att lokal kunskap kan tas tillvara i arbetet med att bevara, styra och omarbeta landskapet. *"Enligt landskapskonventionen förbinder sig varje part att införa förfaranden för medverkan från allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra parter med intresse för landskapet."* (RAÄ 2008a, s.11) Ett exempel som redan existerar är Leadermetoden, som tar tillvara lokal kunskap i landsbygdsutvecklingen. Leadermetoden utvecklar landsbygden genom samarbete mellan offentlig sektor, ex. kommun, och privata och ideella organisationer i olika projekt (Jordbruksverket 2013).

Metoder är nödvändiga för att stärka kunskapsförsörjningen rörande landskap för att kunna arbeta med bevarande, styrning och omskapande. Det behövs även uppföljningssystem för att uppdatera kunskapen om landskap, ur ett helhetsperspektiv. Rapporten beskriver att det inte råder brist på information om landskapet utan att problemet ligger i att koordinera all dessa data ur ett heltäckande landskapsperspektiv (RAÄ 2008a).

Vidare tar RAÄ upp viktiga aspekter som att utveckla ett internationellt engagemang och att stärka landskapsperspektivet i forskning och utbildning. Efter dessa förslag berättar RAÄ om konsekvenser som förslagen troligtvis för med sig. *"Landskapskonventionen medför positiva konsekvenser för miljön. Konventionen ökar möjligheterna att uppnå miljömålen, och utvecklingen av en samlad landskapspolitik innebär en breddning av arbetet för en hållbar utveckling i Sverige."* (RAÄ 2008a, s.15) Landskapskonventionen för med sig en ökad helhetssyn då samhällsplanering, miljö- och klimatarbete och stads- och landsbygdsutveckling integrerar med varandra och behöver ta mer hänsyn till varandra (RAÄ 2008a). Alla tre områdena möts i landskapet och påverkar varandra, och om högre grad av hänsyn tas så resulterar det i en mer hållbar utveckling av landskap. Ett genomförande av landskapskonventionen medför inga större ekonomiska kostnader då implementeringen av konventionen mestadels handlar om att förändra inom befintliga strukturer och system (RAÄ 2008a).

Riksantikvarieämbetets framtidstankar

Riksantikvarieämbetet släppte 2011 en återrappporteringsrapport vid namn; 'Återrappportering av regeringsuppdraget angående den europeiska landskapskonventionens tillämpning i Sverige'. Där föreslår RAÄ en rad åtgärder som för arbetet med implementeringen av konventionen framåt. En kärna i de förslagen är att varje berörd myndighet själva ska tillämpa landskapskonventionen inom sitt verksamhetsområde.

"Motivet till att berörda myndigheter bör ges ett självständigt ansvar är främst att det är

myndigheten själv som bäst känner till sitt verksamhetsområde och därmed kan bedöma hur tillämpningen av konventionen bör se ut just där. Det är viktigt att varje myndighet tar ställning till hur landskapskonventionen påverkar dess arbete. Detta självständiga ansvar kan även ses som en förutsättning för att arbetet med konventionen ska bli vitalt.” (RAÄ 2011, s.3)

Denna kärna stämmer överens med konventionens mål om att följa subsidiaritetsprincipen, att beslut ska fattas på lägsta möjliga nivå. RAÄ föreslår att länsstyrelserna ska ansvara för den regionala samordningen av arbetet med konventionen. Länsstyrelserna som naturligt har en roll mellan den nationella och lokala nivån, kommunerna, ska även stötta regionerna i sitt arbete med konventionen. RAÄ beskriver också vikten av arbetet med konventionen på kommunal nivå med stöd av länsstyrelsen. *”Kommunerna har en viktig roll i tillämpningen av landskapskonventionen, inte minst för att stärka medborgarperspektivet och den lokala förankringen. Sveriges kommuner och landsting (SKL) som företrädare för kommunerna är därför en viktig part i det fortsatta arbetet.” (RAÄ 2011, s.5)* Arbetet med landskapskonventionen i dessa olika myndigheter föreslås ske i olika samordningsgrupper, i nätverk som lyfter synpunkter och behov för diskussion. I samordningsgruppen ska det finnas samordningsansvariga som leder arbetet (RAÄ 2011).

RAÄ talar om ett nationellt landskapsforum där myndigheter, organisationer, universitet och andra aktörer kan mötas och utbyta information om arbetet med landskapskonventionen. *”Målgrupp, innehåll och form på detta landskapsforum kan variera över tid beroende på behov. De närmare detaljerna för ett sådant landskapsforum bör utarbetas av den grupp myndigheter som tilldelas samordningsansvaret.” (RAÄ 2011, s.6)*

Vidare föreslår RAÄ; *”Riksantikvarieämbetet föreslår att en primär uppgift för samordningsgruppen är att utarbeta ett dokument som plattform för Sveriges arbete med tillämpningen av landskapskonventionen.” (RAÄ 2011, s.8)* Arbetet med detta dokument är pågående enligt Leif Gren på RAÄ (mail konversation 2013). RAÄ föreslår också att handlingsprogram ska tas fram av berörda myndigheter där de beskriver hur de ska arbeta med konventionen inom sitt verksamhetsområde (RAÄ 2011).

Rapporten ifrån 2008 innehåller även en framtidsvision – Landskapet 2020. Dessa mål tror och hoppas RAÄ att landskapskonventionen kan bidra med i Sverige;

- ett vidgat perspektiv på landskap
- en utvecklad helhetssyn på landskap
- att landskap engagerar
- att landskap ses som en del av tillväxten
- ett ökat internationellt engagemang (RAÄ 2008a, s.23)

Ett landskapsperspektiv i planeringen

En av nycklarna till att nå dessa framtidsmål är att utveckla ett landskapsperspektiv inom såväl planering som politik. Hur gör ett landskapsperspektiv skillnad? Den frågan togs upp vid ett KSLA seminarium, Kungliga skogs- och lantbruksakademin 2011. Resultatet av seminariet publicerades i KSLA:s tidskrift, fjärde nummer 2011 med titeln 'Landskapsperspektiv – Hur gör det skillnad?' och består av flera författares artiklar rörande landskapsperspektiv och implementeringen av landskapskonventionen i Sverige. I tidskriftens inledning står det:

”Valet av detta tema bottnar i övertygelsen att landskapsperspektivet tillför något väsentligt utöver de planeringshorisonter som redan finns i behandlingen av vår livsmiljö men att det samtidigt finns ett behov av att föra en diskussion utifrån landskapsbegreppet om hur kunskap och kunskapsproduktion kring landskap ser ut i Sverige och hur denna kunskap kan föreslås och omsättas i policies, strategier, planer och praktik.” (Ihse 2011c, s.5)

Landskapsperspektivet diskuteras ut olika synvinklar som exempelvis stadens och infrastrukturens roll i landskapet, landskapsperspektiv i fysisk planering och hur landskap möter politik. Två stora ämnen som även diskuteras är brukarmedverkan och idéer om landskapanalys, dessa två ämnen kommer att tas upp senare i uppsatsen då Mölndals konkreta situation diskuteras.

Birgitta Johansen, avdelningschef på RAÄ, skriver om hur arbetet med landskapskonventionen kan fortsätta och menar att det svenska samhället har förändrats från 1970-talet och blivit mer urbant och individuellt. Johansen skriver då att relationen till landskapet måste omvärderas och att de offentliga institutionerna måste moderniseras och leva upp till den förväntan av transparens som dagens svensk har.

”Det moderna industrisamhällets sekulära auktoritet är, om inte på väg ut, så i alla fall ifrågasatta. För de offentliga organisationerna gäller det att svara mot detta genom att tillhandhålla information, kunskaper, metoder och argument när de efterfrågas och på de villkor som dessa människor sätter upp, men utan att förlora i integritet och egenvärden. Trovärdighet är fortsatt viktigt.” (Johansen 2011, s.78)

Modernisering och reflektion över trender som styr landskapet idag krävs för att skapa nya arbetssätt för en utveckling av landskapen (Johansen 2011). Sekulariseringen i samhällets styre behöver mjukas upp och då är landskapsperspektiv en bra metod för alla berörda att ta till.

Arkitekt Erik Casten Carlberg, skriver i sin artikel om den svenska landskapsplaneringen att han är orolig för att värden i landskapet ska förstöras om arbetet med landskapen inte uppdateras och involverar mer än bestämmelser om hushållning av exempelvis mark- och vattenresurser. *”Utan ett bra kunskapsunderlag – som också framstår som levande och begripligt för intresserade medborgare – är risken stor att oersättliga värden i det svenska landskapet slösas bort helt i onödan.”* (Casten Carlberg 2011, s.27) Carlbergs oro stämmer överens med den oro som Europarådets specialist Michel Prieur känner inför att värden i Europas landskap ska förstöras (Prieur 2006).

Sammanfattningsvis talar författarna i KSLA:s tidskrift om att landskapsperspektivet är viktigt och kan fungera som en sammanlänkande aspekt mellan sektorer. Det är också tydligt att författarna anser att en modernisering av den svenska landskapsplaneringen behövs och att landskapskonventionen kan vara en stor hjälp på vägen.

Europarådets rekommendation för implementering

Europarådet har gett ut ett dokument som är till för att vägleda staterna i sin implementering av landskapskonventionen. Dokumentet heter; 'Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the ELC', från 2008. I detta dokument finns många handfasta tips och förslag på hur olika delar av landskapskonventionen kan genomföras. Implementeringsguiden kommer att användas mer

senare i uppsatsen då mer konkret handlande tas upp. Någon intressant som guiden tar upp inledningsvis är hur olika länder redan arbetar med landskapsfrågor och strategier.

"Other states have, especially over the past few decades, developed policies focusing particular attention on matters connected with regulation of the environment (air, water, earth, flora and fauna) and the landscape theme has often been placed on the same level as the environment. In several countries, landscape responsibilities have been assigned to administrative bodies responsible for managing nature, the environment or ecology." (COE 2008, s.5)

Detta stämmer väl överens med situationen i Sverige. För att Sverige ska kunna gå vidare med en effektiv implementering av konventionen krävs det att landskap inte längre ses som en miljöfråga utan en tvärsektoriell fråga. Implementeringsguiden förklarar vidare att varje stat ska implementera konventionen utifrån sina förutsättningar på nationell, regional och lokal nivå samt mellan myndigheter och organisationer på samma nivå, tvärsektoriellt. Deltagande från allmänheten är också en viktig aspekt i arbetet med utveckling av landskap. *"Within its landscape-administration structures and procedures each state should define the criteria for public participation and ways of organising it."* (COE 2008 s.6) Konventionen behöver implementeras på alla administrativa nivåer och tvärsektoriellt i berörda sektorer. Implementeringsguiden upprepar den förutsättningen som Adrian Philips ställde en fråga om på Riksantikvarieämbetets höstmöte 2006; Har ansvar för landskap integrerats i alla sektorer? (Lerman 2006) Det råder inget tvivel om att aktörer som arbetar med implementeringen av landskapskonventionen delar åsikten om vart konventionen ska implementeras, så brett som möjligt.

Inspiration från England

Sarlöv-Herlins bok 'Landskap för Mångbruk, Erfarenheter från England' från 2012 beskriver hennes erfarenheter från England som ett föregångsland i utveckling av landskapspolitik och processer rörande skötsel av landskap. En trolig anledning till varför England har satsat mer på sociala frågor och rekreation tidigare än Sverige kan vara på grund av den mindre tillgången på natur i Storbritannien. Ytorna är mindre och trycket på naturen är starkt vilket leder till att sociala frågor prioriteras högre än i Sverige som har otroligt mycket mer yta täckta av natur. Sarlöv-Herlin menar att Sverige istället tog efter det amerikanska idealet om stora orörda naturparker under tidigt 1900-tal (Sarlöv-Herlin 2012). Sarlöv-Herlin påminner om konventionens sjunde och åttonde kapitel som handlar om internationellt samarbete. Länder ska dra lärdom av varandra och ta hjälp av varandra i processen att implementera landskapskonventionen. England har en hel del att dela med sig av till bland annat Sverige. I England finns det ett väl utvecklat arbete med naturreservat och AONB-områden (Areas of Outstanding Natural Beauty) då dessa förvaltas och utvecklas med en helhetssyn. Sverige kan lära sig av Englands idéer om landskaps- natur och kulturförvaltning samt deras kunskap i att beskriva och kartlägga sina landskap. Ytterligare idéer om hur vardagslandskapet vid tätortsranden kan användas för mångbruk eller hur landskapsförvaltningen hänger ihop med energipolitiken kan inspirera Sverige till att arbeta fram en mer hållbar utveckling för sina landskap (Sarlöv-Herlin 2012). Fler konkreta exempel på hur England kan inspirera Sverige och i detta fall Mölndals kommun i sitt arbete med landskapskonventionen beskrivs senare i uppsatsen.

Svenska pilotprojekt om regionala landskapsstrategier

Det har utförts några pilotprojekt av arbete med landskapskonventionen i Sverige. En av dem

är en pilotstudie som sju länsstyrelser genomförde 2006-2007 i syfte att arbeta med regionala landskapsstrategier i sina län (Naturvårdsverket, NV, 2008). Naturvårdsverket skriver i sin utvärderande rapport om denna pilotstudie; *"I regeringens uppdrag framgick att syftet var att pilotlänen skulle pröva regionala landskapsstrategier som ett nytt förhållnings- och arbetssätt för att uppnå bevarande och hållbart brukande av naturresurser utifrån en helhetssyn på landskaps- nivå."* (NV 2008, s.3) Naturvårdsverkets utvärdering av studien togs fram i syfte att skapa mer underlag för ett fortsatt arbete med regionala landskapsstrategier. Anledningen till det är att Naturvårdsverkets landskapsenhet har fått i uppdrag just att vägleda arbetet med regionala landskapsstrategier i Sverige (NV 2008). Genomförandet av studien i de sju länen har varierat så till vida att länen själva har valt vart de vill fokusera sin insats och för vilket landskapsavsnitt. Arbetet har bland annat handlat om att testa olika tekniker för att kartlägga, visualisera och analysera landskapet samt att föra dialog mellan regionala och lokala aktörer (NV 2008).

Utgångspunkter för regleringsbrevet för pilotstudien var; involverande och underifrånperspektiv, helhetssyn på landskapet, balans mellan nyttjande och bevarande i arbetet med landskapsstrategin. Några av slutsatserna var;

"Även om projektledarna under intervjuerna visar på många positiva och nya erfarenheter från tvärssektoriellt arbete berättar de också om problem. Det gäller till exempel viljan att prioritera samarbete, avsaknad av stöd från andra enheter och ovanan att samarbeta mellan enheterna." (NV 2008, s.9)

Brukarmedverkan och ökad dialog mellan aktörer och sektorer är något som landskapskonventionen trycker på och som Sveriges länsstyrelser, kommuner med flera måste bli bättre på. Något annat som är svårt men nödvändigt är att arbeta utifrån ett landskapsperspektiv, en helhetssyn.

"En typ av problem som relateras till helhetsbegreppet är ovanan att tänka stort och i orsakskedjor: "Man är van att tänka skogs- och jordbruk, man är van att tänka i sådana sektorer. Att tänka större, lyfta sig och tänka att om vi gör den här förändringen, hur påverkar detta något annat vidare?". " (NV 2008, s11) Det är också en utmaning att hitta balans mellan bevarande och nyttjande i landskapet. *"Ingen länsstyrelse säger sig dock kunna peka ut en riktning för hur man uppnår balans mellan bevarande och nyttjande i det valda landskapet. Trots det framträder en gemensam bild, nämligen att balans kopplas samman med att lösa de intressekonflikter som finns mellan de som nyttjar marken och de som vill bevara den i det utvalda landskapsavsnittet."* (NV 2008, s12)

Projektledarna i respektive län blev uppmanade att lämna goda råd till framtida arbete med regionala landskapsstrategier och sade då;

- *Målet med landskapsstrategin bör vara både bevarande och utveckling av landskapen samt människans roll.*
- *Dialog är en förutsättning för regionala landskapsstrategier*
- *Viktigt att bryta sektorstänkandet*
- *Det finns ett behov av bättre kartläggningar och analyser av landskapet samt en utveckling av GIS (geografiska informations system)*
- *Det behövs resurser för ett fortsatt arbete med landskapsstrategier* (NV 2008, s12-13)

Ett exempel på ett av de regionala pilotprojekten som utfördes var i Vellinge kommun, södra Skåne. Där fokuserades projektet på en konflikt mellan markägare, mestadels jordbrukare, och hästägare. Kommunen agerade mellanhand och kallade till möten med de två grupperna. Under mötena diskuterades konflikten att hästägarna kände att de inte hade någonstans att rida, medan markägarna ansåg att ryttare tog sig friheter på deras marker. Lösningen var att anlägga nya ridstigar på markägarnas mark som hästägarna skulle betala en summa för att få utnyttja. Kommunen kom inte med något färdigt förslag som brukarna kunde reagera på, vilket är det vanligaste tillvägagångssättet. I detta fall var brukarna delaktiga i processen från början. Resultaten var positiva och en ridstigsförening bildades (Larsson et al. 2011).

Ett annat pilotprojekt, delfinansierat av EU, som arbetar med att implementera landskapskonventionen är LIFEscape. Sverige, dvs. Lund och Sjöbo kommun samt Linnéuniversitetet, är med tillsammans med Polen, Litauen och Danmark. I Sverige är LIFEscape ett samarbete mellan två kommuner och ett universitet, med stöd från bland annat Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen. Vombsänkan är det gemensamma projektområdet och syftet är att tillsammans med markägare och brukare göra en landskapsanalys som sedan de båda kommunerna ska använda som underlag till sina respektive översiktsplaner. Metoderna som har använts är varierade, allt från studieresor till workshops. Till sommaren 2013 ska landskapsanalyserna för området presenteras (LIFEscapesverige.net).

Vad innebär det för en kommun att implementera landskapskonventionen?

Vilka krav ställs på en kommun vid implementering av landskapskonventionen?

Kommunerna är en oerhört viktig aktör i implementeringen av landskapskonventionen. I rapporten som RAÄ står bakom från 2008, beskrivs olika myndigheters roll; ”I landskapskonventionen finns ett krav på att regionala och lokala myndigheter ska vara delaktiga i genomförandet av konventionen, inte minst genom att formulera regionala och lokala mål och visioner för landskapet.” (RAÄ 2008a, s. 5) Rapporten tar också upp länsstyrelsens roll gentemot kommuner och regioner;

”Länsstyrelsen föreslår också stödja kommuner och regioner i tillämpningen av landskapskonventionen. Kommunerna har en viktig roll i tillämpningen av landskapskonventionen, inte minst för att stärka medborgarperspektivet och den lokala förankringen. Sveriges kommuner och landsting (SKL) som företrädare för kommunerna är därför en viktig part i det fortsatta arbetet.” (RAÄ 2008a, s.5)

Så vad ska då en kommun göra för att implementera landskapskonventionen i sin kommun på ett bra sätt? Svaret på detta finns i första hand i artikel 4-6 i konventionen;

Artikel 4 – Ansvarsfördelning

Konventionen ska harmoniseras i kommunens egen politik enligt artikel 5 och 6. Det är kommunens eget beslut hur konventionen ska integreras i befintliga strukturer, administrativa ordningar eller om nya processer ska skapas (COE 2000a).

Artikel 5 – Allmänna åtgärder

Varje part förbinder sig

a att i lag erkänna landskapet som en väsentlig beståndsdel i människornas omgivningar, ett uttryck för mångfalden i deras gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet,

b att fastlägga och genomföra en landskapspolitik som tar sikte på skydd, förvaltning och planering av landskap genom att vidta de särskilda åtgärder som anges i artikel 6,

c att införa förfaranden för medverkan från allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra parter med intresse för att utforma och genomföra den landskapspolitik som anges i punkt b ovan,

d att integrera landskap i sin regional- och stadsplaneringspolitik och i sin politik inom kultur, miljö, jordbruk, ekonomi och på det sociala området samt i alla andra politikområden som kan ha direkt eller indirekt inverkan på landskap.

A. Att erkänna landskapet i lag kan bara göras på riksdagsnivå. Lagförändringarna kan förslagsvis bli de som RAÄ föreslog enligt Lermans rapport, främst i miljöbalken och plan- och bygglagen.

B. Att genomföra landskapspolitik är definitivt något som kommunerna ska göra, en landskapspolitik som stämmer överens med artikel 6.

C. Kommunen ska utforma processer för deltagande av allmänheten och av andra myndigheter och intresserade aktörer i processen att genomföra landskapspolitiken.

D. Att integrera landskapspolitiken i kommunens alla berörda sektorer.

Artikel 6 – Särskilda åtgärder

A Ökad medvetenhet

Varje part förbinder sig att öka medvetenheten i det civila samhället, privata organisationer och hos offentliga myndigheter om landskapens värde, deras roll och om förändringar i landskapen.

B Utbildning

Varje part förbinder sig att främja

a utbildning för specialister i landskapsvärdering och landskapsförvaltning,

b tvärvetenskapliga utbildningsprogram i landskapspolitik, skydd, förvaltning och planering av landskap, för yrkesmän i den privata och offentliga sektorn och för berörda organisationer,

c kurser på skolor och universitet som, inom de berörda ämnesområdena, tar upp landskapets värden och frågor som uppkommer i samband med skydd, förvaltning och planering av landskap.

C Kartläggning och värdering

1 Varje part förbinder sig att, med aktiv medverkan av berörda parter, i enlighet med artikel 5 c, och i syfte att förbättra kunskapen om sina landskap

a . i att kartlägga sina egna landskap över hela sitt territorium,

ii att analysera landskapens särdrag och de krafter och påtryckningar som omvandlar dem,

iii att lägga märke till förändringar,

b att värdera de landskap som har kartlagts på detta sätt, och ta hänsyn till de särskilda värden som berörda parter och den berörda befolkningen tillskriver dem.

2 Detta kartläggnings- och värderingsarbete skall vägledas av den utväxling av erfarenheter och metoder som organiseras mellan parterna på europeisk nivå i enlighet med artikel 8.

D Mål för landskapskvalitet

Varje part förbinder sig att utarbeta mål för landskapskvalitet för de landskap som har kartlagts och värderats i enlighet med artikel 5 c.

E Genomförande

För att genomföra landskapspolitiken förbinder sig varje part att inrätta instrument som syftar till att skydda, förvalta och/eller planera landskapet.

A-B. Kommunen ska sprida kunskap och öka medvetenhet om landskapet och dess värden, roll och förändringar för allmänheten, organisationer och inom kommunens egna myndigheter. Kommunen ska även främja utbildning om landskapsvärdering och landskapsförvaltning bland specialister, samt tvärvetenskapliga metoder för att skydda, förvalta och planera landskapet.

C. Kommunen ska, med hjälp av berörda parter och med allmänhetens kunnande integrerat, kartlägga hela kommunens yta för att sedan analysera landskapets särdrag och krafter som förändrar landskapet. Man ska även lägga märke till förändringar i landskapet. Efter den mer objektiva kartläggningen så ska landskapen värderas. Då ska hänsyn tas till särskilda värden i landskapet som de berörda parterna har lyft fram. Kartläggning och värderingsprocessen kan med fördel vägledas av andra projekt i Sverige och i Europa.

D. Efter det att landskapen är kartlagda, analyserade och värderade så ska kommunen, tillsammans med allmänheten och de berörda parterna formulera mål för landskapets kvalitet, så kallade landskapskvalitetsmål.

E. Kommunen ska inrätta nödvändiga instrument för att följa sin landskapspolitik och nå upp till de satta landskapskvalitetsmålen. Dessa redskap ska kunna bevara, styra och omskapa landskapet. (skydda, förvalta, planera)

Det krävs en hel del från kommuner, men med hjälp och stöd från andra kommuner och främst länsstyrelsen och med inspiration från internationellt arbete så finns det stor potential för att kommuner i hela Sverige ska kunna genomföra dessa processer med mycket goda resultat och nå upp till Riksantikvarieämbetets höga ambitioner från vision 2020:

- *ett vidgat perspektiv på landskap*
- *en utvecklad helhetssyn på landskap*
- *att landskap engagerar*
- *att landskap ses som en del av tillväxten*
- *ett ökat internationellt engagemang* (RAÄ 2008a, s.23)

Implementeringens bredd

Arbetet med konventionen kommer att vara en utmaning och det krävs att kommunerna är engagerade och kan engagera andra för att konventionen ska komma till sin rätt. Lerman skriver att det ju inte räcker om det finns lagar som följer konventionens ambitioner utan att det är så många små saker som spelar så stor roll för landskapet, aspekter som det inte går att lagstifta om. Exempel på sådant som lagar inte kan styra är kunskapsunderlag, skötsel eller inte skötsel för ett visst landskap, ambitionsnivån hos inblandade aktörer samt hur andra konkurrerande behov väger mot landskapets behov (Lerman 2006).

Det räcker alltså inte med att ändra i lagar för att implementera landskapskonventionen i kommunen utan det krävs en mer omfattande process som berör väldigt många. Det är då motiverat att först börja engagera tjänstemän och politiker i ämnet, så att kommunen kan planera för processen med implementeringen av landskapskonventionen på ett bra sätt. Lerman skriver i sin rapport; *"Ett viktigt steg i genomförandet av politiken är integrering av ansvaret för landskap i alla relevanta politikområden – sektorer."* (Lerman 2006, s.25) Detta i enighet med artikel 5d.

Lerman sammanfattar konventionens artikel 4-6 med fyra grundstenar;

1. *Stad och land – hela landskapet, värdefullt och värdelöst*
2. *Ständig förändring – framåtblickande, konsekvenstänkande*
3. *Samspel människa och miljö (i betydelsen omgivning)*
4. *Social funktion – delaktighet och demokrati* (Lerman 2006, s.9)

Det går att koppla alla dessa fyra grundstenar till kommunalt arbete med landskapskonventionen.

1. Implementeringen är giltig för hela kommunens yta.
2. Kommunens planering och framåtblickande samt konsekvenstänkande gällande hela sitt landskap.
3. Kommunens landskapspolitik påverkar landskapet och i sin tur medborgarnas relation till landskapet, det fungerar även omvänt att medborgarnas relation till landskapet påverkar landskapspolitiken och kvalitetsmålen för landskapet.
4. Medborgarsamverkan i hela processen av arbetet med konventionen; kartläggning av landskapet, landskapsanalys, värdering av landskapet, utformning av landskapskvalitetsmål, utförande av handlingar för att bevara, styra och omskapa landskapet.

Vardagslandskapet i planeringen

RAÄ skriver i sin rapport från 2008 om att vardagslandskapet är den arena som betyder mest för medborgarna och där flest förändringsfaktorer trycker på. Det är i vardagslandskapet som landskapskonventionen kan göra som mest skillnad.

”Merparten av landskapet utgörs av det så kallade vardagslandskapet, där människor i huvudsak vistas, bor och arbetar och där statens och kommunens inflytande är reducerat till att handla om styrning av vissa frågor via översiktsplaneringen. Det gäller både landsbygd och urbana landskap. Det är i detta vardagslandskap som anspråken kommer att tättna i framtiden och det är också här som förhandlingens praktik är mest komplex. Verkligheten har helt enkelt blivit trängre och mer komplicerad. Ingen äger ensam landskapet och ingen ensam äger alla svar. Fler vill ha inflytande i samma landskap och olika utmaningar hopas på varandra. Det handlar då inte bara om rumsliga perspektiv, utan lika mycket om perspektiv på samverkan, demokrati, förvaltning, brukande, skydd, planering, kunskap och upplevelser. Det är här landskapskonventionen kommer in – den ger tyngd och legitimitet åt just det territoriella helhetsperspektiv vi behöver i dag.” (RAÄ 2008a, s.18)

Den här texten förklarar komplexiteten i dagens landskap och varför det finns ett starkt behov av att arbeta mer med landskapets utveckling. Det är en motivering som politiker och tjänstemän såväl som allmänhet borde få ta del av för att förstå syftet med landskapskonventionen.

Riksantikvarieämbetet föreslår, på inrådan av Lerman, att kommunerna ska använda översiktsplanen för arbetet med landskapskonventionen då det där går att kartlägga, analysera, värdera och formulera mål för landskapet inom översiktsplanens process. RAÄ skriver att översiktsplanen inte har använts på liknande vis tidigare av så många kommuner. För att den kommunala översiktsplaneringen för landskap ska stämma ihop med de regionala planerna för landskapets utveckling är det viktigt att länsstyrelsen och kommunerna tydliggör de olika dokumentens inbördes roller så att de kompletterar varandra istället för motsätter varandra. De regionala planerna ska vara ett stöd för den kommunala landskapsplaneringen (RAÄ 2008a).

Kopplingen mellan landskapskonventionen och de svenska miljömålen

Arbetet med implementeringen av landskapskonventionen i kommuner kan knytas samman med de existerande nationella miljömålen, som kommunerna redan arbetar med

skriver RAÄ.

”Det finns alltså inga motsättningar mellan de nationella miljö kvalitetsmålen och landskapskonventionen. Men några aspekter täcks inte in. Begreppet landskap som självständigt värde förekommer exempelvis inte i miljömålen och inte heller övergripande mål för landskapskvalitet. Då de landskapsrelaterade miljömålen är nedbrutna på natur-, kultur- och upplevelsevärden samt friluftsliv finns en potentiell risk för målkonflikter inom samma mål men även mellan olika mål.” (RAÄ 2008a, s.33)

Det finns inga motsättningar mellan landskapskonventionen och de nationella miljömålen utan endast behov av att tillföra landskapsaspekten och ett helhetstänkande. Miljömålen och dess handlingsprogram i kommunen är uppdelade i natur-, kultur- och upplevelsevärden men har inget helhetsperspektiv, vilket då arbetet med landskapskonventionen kan bidra till (RAÄ 2008a). Kommunerna behöver definiera hur arbetet med konventionen, som en del av översiktsplanen eventuellt, ska samspela med miljömålen för att undvika konflikter inom kommunen. RAÄ föreslår att; *”Landskapsmålen kan bilda en ram runt miljö kvalitetsmålen och därmed ge begreppet hållbar utveckling ett tydligt rumsligt helhetsperspektiv som komplement till de relativt sektoriserade och detaljerade mål och delmål som finns i dag.”* (RAÄ 2008a, s.34) Förslaget innebär att landskapspolitiken och landskapskvalitetsmålen då skulle vara en ram för allt arbete som rör landskap och att de befintliga miljömålen skulle inkluderas inom den ramen.

Sammanfattning

Möjliga sätt för en kommun att implementera landskapskonventionen;

- Medvetandegöra invånarna om landskapets värden och förändringsprocesser
- Utbilda specialister och berörda myndighetsanställda om landskapsförändringar och styre
- Kartlägga landskapet
- Analysera landskapet
- Värdera landskapet
- Formulering av landskapskvalitetsmål
- Insamling av medborgarnas kunskap och åsikter löpande
- Formulering av handlingsprogram för att uppnå landskapskvalitetsmålen
- Integrera landskapspolitiken i berörda sektorer
- Aktivt bevara landskap – efter handlingsprogrammet
- Styra landskap – efter handlingsprogrammet
- Omskapa landskap – efter handlingsprogrammet

Vilka möjligheter för landskapskonventionen med sig till en kommun?

Landskapskonventionen bidrar med många möjligheter för en kommun att utveckla sitt arbete i olika sektorer rörande flertalet olika aspekter. Arbetet med konventionen ger effekten av en bättre helhetsbild av kommunens landskap och ökar kommunens kunskap om hur just deras landskap ska nå sin fulla potential. Landskapet är identitetsskapande för alla boende i kommunen och för alla besökare, både förr, nu och i framtiden. Kommunen ökar sina möjligheter att förstärka och förbättra den identiteten på ett långsiktigt sätt.

Riksantikvarieämbetet förklarar fördelarna med landskapskonventionen genom en konsekvensanalys i sin rapport från 2008. En av de mest uppenbara fördelarna är att

demokratin i kommunen förstärks när medborgarna får vara delaktiga i processen om att utveckla de landskap som de lever i. Det är inte bara medborgarnas demokratiska roll som stärks utan även betydelsen av deras välbefinnande i anknytning till landskapet.

"Konventionens uttalade fokus på landskapets betydelse för mänskligt välbefinnande och ekonomisk utveckling bidrar till att lyfta fram den sociala och ekonomiska dimensionen i arbetet för en hållbar utveckling." (RAÄ 2008a, s.14)

Medborgarna påverkas positivt, det gör även miljön. RAÄ menar att genom utvecklingen av kommunens landskapspolitik så kan kommunen arbeta bredare med frågor som rör miljön. Ett landskapsperspektiv, helhetstänkande, för med sig att landskapen utvecklas mer hållbart samt att det krävs mer övervägningar mellan olika intressen i landskapet innan ett intresse får prioriteras. Arbetet med konventionen gör det också lättare att uppnå miljömålen (RAÄ 2008a).

De ovan nämnda aspekterna; stärkt identitet, stärkt demokrati och bättre miljö behöver arbetas fram från kommunens myndigheter. *"Konsekvensen för berörda myndigheter blir ett förstärkt och utökat ansvar för landskapsfrågorna som ska delas över sektorsgränserna. Arbetsbelastningen kan därför förväntas öka på både centrala och regionala myndigheter, i första hand under genomförandefasen."* (RAÄ 2008a, s.15) Arbetet kan i början kännas betungande, men konventionen bidrar med att öka samarbetet mellan sektorer. När dessa processer är fastställda så kommer kommunens myndigheter förhoppningsvis att förstå varandra bättre och kunna arbeta tillsammans i fler sektorsövergripande ämnen i framtiden.

Landskapskonventionen kommer inte att vara en stor ekonomisk belastning att implementera för kommunen eller för privata aktörer. RAÄ skriver att implementeringen handlar om att integrera landskapspolitiken i redan befintliga strukturer, alltså ska inte någon ny landskapsmyndighet införas. RAÄ skriver vidare att; *"Vinsterna av förbättrad samordning mellan sektorer och ett mer proaktivt arbete med landskapet förväntas skapa utrymme för nödvändiga investeringar i kunskapsutveckling och nya verktyg."* (RAÄ 2008a, s.15) De hävdar även att de ekonomiska investeringarna kommer att överstigas av den ekonomiska nyttan som konventionen för med sig på lång sikt (RAÄ 2008a).

Ytterligare en aspekt som har möjlighet att förbättras med landskapskonventionen är det kommunala klimat och energiarbetet.

"Landskapet påverkas både direkt och indirekt. De direkta effekterna handlar om översvämningar, ras och skred, vegetationsförändringar och ändrade förutsättningar för markanvändning och bebyggelse. De indirekta förändringarna handlar om nya sätt att organisera samhället för att minimera bidragen till den globala uppvärmningen." (RAÄ 2008a, s.18)

Både klimatförändringarnas direkta och indirekta påtryckningar på landskapet inkluderas i arbetet med konventionen och kommunen får därmed möjligheten att arbeta effektivare med klimatförändringarna.

En sista aspekt som RAÄ lyfter fram som en klar positiv inverkan för kommunen i sin vision för landskapet 2020 är att; *"Människor känner engagemang och delaktighet i frågor som rör skydd, planering och utveckling av landskapet..."* (RAÄ 2008a, s.22) I framtiden när brukarmedverkan har blivit en naturlig del av arbetsprocessen med landskap så kommer

medborgare över lag förhoppningsvis att känna sig mer engagerade i landskapsfrågor, och det kan även hända att detta engagemang smittar av sig på andra frågor som rör kommunen. Leif Gren, arkeolog på Riksantikvarieämbetet, visade i sin presentation från seminariet om landskapsstrategier och ekosystemansatsen den 31 mars 2011 i Stockholm, på en mängd möjligheter som landskapskonventionen för med sig. Gren uttrycker hopp om att den nationella vindkraftsutredning som Sveriges kommuner började göra efter 2003 ska kunna bidra till att landskapsperspektiv kan användas i fler andra frågor också. Sedan beskriver han med några punkter ett antal styrkor som konventionen har;

- *Lyfter landskapet som grund för människors välbefinnande, hälsa och estetiska upplevelse.*
 - *Subjektiva upplevelser lika viktiga, t.ex. barns*
 - *Betonar demokratiaspekten*
 - *Ger hållbar utveckling en uttalad landskapsdimension.*
 - *Ekonomiska överväganden måste integrera miljö och landskapsfrågor.*
- (Gren 2011, s.29)

När arbetet med landskapet utvecklas med hjälp av medborgarna och med nya verktyg så utvecklas också landskapet på ett sätt som är mer kontrollerat och hållbart. Landskapets värden kan tas tillvara i högre grad och bidra med att kommunens identitet stärks med hjälp av landskapet.

Vilka verktyg behöver en kommun för att implementera landskapskonventionen?

En del verktyg för att klara av att implementera landskapskonventionen finns redan i alla kommuner men behöver kanske anpassas, medan en del inte finns på ett bra sätt. Michel Prieur skriver i sin artikel 'Landscape and social, economic, cultural and ecological approaches' i Europarådets publicering 'Landscape and sustainable development – challenges of the ELC' från 2006 att verktygen som behövs för att implementera landskapskonventionen inte är förbestämda. *"However, proclaiming the principle of integration is all very well – it is integration methods and tools that pose most problems. Here, the convention does not provide any recipes. It is for states to devise as effective integration instruments as possible."* (Prieur 2006, s.20) Konventionen i sig föreslår inga konkreta metoder eller verktyg för implementeringen, det är upp till varje stat att göra som de själva vill.

Kategorisering av nödvändiga verktyg

För att förtydliga den mängd verktyg som behövs har jag gjort en indelning i tre grupper. Den första gruppen är de kommunikativa verktyg som ska sprida kunskap och förståelse för landskapets värden, att erkänna landskapets värden, samt utbilda specialister och tjänstemän om landskapsförändringar och styre. Den andra gruppen är de tekniska och administrativa verktygen som behövs för att skapa landskapskvalitetsmålen och för att följa upp dem och uppdatera dem med tiden. Den tredje gruppen är de verktygen som sedan ska användas för att uppnå de landskapskvalitetsmålen man har satt, verktyg för att bevara, styra och omskapa landskapen.

Bertrand de Montmollin skriver i sin artikel 'Landscape and innovative tools' i Europarådets publicering om hållbarhet från 2006 om hur verktyg för landskap är idag kontra hur de skulle

kunna vara i framtiden. Montmollin menar att dagens planeringsverktyg för landskap är statliga, centraliserade, lagstadgade och gällande för landskapen i pyramiden topp. De menar att framtidens innovativa verktyg istället skulle vara åtkomliga för vanligt folk, mer lokala, baserade på initiativ, tvärsektoriella och integrerade och gälla för alla landskap speciellt för vardagslandskapen (Montmollin 2006).

Första gruppens verktyg

Den första gruppens verktyg, att sprida kunskap och utbilda om landskapets värden och förändringsprocesser handlar om att;

- **Medvetandegöra allmänheten om landskapets värden och förändringsprocesser**
- **Utbilda specialister och berörda myndighetsanställda om landskapsförändringar och styre**

Montmollin har i sin artikel presenterat mer i detalj vilka verktyg som behövs. För den första gruppen föreslår författaren verktyg som; informerar och lär ut om landskapets tvärvetenskaplighet och om problematik som kan uppstå till berörda aktörer, informera och lära politiker och frivilliga organisationer om landskapet, informera och lära lokala myndigheter om landskap, lära barn om landskap, informera turistnäringen om vikten av det naturliga och kulturella landskapet samt att skapa verktyg för att förstå, identifiera, beskriva och prioritera i landskapet (Montmollin 2006).

Europarådets implementeringsguide beskriver hur en viss typ av medvetandegörande av landskap för allmänheten och andra aktörer i vissa fall kan vara permanent, periodvis eller vid enstaka tillfällen. Det gäller att rätt information kommuniceras på rätt sätt för att få störst gensvar. Guiden ger exempel på hur kunskapen kan spridas; utställningar, publikationer, 3D simulerade modeller och filmer, ljudinspelningar, guidade turer. Guiden lyfter också fram vikten av att utbilda de folkvalda politikerna och myndighetspersonal för att kunskapen om landskap lättare ska kunna genomsyra hela verksamheten (COE 2008).

Andra gruppens verktyg

Den andra gruppens verktyg, för att skapa och uppdatera landskapskvalitetsmålen, ska stödja processen med att;

- **Kartlägga landskapet**
- **Analysera landskapet**
- **Värdera landskapet**
- **Formulering av landskapskvalitetsmål**
- **Insamling av medborgarnas kunskap och åsikter löpande**
- **Formulering av handlingsprogram för att uppnå landskapskvalitetsmålen**
- **Integrera landskapspolitiken i berörda sektorer**

För att kartlägga och analysera landskap enligt konventionen beskriver implementeringsguiden att landskapet behöver ses som en helhet och att det inte endast är de platserna som ska skyddas som ska identifieras längre. Processen kräver också att många aspekter som ekologiska, historiska, kulturella, upplevelsevärden, andra sociala aspekter samt ekonomiska ska kunna hanteras samtidigt (COE 2008). I processen med kartläggning, analys och värdering är det viktigt att alla viktiga aspekter hanteras. Olika sorters analyser bör utföras så att information kan tas fram med hjälp av landskapets aktuella status om hur landskapet

tidigare har förändrats. Med den erfarenheten och med ytterligare kunskap om de drivkrafter som finns idag så kan framtida förändringar förutsägas för landskapet. Det som också är viktigt att få fram i analyserna är landskapets karaktärer och element som är karaktärsskapande, vilka absolut behöver tas fram med hjälp av allmänhetens kunnande. För att sedan sammanställa all denna kunskap så rekommenderas att en databas för landskap tas fram, en databas som ständigt kan uppdateras och som kan användas som ett gemensamt diskussionsunderlag (COE 2008).

Efter det att landskapet är kartlagt, analyserat och värderat så ska landskapskvalitetsmål formuleras i samarbete med allmänheten. Implementerings guiden beskriver landskapskvalitetsmålen; *"The objectives should constitute the preliminary guidelines for drawing up the measures to be taken to protect, manage and plan landscapes and manage them over time."* (COE 2008, s.8) Landskapskvalitetsmålen ska tydligt definiera aktivt bevarande av landskap och specifika element i landskapet. Målen ska se till att exploatering inte sker på bekostnad av landskapets kvalitet utan snarare stärker kvaliteten. Målen ska även innehålla identifiering av områden som behöver restaureras eller helt omarbetas (COE 2008). Efter det att målen är formulerade så ska även ett handlingsprogram skapas, för att förtydliga de exakta åtgärderna som behövs. Landskapskvalitetsmål och dess innehåll kommer att tas upp mer ingående längre fram i uppsatsen då Mölndals stads framtida landskapskvalitetsmål diskuteras.

Angående att integrera medborgarna i processen så skriver Montmollin att följande verktyg behövs som; förenklar för allmänheten att förmedla sin kunskap och åsikter rörande landskapet i aspekterna bevara, styra och omskapa, hjälper allmänheten att identifiera och förstå karaktärsdrag och sårbarhet i det landskap som de lever i (Montmollin 2006, s. 95).

Implementeringsguiden tar upp hur medverkan från allmänheten och från berörda organisationer bör ske med en tvåvägs kommunikation. Allmänheten och myndigheter, specialister och forskare ska kunna diskutera för att tillsammans skapa en bred kunskapsbas. Allmänheten innehar viktig lokalkännedom, som myndigheterna inte har, en kunskap som ska integreras i karteringen, analysen och värderingen av landskapet (COE 2008).

Riksantikvarieämbetet förklarar i sin rapport från 2008 varför brukarmedverkan är så viktigt i förhållande till en hållbar utveckling.

"Utgångspunkten är att landskapet utgör en del av det enskilda och sociala välbefinnandet och därmed också är en angelägenhet för alla. Rättigheten att vara delaktig i de beslut som påverkar det landskap människor bor och verkar i medför också ett delat ansvar för att dessa beslut vilar på hållbar grund." (RAÄ 2008a, s.18)

För att besluten ska vila på en hållbar grund så krävs det att en balans uppstår mellan representativ-, direkt och deltagandedemokrati (RAÄ 2008a). Återigen för att en balans ska skapas mellan de olika beslutsfattarna så krävs det att experterna som arbetar med landskap, troligtvis i den offentliga förvaltningen, behöver fokusera på att kommunicera med allmänheten. RAÄ skriver;

"Ökad vikt bör läggas på dialog med allmänheten, insamling av data och på analys av hur de som bor i och brukar landskapet uppfattar och värderar det. Detta kan innebära att experter, vid sidan av sin roll som handläggare, planerare, arkitekt eller motsvarande, i

större utsträckning måste ingå i rollen som inspiratör, pådrivare och rapportör från olika lokala samarbetsprocesser.” (RAÄ 2008a, s.44)

Angående att integrera landskapspolitiken i berörda sektorer så skriver Montmollin att det behövs verktyg som; kan integrera landskap i de olika sorters administrativa verktyg som finns i kommunen, väger in landskap i alla offentliga policies som rör markanvändning, att utveckla helhetstänkande rörande landskap, att integrera kultur och naturarvet i berörda processer samt att även utveckla och arbeta med de landskapen som idag är starkt skyddade (Montmollin 2006).

Tredje gruppens verktyg

Den tredje gruppen verktyg som syftar till att arbeta med landskapet för att uppnå landskapskvalitetsmålen.

- **Aktivt bevara landskap**
- **Styra landskap**
- **Omskapa landskap**

Implementerings guiden beskriver att alla dessa tre handlingar kommer att ske samtidigt i landskapet. *”Landscape action is a combination of protection, management and planning conducted over one and the same territory: certain parts and features can be protected, others, particularly processes, should be managed and still others should be intentionally adapted.”* (COE 2008, s.5)

Lagtolken AB, Lerman, går systematiskt igenom dagens redskap för bevarande, styrande och omskapande av landskap. Landskapsskydd finns det lagar och redskap för att styra. Exempel på dessa existerande verktyg är reservat, biotopskyddsområde, riksintressen för natur- och kulturminnen, områdesskydd i detaljplan. Lermans slutsats är att alla dessa redskap för skydd inte når upp till konventionens krav på aktivt bevarande (Lerman 2006). De element i landskap eller landskapet i sig som behöver bevaras ska inte ”bara skyddas passivt” utan behöver omsorg och kanske upprätthållande åtgärder med jämna mellanrum för att inte förlora sina värden. Med hjälp av landskapskvalitetsmålen och handlingsprogrammet behöver nya verktyg för aktivt bevarande tas fram.

Angående att styra (förvalta) landskap så skriver Montmollin att det behövs verktyg som; lägger fokus på drivkrafter istället för förbud, använder bidrag till lantbrukare för att förbättra landskapets kvalitéer samt att uppmuntra traditionella sorters lantbruk (Montmollin 2006). Lerman påminner om att kommunens översiktsplan visserligen täcker hela kommunens yta, men att den endast styr landskapet indirekt. Det som faktiskt reglerar landskapet och ”tvingar” utvecklingen att ta hänsyn till landskapsvärden är när processen är så stor att den kräver en miljökonsekvens beskrivning, MKB. Men MKB beskriver endast större negativa inverkan på landskapet och missar då de små negativa förändringarna som spelar stor roll för landskapet långsiktigt. Lermans slutsats är återigen att nya verktyg i beslutsredskapen för att styra landskapet behövs (Lerman 2006).

Lerman skriver att det i princip inte finns några redskap alls för omskapandet av landskap. Det som används idag är kommunala planeringsredskap med plan- och bygglagen som ram, men när kommunen bygger och använder dessa redskap är det vanligtvis för andra syften skriver Lerman. Aspekten om ett attraktivt och hållbart landskap får inte alltid det utrymme

som det förtjänar. Enligt konventionen så ska hela processen för omskapande av landskap finnas med; undersökning, gestaltning och konstruerande, vilket då kräver nya verktyg även här enligt Lerman (Lerman 2006).

Landskapskonventionen i sig och innebörden för en kommun att implementera den har diskuterats i del ett. För att konkretisera och styra uppsatsen mot huvudfrågan som rör implementeringen i Mölndals kommun så fokuserar resten av texten på den kommunala skalan med Mölndal som exempel.

Kvarnfallen i den äldre delen av Mölndals centrum,
en viktig del av kommunens identitet

Del 2.

Mölndal kommuns styrande dokument i relation till landskapskonventionen

Hur påverkar Mölndals styrande dokument kommunens landskap?

Styre av landskap i Sveriges kommuner

Lerman beskriver Sveriges lagsystem som sektoriserat, då lagarna har specifika syften och styrmedel. Detta nätverk av lagar och regler gör det komplicerat att se helheten i beslut och krav, Sverige saknar ett administrativt verktyg som kan underlätta förståelsen för relationen mellan lagarna menar Lerman (2006).

Lerman beskriver vidare att; *"Alla förändringar i landskapet grundar sig inte på formella beslut, utan kan bero på löpande åtgärder, bristande skötsel eller pågående markanvändning, som kan berika eller utarma."* (Lerman 2006, s.27) Som landskapskonventionens implementerings guide tidigare har belyst (COE 2008) så kan inte alla förändringar i landskapet styras av lagar och regler, utan behöver ett mer engagerat styre på lokal nivå för att kunna utvecklas optimalt. Dock finns det lagar och regler som påverkar landskap direkt och indirekt i Sveriges alla kommuner. Nedan kommer en kort beskrivning av de viktigaste delarna i styrsystemet som påverkar landskap i Sverige.

Beslut på olika nivå

Styrsystem för landskap består av olika delar som påverkar olika nivåer av beslut. Lerman förklarar att;

"Beslut kan vara övergripande och av policykaraktär, eller detaljerade och genomförandeinriktade eller blandningar där emellan som t.ex. planering eller program. Olika slags frågor dominerar på olika nivåer. De genomförandeinriktade nivåerna behandlar mest "hur" något ska gå till. Planeringsnivåer fokuserar platsen – "var" något bör lokaliseras – medan policynivåer begrundar "om" och "varför"." (Lerman 2006, s.27)

Kommunernas landskap påverkas av beslut ända upp på nationell nivå. Nationella övergripande beslut kan t.ex. vara riksdagens beslut om budget, regler för vindkraftsetablering, satsningar på infrastruktur i vissa regioner. Alla kommuner påverkas också av regeringens propositioner till riksdagen, om de leder till lagändringar. Ett exempel på en aktuell proposition är "Kulturmiljöns mångfald" som skickades i mars 2013, men togs fram 2012. I den föreslår regeringen ett antal förändringar i kulturminneslagen. Där står även om regeringens framtida arbete för kulturmiljöfrågor då de betonar att kulturen behöver lyftas fram som mer betydelsefull för att förändra människors syn på landskapet.

"Kulturarvet ger perspektiv på samhället och dess utveckling och berikar människors liv. Det tillhör alla och bör ses som en kraft i samhället som kan bidra till utveckling och förnyelse. En av regeringens kulturpolitiska prioriteringar är kulturarv för framtiden." (Regeringen 2012)

Annan nationell påverkan är regeringens uppdrag till sektorer formulerade som regleringsbrev. Lerman är kritisk till dessa övergripande strategiska beslut då de påverkar landskapet väldigt mycket utan att visa tillräcklig hänsyn, exempelvis gällande Post- och telestyrelsens upplägg av 3G-systemet bland annat med uppförandet av höga master som

påverkar landskapet oerhört mycket utan höga krav på hänsyn (Lerman 2006).

Nästa nivå av styrning av landskap är planer och program, vilka kan vara både översiktliga eller detaljerade och visionära eller bindande. Planer och program kan också vara mer eller mindre platsbundna. Exempel på översiktliga fysiska planer är den kommunala översiktsplanen, järnvägs- och vägutredningar. Dessa planer hanterar ”vad” och ”var” frågan i landskapet och måste följa miljöbalken, plan- och bygglagen och andra sektorslagar i de flesta fallen (Lerman 2006). Program skiljer sig från planer och handlar mer om fördelning av medel.

Det finns även detaljerade planer som diskuterar ”var” men även ”hur” frågor av besluten. Exempel på detaljerade planer är järnvägsplan, detaljplan enligt PBL (plan- och bygglagen) och vägplan (Lerman 2006).

Tillståndsbeslut är beslut som ofta går genom MB (miljöbalken) och har krav på sig att utföra MKB (miljökonsekvensbeskrivningar). Exempel på tillståndsbeslut är när det rör miljöfarlig verksamhet och byggande i vatten. Dock är tillståndsbeslutets syfte inte att direkt skydda landskap utan i MKB krävs att betydande påverkan på landskapet beskrivs samt att besluten ska hålla sig till hushållningsregler av resurser i vissa landskap men med hänsynsregler till alla landskap (Lerman 2006). I praktiken innebär dessa MKB att väldigt negativ påverkan beskrivs, men inte liten negativ påverkan. Alltså är hänsynen för landskapets kvaliteter och utvecklingsmöjligheter inte så stor.

Genomförandebeslut tar inte automatiskt hänsyn till landskap, endast de allmänna hänsynskraven för landskap i MB. För att genomförandebeslut ska visa särskild hänsyn till exempelvis specifika landskapselement vid byggandet så måste detta tydligt finnas med i upphandlingen (Lerman 2006).

För att sammanfatta dessa nivåer av beslut så beskriver Lerman dem följande,

Policy – Vad vill vi? Varför det?

Program – Vad ska uppnås? Vilka förutsättningar styr? Vem har ansvaret för vilken del?

Översiktliga fysiska planer – Vad är lämplig användning av mark och vatten? Vilka intressen konkurrerar? Samverkar?

Detaljerade planer – Var placeras projekten? Principer för utformning? För genomförande?

Projektprövning – Är detta tillåtet? Hur får det genomföras?

Genomförande – Vem ansvarar för vad? När fullföljs det? Vem följer upp? Vem betalar vad? (Lerman 2006, s.30)

Miljöbalken och Plan- och bygglagen

Miljöbalken och plan- och bygglagen är de största regelverken i Sverige som påverkar miljön och landskapen i alla kommuner. Beslut som tas i kommunen rörande miljö, fysisk planering m.m. måste följa dessa två regelverk. Nedan följer en kort beskrivning om de båda.

Regeringen beskriver miljöbalken på sin hemsida;

”Huvuddelen av den svenska lagstiftningen på miljöområdet finns sedan den 1 januari 1999 samlad i miljöbalken. Det övergripande målet för miljöbalken är att främja en hållbar utveckling och på så sätt tillförsäkra levande och kommande generationer en hälsosam och

god livsmiljö.” (Regeringen 2013)

Miljöbalken har många huvudsyften, exempelvis; skydd av områden, tillståndskrav för verksamheter, verksamhetsutövers egenkontroll, myndigheters beslutansvar eller tillsynsansvar, prövningsprocesser respektive planer och MKB (Lerman 2006). Lerman påminner dock om att; *”Det finns ju skillnader mellan att arbeta med normer som anger den sämsta miljö som kan godtas och mål som visar ett önskvärt tillstånd.”* (Lerman 2006, s.40) Ett exempel ur miljöbalken där det står om grundläggande bestämmelser för mark- och vattenområden som lämnar aktören att nästan fritt bestämma hur mycket hänsyn som ska tas är 3 kap 3§; *”Mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön.”* (MB 1998, 3 kap: 3§) Här fungerar miljöbalken som en rekommendation, men kommuner kan göra väldigt mycket mer än att följa miljöbalken i sin miljöpolitik genom exempelvis kommunala miljömål och policies. Portalparagrafen i MB saknar tydligt stöd till just landskap och att införa det var en av Riksantikvarieämbetets förslag på lagändringar som Riksdagen inte godkänt ännu.

Plan- och bygglagen, som uppdaterades 2011, syftar inte till att skydda vissa specifika intressen utan beslut tas med lämplighetsavvägningar. PBL är till största del ett kommunalt instrument som styr rättigheter och skyldigheter gällande användningen av mark- och vattenområden. Lagen styr mestadels utveckling av bebyggelse i tätorter (Lerman 2006). PBL styr mestadels stadslandskap. Alla övriga landskap nämns endast två gånger i PBL då det talas om hänsyn för landskapsbilden och landskapsmiljön. Lerman skriver; *”PBL kan tydliggöra landskapets intressen, men med dagens formulering i portalparagraferna så är landskap inte ett synligt eller självständigt intresse.”* (Lerman 2006, s.69) Portalparagrafer skall användas igenom alla beslut. Nämns landskap i någon av de inledande portalerna, så behöver med andra ord inte landskapsintresset upprepas lagen igenom (Lerman 2006). Att föra in landskap i portalparagrafen på PBL var även det ett förslag som Riksantikvarieämbetet gav till Riksdagen, men som inte har blivit antaget.

Kommunal översiktsplanering

Översiktsplanen, ÖP, är kommunens övergripande planerings och visions dokument. Översiktsplanen ska redovisa hela kommunens yta och beskriva hur mark- och vattenresurser ska användas. Knutna till översiktsplanen finns detaljplaner som beskriver mark- och vattenanvändning på ett mindre område i kommunen, mer detaljerat (Lerman 2006). Alla Sveriges kommuner är skyldiga att upprätta en ÖP enligt plan- och bygglagen sedan 1987. I plan- och bygglagen står det även vad ÖP:n ska innehålla samt att den ska uppdateras varje mandatperiod (PBL 2010, 3 kap). Tillägg ska även göras kontinuerligt för att kommunens ÖP ska vara ett levande dokument. I inledningen i Mölnåls stads ÖP från 2006 står det förklarat vad en ÖP ska innehålla:

”ÖP:n ska innehålla hur kommunen tänker använda; mark- och vattenområden, hur den bebyggda miljön ska utvecklas och bevaras, hur riksintressen enligt miljöbalken ska säkerställas, hur allmänna intressen samt miljö- och riskfaktorer enligt plan- och bygglagen bör beaktas.” (ÖP Mölnåls kommun, 2006, s.7)

Syftet med ÖP för alla kommuner är att fungera som ett övergripande planeringsdokument som ska vägleda när beslut ska tas gällande planering, byggande och resurshållning. Det som också är enormt viktigt är att översiktsplanen är vägledande även för beslut som tas enligt

andra lagar, exempelvis väglagen, ellagen, plan- och bygglagen och miljöbalken. Den gällande översiktsplanen ska finnas tillgänglig som underlag för alla beslutstagande (RAÄ 2008a). Detta faktum att ÖP:n påverkar andra beslut gör den till ett mäktigt och viktigt dokument trots att det inte är lagligt bindande, mer vägledande.

Vardagslandskapen i översiktsplaneringen är enormt viktiga då de inte får stöd någon annan stans ifrån. Riksantikvarieämbetet förklarar; *"Staten har ett ansvar att upphäva kommunens beslut om detaljplaner som innebär riksintressen inte tillgodoses, men vardagslandskap eller regionalt eller lokalt intressanta landskap har inte motsvarande skydd. Där är det kommunens bedömning som blir stående."* (RAÄ 2008a, s.71) Detta innebär att det finns lagstiftning utanför kommunen själv som värnar om landskapen i pyramidens topp, dvs. de mest skyddsvärda och unika landskapen, men alla övriga landskap måste kommunen värna om och utveckla själva. Det är också så att landskapen i pyramidens topp som har skydd av exempelvis kulturminneslagen inte har några bestämmelser om utveckling och restaurering, vilket gör det viktigt att även dessa landskap inkluderas i översiktsplaneringen för att kunna utvecklas optimalt (RAÄ 2008a).

Arkitekten Erik Casten Carlberg skriver i en artikel, om den fysiska planeringens avsedda roll och menar att den kommunala planeringen förutsätts vara en viktig del i den svenska samhällsplaneringen. Översiktsplanen är då viktigt för att skapa en helhetssyn på landskapet och dess resurser (Casten Carlberg 2011). Den kommunala översiktsplaneringen är således viktig för den svenska samhällsplaneringen och har blivit än starkare sedan plan- och bygglagen gjordes om. Landskapsarkitekten Ulrika Åkerlund från Boverket tar i samma KSLA tidskrift från 2011, 'Landskapsperspektivet i den fysiska planeringen' upp den nya PBL.

"Den europeiska landskapskonventionen trädde i kraft i Sverige 1 maj 2011. Den 2 maj trädde den nya Plan- och bygglagen (PBL) i kraft. Översiktsplanen, ÖP, som hanterar planläggning av mark- och vattenområden, har i nya PBL fått en starkare roll än tidigare. Här finns en möjlighet att använda och ta tillvara samtidigheten i genomförandet av landskapskonventionen i Sverige, även om den sammanfallande tiden bara är en slump." (Åkerlund 2011, s.65)

Åkerlund beskriver vidare att det nu ställs krav på att nya ÖP som görs ska ha en starkare knytning till den regionala skalan.

"Kommunen skall nu i översiktsplanen bland annat redovisa hur de avser att ta hänsyn till nationella och regionala mål och till planer och program som är relevanta för hållbar utveckling. Detta görs för att stärka kopplingen till den regionala nivån och göra översiktsplaneringen mer strategisk." (Åkerlund 2011, s.68)

Kraven höjs på ÖP, men ger den samtidigt mycket mer tyngd och legitimitet än tidigare. För att kunna utveckla ÖP och ta in ett landskapsperspektiv, enligt ELC, så behövs mer kunskap menar Åkerlund. Kommunen behöver tillgång till kvalificerat kunskaps- och planeringsunderlag, och material från andra kommuner, för att kunna se på landskapet som en helhet, även över gränsen till andra kommuner (Åkerlund 2011).

Sammanfattningsvis så har alla kommuner möjligheten att uppdatera sin ÖP så att den har ett tydligt landskapsperspektiv, blir mer strategisk, knyter an till grannkommunernas landskap

och kopplas mot den regionala planeringen på ett tydligare sätt. Denna möjliga utveckling går helt i linje med landskapskonventionen.

Hur ser Mölndals styrande dokument ut?

För att nu gå vidare till Mölndals kommun så kommer nedan en kort redogörelse av åtta dokument i kommunen som berör och styr landskap. Dessa åtta dokument är utvalda med hjälp av Elisabet Börlin som är översiktsplanerare på Stadsbyggnadskontoret i Mölndals kommun. Under ett möte med henne och Lars-Erik Jävås, naturvårdshandläggare på Miljö- och Hälsoskyddskontoret, så kom vi fram till att det var dessa åtta dokument som har störst betydelse för landskap i just Mölndal (Börlin & Jävås 2013).

Av de åtta dokumenten så är sex av dem styrande dokument medan två av dem inte är politiskt antagna. De sex styrande dokumenten är; **Översiktsplan** för Mölndals kommun (ÖP) (2006), **Grönstrukturplan** (2004), **Naturvårdsplan** (1998), **Kulturmiljöprogram** (2000), **Miljömål + Action** (handlingsprogram) (2007) och **Grönplan** (1994-1997). De två ej antagna dokumenten är; **Vindbruksplan** (under arbete) och **Utkast till Landskapspolicy** (2010). Utöver dessa åtta dokument så finns det dokument under utveckling i Mölndal. Miljömål + action uppdateras och ska vara klart i maj 2013, Naturvårdsplanen uppdateras och beräknas vara klar till 2014, Grönplanerna för de tre tätorterna slås ihop och uppdateras, men där finns ännu ingen tidplan. Mölndal arbetar också med något som kallas för Mölndals Vision 2022 som ska vara färdigformulerat till hösten 2013.

Metod vid läsning och sammanställning av dokumenten

Som metod vid läsning och sammanställning av dokumenten så har frågor använts för att leda läsningen och göra det enklare att lyfta fram samma aspekter från de olika texterna. Följande aspekter har funnits i åtanke;

- Vad är dokumentets huvuddrag och syfte?
- Vad står det i detta dokument om Mölndals landskap?
- Hur hänger dokumentet ihop med de andra dokumenten? Inbördes hierarki?
- Är dokumentets innebörd motsägelsefullt eller överensstämmande med ELC?

Jag har försökt att besvara dessa frågor löpande i textbeskrivningarna för varje dokument, detta för att försöka att fokusera sammanställningarna till de aspekter som är relevanta för uppsatsen.

Översiktsplan 2006 – Mölndals stad

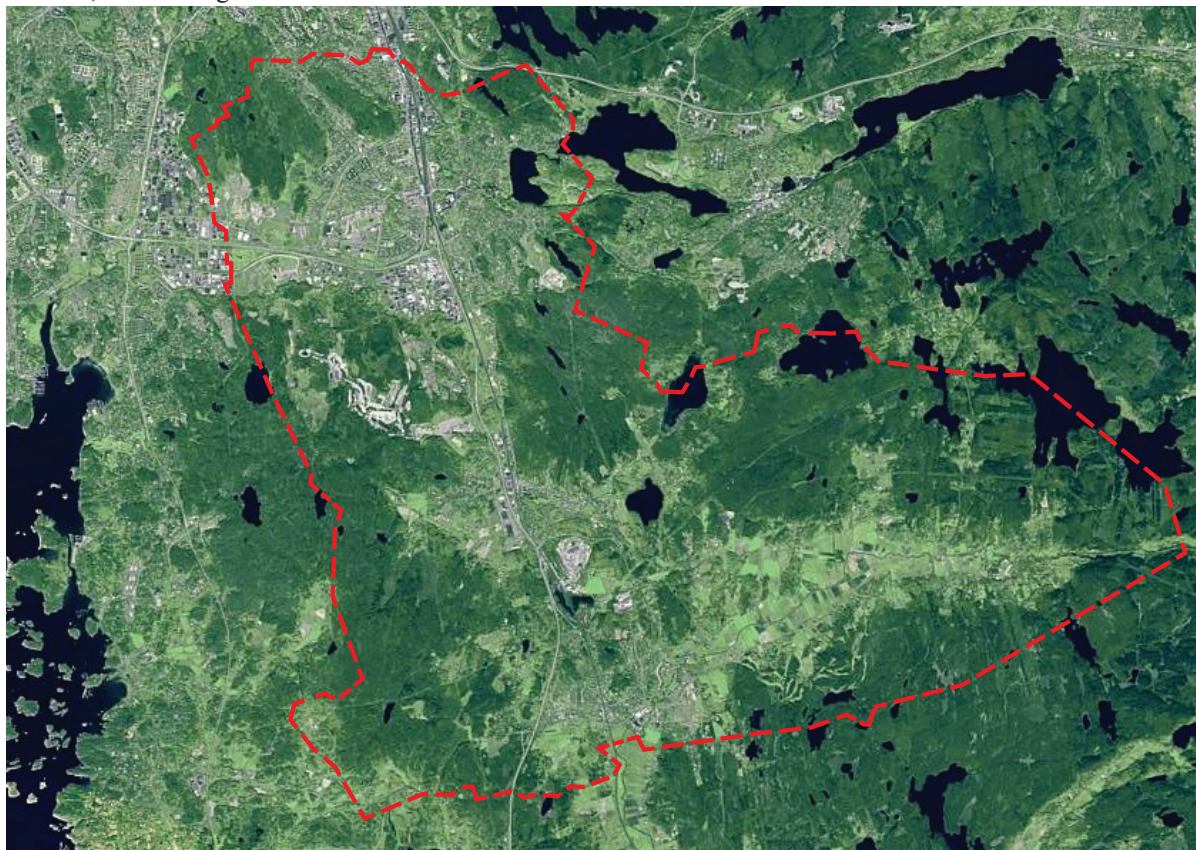
Översiktsplanen för Mölndal kallar hela kommunen för Mölndals stad, trots att det också handlar om landsbygden. Planen ger följande kort beskrivning av kommunen som utgångsläge.

”Mölndals stad består av fyra tätorter nämligen Mölndal, Källered, Lindome och Hällesåker. Bebyggelsen har växt fram runt kommunikationerna; vattenleder, vägar och järnvägar. Industrier och andra verksamheter lokaliserades utmed trafikstråken medan bostäderna främst kom att ligga utmed dalgångarnas sidor. Stadsbebyggelsen har så småningom kommit att bre ut sig i de olika dalarna. Bebyggelsen fyller de olika landskapsrummen som oftast omgärdas av höga bergpartier.

Norra delen av Mölndals stad ligger i ett industrialiserat storstadsområde med moderna bostadsmiljöer. Den södra delen av kommunen karaktäriseras av ett odlingslandskap med traditionellt bostadsbebyggelse utmed dalgångens sidor. Sandsjöbackareservatet sträcker sig utmed den västra kommundelen och hänger via öppna odlingsområden ihop med Änggårdsbergen i nordväst.

Samhällets utveckling präglas av närheten till storstaden. Utvecklingen av transportleder in till Göteborg har delat samhällsbildningarna mitt itu och ger upphov till barriärer och miljöstörningar. Centrumbildningarna har oftast hamnat på ena sidan av kommundelen.”
(ÖP 2006, s.9)

Mölndals kommun på satellitbild. Här syns: bebyggelse, vägar, skog, sjöar och öppen jordbruksmark. Satellitbild från eniro.se, bearbetning av författaren.

Stensjön, en av Mölnåls många badsjöar

Ekskog möter betesmark i västra Mölnåls

Jordbruksmark i Hållesåkers dalgång, östra Mölnåls

ÖP 2006 är den andra ÖP efter den första enligt PBL från 1990. I inledningen förklaras det att skillnaderna på de två är främst rörande tankar inom miljöområdet.

”För att nå ett långsiktigt hållbart samhälle kan det vara nödvändigt att se över utbyggnadsstrategier och jämföra en utspridd bebyggelse med mer koncentrerad bebyggelse utmed leder med god kollektivtrafik. Natur och kulturfrågor har fått en starkare ställning liksom vikten av att bebyggelsen får en god utformning.” (ÖP 2006, s.8)

Målet med den översiktliga planeringen sammanfattas som följande;

- Stärk Mölnåls läge i Göteborgsregionen
- Utveckla och ta vara på delområdenas kvaliteter och karaktärer
- Planera för nya attraktiva miljöer med varierat utbud av bostäder och arbetsplatser, god service, god tillgänglighet och ett rikt utbud av kultur- och fritidsaktiviteter
- Följ samhällsutvecklingen och möt krav på förändring
- Öppen planering med helhetssyn och aktiv dialog med berörda parter (ÖP, 2006, s.11)

Dessa mål visar Mölnåls ambition om att stärka sin identitet och utveckla hela kommunen vad gäller allt från infrastruktur till fritidsaktiviteter. Dessa mål går hand i hand med ELC, och kan nås lättare när ELC implementeras i kommunen. I den inledande texten står det också att; *”Ett behov av bostäder och ytor för verksamheter präglar dagens planeringssituation.”* (ÖP 2006, s.3) Mölnåls stad är en expansiv kommun där planeringsfrågorna blir ännu viktigare. Det är då nödvändigt för kommunen att känna till sina landskapsresurser och att utveckla dem väl för att både kunna expandera samtidigt som man arbetar för att stärka kommunens identitet och kvaliteter.

Planens huvuddrag

I ÖP kapitel 4 beskrivs planens huvuddrag. Huvuddragen i markanvändningen beskrivs som att ny bebyggelse ska i huvudsak ligga nära befintliga transportstråk, och att förtätning i tätorterna kommer att vara viktigt. Om grönområden och kulturmiljöer står det såhär; *”Betydelsen av grönområden och kulturmiljöer i vår miljö lyfts fram i det hållbara samhället. En sammanhängande grönmiljöstruktur och värdefulla kulturmiljöer lyfts fram i översiktsplaneringen och förslås integreras i markanvändningen.”* (ÖP 2006, s.16) I markanvändningen beskrivs det slutligen att service, arbeten och bostäder ska finnas i hela kommunen för att främja ett hållbart samhälle med mindre behov av transporter.

Strategier

I kapitel 5 beskrivs planens strategier. Först tas strategier för en hållbar bebyggelseplanering upp och ÖP föreslår att; *”ny bebyggelse lokaliseras så att reseavstånd hålls nere, effektivare utnyttjande av infrastruktur, miljöanpassat transportsystem, vattenfrågorna lyfts fram, grönmiljöstruktur ges ökad betydelse samt att kulturhistoriska och estetiska värden stärks.”* (ÖP 2006, s.23) Vidare i samma kapitel redovisar ÖP strategier om grönmiljöstrukturen;

”Områden med höga naturvärden säkras för naturvård och friluftsliv, grönmiljöstråk utvecklas för att minska barriäreffekter, för Mölnåls karaktäristiska dalstråk hålls öppna, större och skogsbeklädda bergsformationer värnas, de viktigaste större skogsområdena i kommunen föreslås ha oförändrad markanvändning, vattendrag som utgör viktiga grönmiljöstråk skyddas, tillgängligheten till strandområden bibehålls och ökas i vissa fall.” (ÖP 2006, s.43)

Konkrete förslag på hur strategierna för grönstrukturen ska nås är exempelvis en vision om att skapa ett promenadstråk längs Mölnålsån samt ett grönstråk genom Mölnåls tätort.

Regionala samband

Kapitel 7, regionala samband och mellankommunala frågor, tar upp Mölnåls ståndpunkt till samarbetet i Göteborgsregionen;

”För vardagslivet och folkhälsan är tillgången till natur och friluftsliv en viktig faktor. I regionen finns en samsyn kring betydelsen av att ge planeringen av friluftsliv och rekreation en ökad betydelse. Förutsättningarna för en sammanbindande grönstruktur och gemensam vattenplanering är god i regionen.” (ÖP 2006, s.51)

Det drivs idag flera mellankommunala projekt om bland annat vattendrag, naturområden och kommunikationer. Det mellankommunala samarbetet är en styrka i Göteborgsregionen, men kan självklart utvecklas ännu mer tillsammans med ELC.

Allmänna intressen i Mölnåls kommun

Kapitel 8 tar upp allmänna intressen i kommunen och går igenom många viktiga ståndpunkter om hur kommunen styr sina landskap. Miljöbalken är citerad gällande vikten av att bevara stora opåverkade områden samt att skydda ekologiskt känsliga områden. Här finns tydliga exempel på hur kommunen skyddar landskap i pyramidens topp. Vidare refererar ÖP till Vattendirektivet från 2002 och har därefter utformat en vattenöversikt för kommunens dryga femtio sjöar, dessa vatten beskrivs även i naturvårdsplanen. Kommunen har sjöar och åar som skyddas av strandskyddet, men inte alla. Om dessa oskyddade vatten skriver ÖP;

”Det är även viktigt att bäckar och åar som är värdefulla för naturvård och friluftsliv (fiske) och som saknar strandskydd har god tillgänglighet, exempelvis Mölnålsån, Nordån och Tulebobäcken. Närmiljön kring vattendragen bland annat den trädbård som ofta finns utmed åar och bäckar ska skyddas från ingrepp inom en zon på ca 10 m. Där ska naturen kunna utvecklas så fritt som möjligt.” (ÖP 2006, s.59)

Det är otydligt om denna skyddande text ska tolkas som ett förhållningssätt eller en rekommendation från kommunen. Det är också svårt att veta hur tungt dessa rekommendationer generellt sätt väger i planerings och byggfrågor.

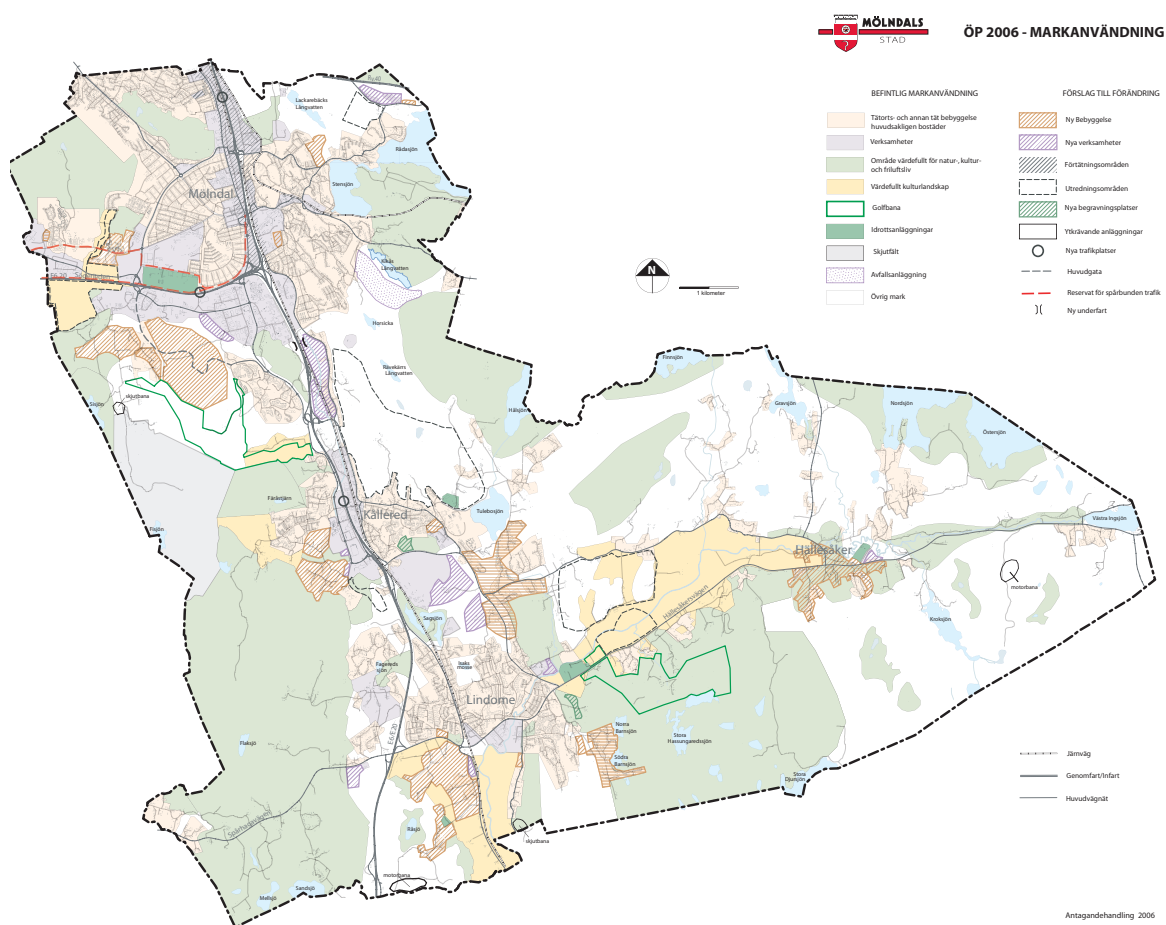
Gällande jord- och skogsbruk så citeras återigen miljöbalken. Om jordbruk står det att jordbruk är en näring av nationell betydelse enligt MB 3:4; *”det betyder att bruksvärd jordbruksmark inte får tas i anspråk för bebyggelse eller andra anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen som inte kan tillgodoses på annat sätt.” (ÖP 2006, s.59)* Här är det upp till kommunen att tolka MB om behovet att ta jordbruksmark i anspråk eller ej. Trenden i Mölnåls är dock att gårdar läggs ner och att allt färre håller betesdjur. Detta har en stor påverkan på såväl landskapsbilden som på den biologiska mångfalden.

Skogsbruket i kommunen beskrivs precis som jordbruket som en viktig näring som i största mån ska skyddas så att rationellt skogsbruk inte ska hindras. De tydligaste konflikterna som berör skogsbruket är mellan kultur-, natur- och rekreationsvärden. Det är kommunens uppgift att styra dessa aspekter så att konflikter inte uppstår utan att de istället berikar varandra. I ÖP står det att kommunen äger ca 50 % av kommunens skog och att dessa skogar har fler

funktioner än skogsbruk, exempelvis skolskogar, men att den privatägda skogen inte har blivit lika påverkad av kommunala beslut. Det som kommunen kan göra är att bilda natur- och kulturresevat i särskilt värdefulla områden samt att verka för hänsyn av värdefulla natur- och kulturvärden hos skogsstyrelsen (ÖP 2006). Angående både jordbruksmark och skog i kommunen så påverkar även naturvårdsplanen, grönstrukturprogrammet, miljömålen med sin actionplan samt till viss del kulturmiljöprogrammet hur kommunen lägger upp strategier för sitt arbete med dessa landskap.

Utöver att följa miljöbalken och kommunens egna rekommendationer vid skydd av natur och kulturvärden så anger Miljöbalken ett antal skydd som kommunen har rätt att utfärda. Skydden är; nationalpark, naturreservat, kulturresevat, biotopskyddsområde och djur- och växtskyddsområde (MB 1998, 7 kap). På EU nivå finns det ytterligare ett starkt skydd, Natura 2000. Alla dessa skydd används idag i kommunen, förutom att det inte finns någon nationalpark, och hjälper till att säkerställa att dessa värden i kommunen finns kvar. Dessa skydd står det även mer om i naturvårdsplanen och grönstrukturprogrammet. Dock kan skyddet av dessa landskapsvärden i pyramidens topp övergå i ett aktivt bevarande istället och utvecklas tillsammans med kommunens övriga landskap, när ELC implementeras.

Markanvändningskarta från ÖP 2006

Grönstrukturprogram för Mölnåls Stad – 2004

I den inledande texten i grönstrukturprogrammet beskrivs dokumentets syfte;

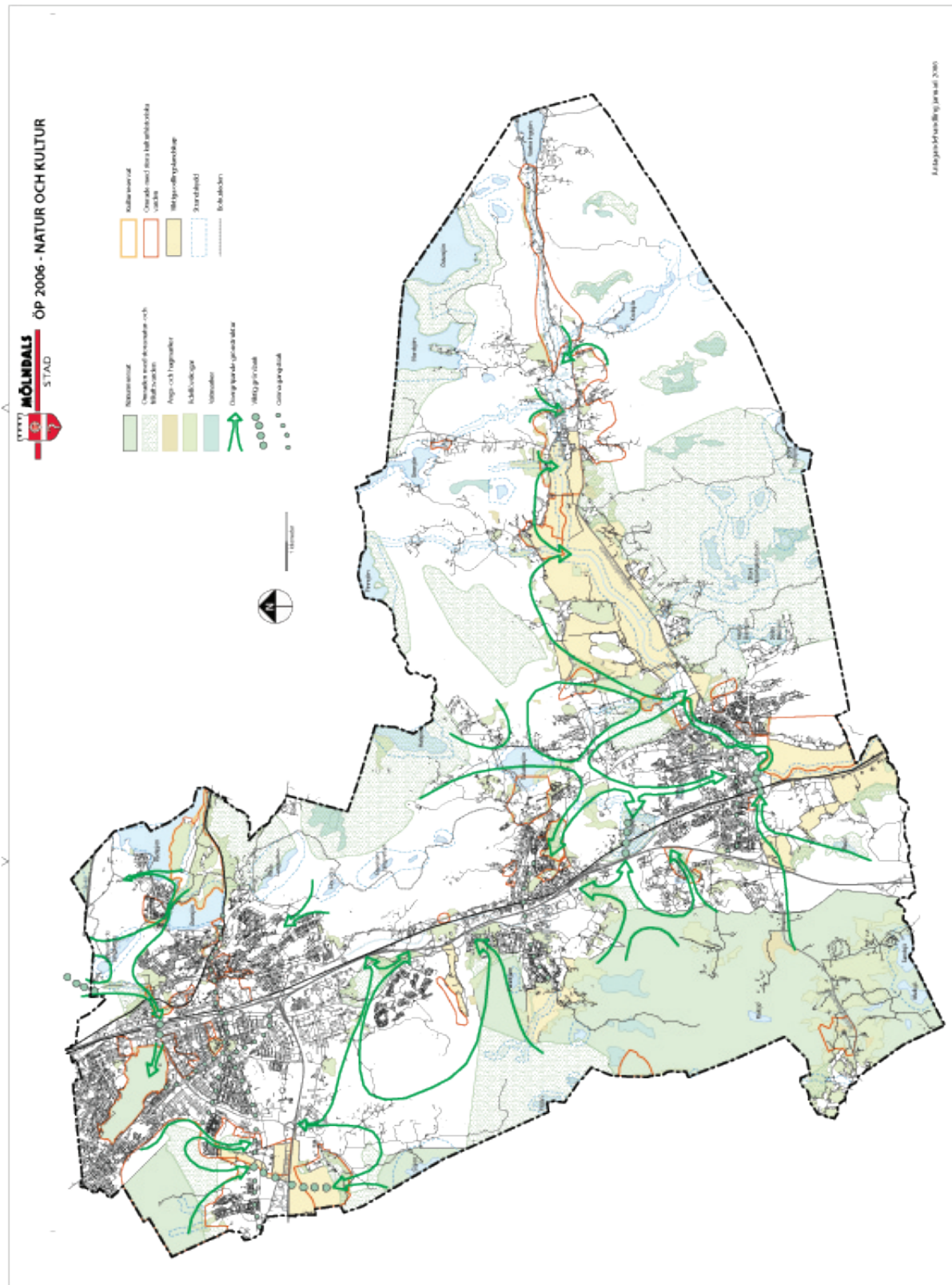
”Ett grönstrukturprogram för Mölnåls kommun har för avsikt att beskriva viktiga förutsättningar och möjliga förbättringar av grönstrukturen i kommunen. Detta grönstrukturprogram är ett försök att lyfta fram och verka för en bättre hushållning med naturresurserna och samtidigt öka förståelsen av en bra och välfungerande grönstruktur.”
(Grönstrukturprogram 2004, s.4)

Grönstrukturprogrammet tar upp sex rubriker med ämnen som programmet vill lyfta upp värdet på, värna om och tillgängliggöra. De sex rubrikerna är; ”Dalar och det öppna landskapet”, ”De skogsklädda bergsryggarna”, ”Större skogsområden”, ”Sjöar, åar och andra vattenområden”, ”Kontaken mellan tätorterna och omkringgivande grönstruktur”, ”Överbygga barriärer genom att utveckla grönstråk” och den sista rubriken ”Genomförandet av grönstrukturprogrammets intentioner”. Den sista rubriken beskriver att grönstrukturprogrammet kräver att förvaltningar inom kommunen arbetar i samma riktning för att nå programmets mål om en ekologisk hållbar utveckling. Tillvägagångssättet kräver i vissa fall större ekonomiska investeringar och ibland mindre. *”Viktigt är emellertid att programmet kan ge en samlad bild av vad som behöver beaktas i den fortsatta planeringen och utveckling av kommunen, visa vilka grönstrukturer som skall värnas och vad som behöver förbättras.”* (Grönstrukturprogram 2004, s.7) Dessa formuleringar om både hänsynstagande, värnande och förbättring stämmer väl överens med ELC och dess ”aktivt bevara – styra – omskapa”. Grönstrukturprogrammet lyfter även fram en ambition om helhetstänkande kring kommunens resurser och vikten av att samarbeta mellan förvaltningarna, också detta helt i linje med ELC.

Kommunens övergripande grönstruktur beskrivs som följer; *”De öppna dalarna med omgivande skogsklädda bergsformationer skapar tillsammans med sammanbindande grönområdena de viktigaste komponenterna i den översiktliga grönstrukturen i Mölnåldal.”* (Grönstrukturprogram 2004, s.15) De tidigare nämnda sex rubrikerna inkluderas i en landskapsanalys av kommunen med tillhörande förslag på vad som bör göras för grönstrukturen. Förslagen i programmet varierar mellan att handla om bevarande, säkerställande, värnande, förbättrande, utvecklande och förstärkande åtgärder. Förslagen är områdes eller platsbundna, vilket ger förslagen en mer konkret karaktär.

Grönstrukturprogrammet är en del av ÖP och bildar tillsammans med kommunens naturvårdsplan, kulturmiljövårdsprogrammet och grönplanerna för de tre tätorterna en beskrivning av kommunens grönstruktur. Grönstrukturprogrammet ger en samlad bild och fungerar som ett mer övergripande dokument än de övriga tre.

Översiktlig karta över Mölndals natur- och kulturutveckling, från ÖP 2006

Naturvårdsplan – Mölnåls kommun, 1998

Naturvårdsplanen är ett självständigt dokument som tillhör översiktsplanen. Den aktuella naturvårdsplanen är skriven 1998, men håller just nu på att skrivas om och uppdateras. Arbetet med den nya naturvårdsplanen beräknas vara klart 2014.

Inledningen i naturvårdsplanen beskriver målsättningen med dokumentet; *”Det övergripande målet är att bevara och helst höja den biologiska mångfalden av naturligt förekommande arter och naturtyper.”* (Naturvårdsplan 1998, s.5) Detta huvudmål nås genom sju delmål som sedan i sin tur behöver arbetas med av alla kommunens berörda förvaltningar och vara vägledande vid all fysiska planering. De sju delmålen;

1. *Miljöer som hyser eller skulle kunna hysa hotade arter eller sällsynta arter i landet eller i Mölnåls kommun bör ges erforderligt skydd och skötsel.*
2. *Ett representativt urval av naturligt förekommande naturtyper bör säkerställas.*
3. *Kommunen skall verka för att naturresurserna utnyttjas på ett långsiktigt sätt.*
4. *Nya arter skall ej införas eftersom det kan leda till att naturligt förekommande arter påverkas.*
5. *Objektet skall säkerställas som har/kan ha betydelse för forskning och undervisning.*
6. *Naturtyper som varit vanliga men som nu i princip saknas återskapas, t.ex. betade våtmarker.*
7. *Friluft- och rekreationsaktiviteter skal främjas på ett sådant sätt som de naturvärden som utgör grunden för en rik fritid, inte påverkas negativt.* (Naturvårdsplan 1998, s.5)

Punkterna är övergripande och de flesta av dem kan tolkas på en mängd olika sätt, men dessa punkter kompletteras av en övergripande kartering av kommunens yta där 193 naturvårdsobjekt har tagits fram. Naturvårdsobjekten är områden som är beskrivna och klassificerade efter sällsynthet av arter och sårbarhet. Klassificeringen av områden är från 1 till 3 då; 1 är mycket högt naturvärde, 2 är högt naturvärde och 3 är ganska högt naturvärde. Kommunens klassificering grundar sig också på den nationella klassificeringen av hotade och sårbara arter (Naturvårdsplan 1998). Naturvårdsobjekten beskrivs kortfattat med huvudarter och sällsynta arter, en del av områdena har också skötselöverslag.

Utöver den övergripande karteringen av naturvårdsobjekt så har även andra utredningar och inventeringar gjorts i kommunen. Exempel på inventeringar är 'Ängar och hagar i Mölnåls kommun' från 1989 och 'Inventering av ädellövskog i Mölnåls kommun' från 1989, båda gjorda av Länsstyrelsen.

Inventeringar och utredningar tillsammans med karteringen av naturvårdsobjekten skapar en bild av Mölnåls värdefulla och sårbara landskap. Naturvårdsplanen handlar till största del om att skydda och värna om specifika biotoper och habitat i kommunen samt att informera om dessa värdefulla områden. Naturvårdsplanen i relation till ELC är ett bra underlag till arbetet med implementeringen av konventionen. Den detaljerade kunskapen som redan är samlad kan användas direkt i arbetet med landskapskonventionen. Naturvårdsplanen utgår också ifrån att alla berörda förvaltningar behöver arbeta tillsammans mot målen, precis om ELC.

Kulturmiljövårdsprogram för Mölnåls kommun, 2000

Kulturmiljövårdsprogrammet är också det ett fristående dokument som är knutet till översiktsplanen. Syftet med programmet beskrivs inledningsvis i fem punkter;

- Att lyfta fram ett antal miljöer, som speglar kommunens kulturhistoriska utveckling från forntid och fram till vår tid.
 - Att tydliggöra viktiga karaktärsdrag och sprida informationen om miljöernas kulturhistoriska betydelse och kvalitet.
 - Att presentera rekommendationer för en varsam hantering gällande skötsel/underhåll och förändringar.
 - Att föreslå riktlinjer för framtida bygglovsärenden.
 - Att skapa ett aktuellt kulturhistoriskt underlag för den kommunala samhällsplaneringen.
- (Kulturmiljövårdsprogram 2000, s.8)

Det kulturhistoriska värdet i miljön förklaras som den information som finns lagrad i den fysiska miljön, dvs. den information som berättar för oss om tidigare markanvändning i kulturlandskapen. Andra spår i landskapet är fornminnen, bebyggelsemiljöer och landskapselement som exempelvis murar och alléer. Tidigare epoker sätter spår i miljön och skapar karaktärsdrag som sedan blir identitetsskapande för området och för kommunen.

Vidare i programmet står det; *"När det gäller kulturlandskapet - dvs. det odlade, kulturskapade landskapet, utgör miljöerna inte bara ett historiskt källmaterial, de fungerar dessutom som viktiga förutsättningar för växt- och djurliv."* (Kulturmiljövårdsprogram 2000, s.9) Kulturmiljövård handlar således om att bevara och sköta områden med högt kulturvärde samt att värna om den biologiska mångfalden i relation till kulturlandskapen.

Programmet beskriver 36 kulturmiljöer i kommunen, miljöer med höga värden som representerar olika epoker av Mölnåls historia. Det förklaras i programmet att dessa utvalda kulturmiljöer ska uppmärksammas, skyddas och utvecklas. Miljöerna ska inte frysas i sin utveckling utan extra hänsyn ska tas till dessa områden när beslut om förändring eller tillskott tas (Kulturmiljövårdsprogram 2000).

Kulturmiljövårdsprogrammet använder ofta ordet miljö när ordet landskap istället kunde användas. När texten läses med ordet landskap istället för alla beskrivningar om miljön, i mening av den fysiska miljön, så påminner programmets syften mycket om landskapskonventionens. Formuleringen att miljöer, kan även läsas landskapen, inte ska frysas är exakt det som landskapskonventionen står för. Kulturmiljövårdsprogrammet är ett bra underlag när ELC implementeras i kommunen, dock räcker inte endast dess innehåll med beskrivning av 36 kulturmiljöer för den detaljerade nivå av kartläggning som ELC kräver. Kunskap i programmet kan byggas vidare på, speciellt som ett underlag till att lyfta kommunens identitet.

Mölnåls miljömål och Action, 2007

Riksdagen beslutade 1999 om 15 miljömål som ska hjälpa Sverige att utvecklas hållbart. Ett 16: onde miljömål tillkom 2005. Mölnåls kommun har behandlat 14 av dessa miljömål och anpassat dem till lokal skala och förutsättningar. De målen som inte behandlas är "storslagen fjällmiljö" och "hav i balans", då dessa inte finns inom kommunen. Miljömålen är gällande för hela kommunens geografiska yta.

Syftet med miljömålen är att ta hand om miljön så att det inte bara fungerar utan så att människor trivs. *"Vi ska överleva, vi ska fortleva och det ska vara värt att leva"* (Miljömål 2007, s.1) Inledningsvis i Mölnåls miljömål står det att det inte finns några prioriteringar

mellan miljömålen i dokumentet och att om konflikt skulle uppstå så får beslut om prioritering tas av de aktuella aktörerna (Miljömål 2007).

Miljömålen med sitt handlingsprogram, action, tar upp de 14 aktuella miljömålen med relevant fakta, målsättning, en ansvarsfördelning mellan förvaltningarna och eventuella verktyg att använda. I action dokumentet finns även målsättningar på hur kommunens egen verksamhet ska arbeta klimatsmart samt några andra idéer som förbättrar miljön i kommunen.

Alla 14 miljömålen påverkar landskapen direkt eller indirekt och är viktiga för att knyta an kommunens lokala miljöpolitik med nationella mål. Miljömålen är övergripande och fungerar helt enkelt som ett måldokument, något som kommunen strävar efter och arbetar med. Landskapskonventionen och dess landskapskvalitetsmål skiljer sig från miljömålen då de är platsbundna och demokratiskt framtagna. Landskapskvalitetsmålen är mer detaljerade och mer förankrade i landskapet. Implementeringen av ELC bör inte komma i konflikt med miljömålen då de istället kan komplettera varandra. Landskapskvalitetsmål kommer att diskuteras mer utförligt senare i detta arbete.

Mölnåls miljömål och action håller just nu på att omarbetas och uppdateras. Arbetet med miljömålen ska vara klart i maj 2013.

Grönplan Lindome - 1994, Grönplan Kålleröd - 1993, Grönplan Mölnåls tätort – 1997

Grönplanerna styr den kommunägda offentliga marken gällande såväl skötsel som utveckling. Grönplanerna från 1990-talet är indelade efter kommunens tre tätorter. Syftet med grönplanerna är;

- *Att redovisa friytornas nuvarande standard samt visa ett målinriktat åtgärdsprogram för en förbättring av den yttre miljön i staden.*
- *Att verka för en bättre sammanhållen park- och friytstruktur med ekologiska förtecken.*
- *Bevara och utveckla de gröna stråken som utgör de naturliga länkarna mellan staden och den omgivande naturen.*
- *Att få fram ett fungerande verksamt planeringsunderlag för Mölnåls kommuns framtida fysiska utveckling.*
- *Att underlätta arbetet och främja samordningen mellan förvaltningarna vad beträffar den yttre miljön.*
- *Att upprätta planen stadsdelsvis och på så sätt ta hänsyn till lokala intressen.*

(Grönplan Lindome 1994, s.2)

Grönplanerna har arbetat efter metoden; inventering av alla inkluderade ytor, analys av ytornas aktuella status för att sedan ta fram ett åtgärdsförslag för marken. De ytor som har inventerats är detaljplanerad park- och naturmark. Kvartersmark har inte tagits med, undantagsvis för skolgårdar och större industritomter i utsatta lägen (Grönplan Lindome 1994). Efter det att ytorna har inventerats så klassificerades dem i kategorier som exempelvis finpark, närpark, strövområde, torg, trafikgrönya, grönstråk, industritomt, begravningsplats m.fl. Därefter beskrivs områdena och rekommendationer för framtida utveckling läggs fram. Sist i grönplanen finns åtgärdsförslag där alla åtgärder har delats in i kategorierna mycket angeläget, angeläget samt generella rekommendationer (Grönplan Mölnåls tätort 1997). Därefter följer platsbundna detaljerade rekommendationer till förbättring.

Grönplanerna fungerar på kommunägd mark ungefär som landskapskonventionen kan tänkas kunna fungera för hela kommunens yta. Ytor inventeras, klassificeras, analyseras och sedan formuleras konkreta platsbundna mål och en åtgärdsplan tas fram. Grönplanerna har också den ambitionen att fungera som ett sammanbindande underlag för förvaltningar att samarbeta kring samt även att fungera som ett planeringsunderlag, precis i linje med landskapskonventionen. De största skillnaderna är att inte hela kommunens yta inkluderas, inte endast den kommunägda marken, samt att målen för grönplanen inte tas fram via en öppen demokratisk väg, som inbegriper medverkan från allmänheten.

Kommunen har när detta arbete tillkom under våren 2013 en ambition om att uppdatera grönplanerna och slå i ihop delarna till en grönplan som ska gälla för hela kommunens yta. Det är inte beslutat om datum för färdigställande av den nya grönplanen ännu.

ÖP för Mölndals stad Tematiskt tillägg – Vindbruk, utställningshandling 2012

Vindbruksplanen som den kallas är ännu inte helt färdigställd, men kommer troligtvis att vara helt färdig och antagen under 2013. Anledningen till detta tillägg är för att ÖP 2006 inte diskuterar frågan om vindkraft. Planen innehåller riktlinjer till hur vindkraftverk av minde storlek ska hanteras och analyser av landskapet för att lokalisera lämpliga områden för vindkraft samt även områden som är direkt olämpliga. *”Vindbruksplanens syfte är att den ska kartlägga möjligheterna för vindkraft i kommunen utifrån landskapets övergripande fysiska förutsättningar och bebyggelsestruktur.”* (Vindbruksplan, under arbete)

För att kunna uppföra vindkraftverk så behövs yta, god väganslutning, möjlighet att koppla upp kraftverket till elnät. Utöver de tekniska förutsättningarna så är det viktigt att läget för kraftverken prövas noga utifrån de konsekvenser som de för med sig på natur-, kultur-, och rekreationsmöjligheter samt landskapsbilden i stort. Kraftverken får heller inte ha en allt för stor negativ ljud- och skugginverkan. Vindbruksplanen innehåller analyser av landskapsbilden och de värden i landskapet som blir negativt påverkade av kraftverk. Dessa analyser är även tänkta att fungera som ett framtida underlagsmaterial för planering generellt sätt i kommunen (Vindbruksplan, under arbete). Olika slags kommunövergripande landskapsanalyser är gjorda, som exempelvis vindkartering av årsmedelvind, markanvändning, riksintressen, viktiga områden för natur- kultur- och friluftsliv, buffertzoner med 500 m ifrån bostäder m.fl.

Ett eget underkapitel har ägnats åt landskap. Där finns landskapsanalys för tålighet för vindkraft i landskapet. I kapitlet nämns även landskapskonventionen och dess definition av landskap. Tåligheten för vindkraft förklaras som följer *”Ett landskaps tålighet för vindkraft avgörs inte bara av hur väl vindkraftverken kommer att synas, viktiga parametrar för landskapets tålighet är också t.ex. skala, komplexitet, rumslighet och kontinuitet.”* (Vindbruksplan, under arbete, s.32) Det står vidare att ytterligare ett syfte med den övergripande landskapsanalysen är att; *”ge en överskådlig beskrivning av landskapets struktur och hur olika områden skiljer sig åt.”* (Vindbruksplan, under arbete, s.32)

Analyserna i vindplanen beskriver vilka områden som ska fredas från framtida vindkraftsetablering och vilka områden som är möjliga områden för vindkraft. Slutsatsen av planen är att Mölndals stad inte kan etablera några större vindkraftverk, endast gårdsverk eller miniverk.

Vindbruksplanen är som tidigare nämnt ett tillägg till översiktsplanen. Vindbruksplanen

relaterar även direkt till Mölndals miljömål då det i slutet av planen finns en konsekvensbeskrivning av miljömålen i relation till vindkraftsetablering.

Vindbruksplanen är ett mycket aktuellt dokument som stöd för implementeringen av ELC i kommunen. Planen lyfter fram flera av landskapskonventionens värderingar och förenklar därmed arbetet med implementeringen av ELC. Vindbruksplanen har börjat arbetet med att kommunicera landskapets värde samt att analysera och kartlägga värden i landskapet på ett mer övergripande sätt än tidigare. I planen citeras konventionens ställningstagande om att landskapet är en resurs. Det är mycket positivt att ELC redan genomsyrar ett av kommunens nyaste dokument.

Mölndal stads kommunala landskapspolicy – utkast, 2010

Detta dokument är ett utkast som gjordes som ett projekt av en ekolog för kommunen 2010, via miljö- och hälsoskyddskontoret, men som aldrig färdigställdes eller antogs politiskt. Dokumentet innehåller dock mycket intressant fakta och är relevant vid en implementering av landskapskonventionen.

Syftet med dokumentet är att väcka frågan om landskapsperspektiv i den kommunala planeringen för att stärka positionen och höja prioriteringen för att bevara och att utveckla den tätortsnära naturen. Ordet landskapspolicy används för att beskriva dokumentet och i policyn finns ett förslag till en övergripande landskapsstrategi för kommunen. Motiveringen till att skapa en landskapsstrategi för kommunen och den tätortsnära naturen är också på grund av landskapskonventionen och för att stärka den biologiska mångfalden. Landskapskonventionen omnämns, men förklaras inte ordentligt. I texten nämns konventionen i samband med vikten av att planera grönsstruktur och naturområden med ett landskapsperspektiv (landskapspolicy utkast, 2010).

”Syftet med landskapsstrategin är att skapa nätverk av naturområden och därmed väl fungerande landskap i kommunens fortsatta expansion som kostnadseffektivt och med maximal samhällsnytta tillfredställer invånarnas behov av natur, stärker kommunens attraktions- och konkurrenskraft, lockar företag till kommunen och säkerställer kommunens biologiska mångfald.” (landskapspolicy utkast, 2010, s.5)

Den mest framträdande idén i dokumentet är att kommunen ska skapa ett nätverk av alla naturområden och grönytor för att förstärka deras värden. Nätverket ska skötas utifrån att varje område har övergripande funktioner men även att specifika karaktärer lyfts fram och området ges en nätverksroll. När alla naturområden ingår i samma nätverk så påverkar de varandra vilket leder till att planering för enskilda naturområden kräver ett landskapsperspektiv.

Ett problem som författaren tar upp, som är ytterligare ett skäl till varför planering med landskapsperspektiv är viktigt, är att kommunen expanderar på bekostnad av den tätortsnära naturen (landskapspolicy utkast, 2010). Författaren menar att när kommunen har formulerat en landskapsstrategi och har skapat ett nätverk av alla natur- och grönområden så är det lättare att säkerställa de värden som naturområdena för med sig.

Författaren föreslår en antal övergripande mål för Mölndals landskapsstrategi. En del av målen är intressanta och relevanta, exempelvis; att tätortsnära natur ska prioriteras vid exploatering av mark för att främja en hållbar utveckling, att kommunen ska skapa ett

sammanlänkat nätverk av sina natur- och grönområden för att förstärka dess kvaliteter, att naturen ska finnas nära människorna i form av närnatur, närströvområden, motionsområden, synlig natur från bostäder och arbetsplatser, skolskogar och gröna nätverk att transportera sig i. Ytterligare mål handlar om att nätverken ska stärka den biologiska mångfalden med bland annat spridningskorridorer (landskapspolicy utkast, 2010). Dokumentet innehåller också två bilagor rörande nätverk i landskapsekologi samt ett påbörjat exempel av en landskapsstrategi för kommunens ek- och ädellövskog.

Detta utkast till landskapspolicy är uppenbart endast ett utkast och kan användas som inspiration i arbetet med implementeringen av ELC i Mölndals kommun. Det är mycket positivt att vikten av landskapsperspektiv i planering har blivit uppmärksammat och framlyft från miljö- och hälsoskyddskontoret. De flesta av förslagen och aspekterna i dokumentet är relevanta för vidare arbete med Mölndals landskapspolicy och landskapskvalitetsmål.

Sammanfattningsvis efter genomgången av de åtta dokumenten kan den sista av de fyra frågorna, ”Är dokumentets innebörd motsägelsefullt eller överensstämmande med ELC?”, besvaras med att dokumenten inte var motsägelsefulla men inte heller fullständigt överensstämmande med ELC. Dokumenten innehåller mestadels skydd av landskapen i ”pyramiden topp” och styr inte vardagslandskapet så som ELC förespråkar. Mölndals dokument har en ambition i vissa formuleringar, bland annat i ÖP:n och i grönstrukturprogrammet, som visar att kommunen till viss del tänker på landskap i en större skala. Det finns utrymme för att implementera landskapskonventionen och att då ha stor hjälp av Mölndals befintliga styrande dokument.

Hur kan landskapskonventionens grundtankar bidra till dagens kommunala landskapspolitik?

Problemområden i dagens kommunala landskapspolitik

Det finns många politikområden och aspekter på det kommunala arbetet som kan förbättras i Mölndal och i andra kommuner. Riksantikvarieämbetet förklarar i sin rapport från 2008 att sektoriseringen av dagens landskapsskötsel i skog, vatten, jordbruksmark och bebyggelse har skapat ett statsikt förhållningssätt till landskapet. RAÄ menar att tätortslandskapet skiljs från jordbrukslandskapet och att konflikter ofta uppstår mellan de olika sektorerna via olika lagar och ramverk (RAÄ 2008a). Problemet med sektorisering beskrivs såhär;

”Breda, sektorsövergripande frågor kräver i regel en tydlig ansvarsfördelning för att kunna hanteras på ett effektivt sätt, särskilt i en sektoriserad förvaltningsstruktur som den svenska. Problem som ofta uppstår är antingen överlappningar och dubbelarbete eller att frågor helt enkelt ”faller mellan stolarna”. ” (RAÄ 2008a, s. 36)

En anledning till varför landskapen sköts på detta fragmenterade sätt är att begreppet landskap inte är vanligt förekommande i varken lagstiftningen eller i myndigheters regleringsbrev. RAÄ skriver; *”I regleringsbreven ligger landskapet dolt i begrepp som miljö, biologisk mångfald, kulturmiljö, skogs- och jordbrukslandskap med flera.”* och *”Alla har ansvar för sin delmängd men ingen har ansvar för helheten – det vill säga landskapet.”* (RAÄ 2008a, s.38) Det är i dagsläget inte lätt att ha en helhetsbild av landskapet när det formellt sett inte behövs någon. Landskapskonventionen visar fördelarna med att ha en helhetssyn på landskapet och att landskapsperspektiv skapar möjligheter som hjälper kommunen och dess invånare att se på landskapet som en gemensam resurs.

Casten Carlberg skriver om att han anser att demokratin i den lokala skalan behöver en renässans. En ökad demokrati i frågor om landskapsplanering är nödvändig för att planeringssystemet ska behålla sin legitimitet anser Carlberg (2011).

Carlberg tar också upp ett annat samhällsproblem rörande planering och ger ett exempel på hur politikerna i Helsingborgs kommun hanterade projektet Saltkristallen.

”Vad beror förskjutningen i värderingar som tycks ha skett på? En ny tidsanda där åtskilliga politiker och tjänstemän inte kan eller vill ta ansvar för långsiktighet i planeringen och beslut? Där panikoro för ekonomin lett till rop på tillväxt till varje pris och fältet tycks lämna fritt för exploatörer och spekulanter i den heliga tillväxtens namn?” (Casten Carlberg 2011, s. 25-26)

I detta citat är Carlberg öppet kritisk mot kommunpolitikernas agerande och lyfter fram vikten av långsiktighet i planeringen.

Risken för kommunpolitiker att ta fel beslut ökar när inte tillräcklig kunskap finns tillgänglig. Riksantikvarieämbetet menar att det är oerhört viktigt att personer med landskapskompetens är med i hela planeringsprocessen. *”före – i förstudier eller när beslut fattas om olika typer av stöd och bidrag, under – genomförande av projekt och åtgärder, utformning av krav på ansökningar om bidrag etc. och efter – uppföljning och utvärdering, blev det som det var*

tänkt?” (RAÄ 2008a, s. 39) Här kommer landskapsarkitekter och andra kunniga om landskap att bli viktigare och viktigare.

Ett annat problem i den kommunala landskapspolitiken är att fördelningar av ekonomiska medel för bevarande, styrande och omskapande av landskap inte är jämn. RAÄ skriver; *”en allmän bedömning är att det råder brist på ekonomiska styrmedel som stimulerar en aktiv förvaltning och utveckling av landskap i ett helhetsperspektiv.”* (RAÄ 2008a, s. 38) Det är svårt att undersöka den exakta ekonomiska fördelningen, men upplevelsen av fördelningen är som RAÄ beskriver till fördel för, framförallt, skydd av landskap i pyramidens topp.

Hur kan en kommun förbättra sin landskapspolitik?

Hur kan man då tolka landskapskonventionens intentioner när det gäller att förbättra den kommunala landskapspolitiken? Riksantikvarieämbetet rapporterar att ett landskapsperspektiv ska anläggas i alla berörda politikområden enligt konventionen. Detta för att konflikter om prioritering ska komma upp till diskussion och lösas i ett tidigt skede av processen.

”Att balansera anspråk mot varandra är politikens viktiga uppgift, särskilt i ett läge där en miljöhänsyn riskerar att stå mot en annan miljöhänsyn. För att kunna handla politiskt i dessa frågor krävs att konsekvenserna av olika handlingsvägar tydliggörs. Landskapet är den arena där alla enskilda politikområden slutligen sammanfaller och det är därför med bas i ett landskapsperspektiv som de goda lösningarna måste utformas.” (RAÄ 2008a, s. 19)

Det räcker inte endast att landskapsperspektiv anläggs i kommunen, grundläggande prioriteringar och policies för hantering av landskapsfrågor måste formuleras. Landskapspolitiken ska också formuleras tillsammans med allmänheten, på ett ännu mer aktivt sätt än dagens samrådsprocess (RAÄ 2008a).

Michel Prieur skriver i Europarådets publikation om hållbarhet i landskap från 2006 i sin artikel 'Landscape and social, economic, cultural and ecological approaches' att de lokala myndigheterna bär ansvaret för konkret handling i landskapet. De lokala myndigheterna har ansvar för bevarande, styrande och omskapande av alla landskap, både i staden och utanför. Prieur poängterar att det är viktigt att styret av landskapet sker på lokal nivå eftersom att det är där som den mesta kunskapen om landskapet finns (Prieur 2006).

I Europarådets implementerings guide står det att det är viktigt att myndigheter avsätter både personalresurser och ekonomiska resurser för landskapspolitiken. Mest fördelaktigt hade varit om landskapspolitiken tilldelades egna resurser, annars får resurser tas från någon annan verksamhet, förslagsvis miljö, kultur och fritid, turism eller liknande (COE 2008).

Sammanfattningsvis går det att konstatera att den kommunala landskapspolitiken har mycket att vinna på att landskapskonventionen implementeras. Det är inte svårt att hålla med Erik Casten Carlberg som konstaterade; *”Jag skulle önska att implementeringen av den europeiska landskapskonventionen kan ge tillfälle till nytändning för planeringen av våra landskap!”* (Casten Carlberg 2011, s.28)

Del 3.

Implementering av landskapskonventionen i Mölndal

Hur kan landskapskonventionen utveckla Mölndals landskapspolitik och dess landskap?

Landskapskonventionen kan vara ett stöd för Mölndal att utveckla sin landskapspolitik på flera plan. Detta leder också till att Mölndals landskap kan utvecklas och förbättras.

Kommunen behöver göra en satsning och ett första steg mot en framgångsrik implementering är att skapa en vision för kommunens landskapspolitik och landskap.

Visionen motiverar inte bara politiker och tjänstemän inom kommunen utan kommuniceras till allmänheten och väcker därmed ett intresse för landskapet som en gemensam resurs.

Vad kan landskapskonventionen göra för Mölndals landskapspolitik?

Det som gör störst skillnad i landskapspolitiken är att planeringsprocessen demokratiseras via de nya arbetsmetoderna. Med landskapskonventionen och de nya arbetsprocesserna så kommer allmänheten till tals och delar med sig av sin kunskap och är aktiva deltagare i utvecklingen av landskapet. Det skulle vara ett stort steg framåt för den lokala demokratin om kommunens tjänstemän diskuterar med medborgarna direkt vilka värden i landskapet de vill stärka istället för att gissa. Självklart går det inte att tillgodose alla önskemål, men det är lättare att ta mer hållbara beslut när fler åsikter och aspekter har vägts in i beslutet.

En direkt konsekvens av att planeringsprocessen demokratiseras är att allmänheten får chansen att visa ett större engagemang för kommunens utveckling och för det gemensamma landskapet. En medborgares enskilda kunskaper och åsikt blir viktigt. Både mer makt och ansvar ges till de medborgare som vill engagera sig. Ett större intresse från kommunens medborgare skapar en mer inspirerande och hållbar landskapspolitik där landskapets utveckling står i fokus för fler.

Planeringsprocessen blir också mer utvecklad i sig med ett större kunskapsunderlag att tillgå. Efter det att kommunens landskap har blivit kartlagt, analyserat, värderat och sammansatt i en databas så finns det oändliga möjligheter för kommunens tjänstemän att använda detta material som grund till kloka beslut.

Det är inte bara planeringsprocessen som utvecklas, utan även tillvägagångssättet som handlingar i landskapet utförs. Konventionen för med sig behovet av att aktivt bevara, styra och omskapa landskap och att ta fram arbetsprocesser för dessa tre handlingar. En del av dessa handlingar har redan fungerande arbetsprocesser i dagsläget och en del har det inte. Alla arbetsprocesser behöver ses över och uppdateras så att de följer landskapskonventionens helhetsperspektiv på landskap. När landskapsperspektivet väl integreras i kommunala dokument då sprids kunskapen om landskap ytterligare. Landskapspolitiken blir mer effektiv och når bättre resultat i landskapet när handlingar som styr landskapet följer ett landskapsperspektiv.

Ytterligare fördelar som landskapskonventionen för med sig är att de kommunala miljömålen blir lättare att nå, då ett en mer hållbar utveckling av landskapet påverkar flertalet av miljömålen positivt. Exempelvis miljömålen 'Levande skogar' och 'Ett rikt odlingslandskap' som direkt påverkas av att landskapets värden bättre tas till vara.

Vad kan landskapskonventionen göra för Mölndals landskap?

Landskapskonventionen kan stimulera fram initiativ till att kartlägga och värdera landskapets karaktär inom kommunen. När landskapets delar har blivit karaktäriserade är det enklare att lyfta fram och förstärka landskapets värden och på så vis även förstärka kommunens identitet. I dagsläget finns beskrivningar av landskapskaraktärer, objekt och speciella platser är redan kartlagda i exempelvis kulturmiljövårdsprogrammet, men konventionens kartläggning är betydligt mycket mer detaljerad och täcker in hela kommunens yta. När dessa karaktärer, objekt, kvaliteter och speciella platser har blivit identifierade och kartlagda så är arbetet med att stärka Mölndals identitet via landskapet på god väg.

Den noggranna kartläggningen av landskapet gör det enklare att förmedla kunskap om landskapets värden vidare. Mer information är samlad och organiserad på samma ställe samt att informationen är tillgänglig för allmänheten. Kunskapsspridning på flera sätt bidrar med en ökad förståelse för landskapet i flera plan. Det kan vara allt från att en medborgare får reda på lite mer om skogen precis vid bostaden eller att skolbarn får lära sig om hur det var att leva i Mölndal förr till turist information.

När en kartläggning av landskapet är gjord är det enklare att planera för och skapa ett nätverk i kommunen där naturområden och grönytor knyts samman. Nätverkstanken bygger på att natur och grönområden ses ur ett helhetsperspektiv och knyts ihop med gröna stråk i olika skala. Visionen om detta nätverk beskrivs i Mölndals utkast till landskapspolicy. Där förklaras det att nätverket bidrar med både en högre biologisk mångfald och en ökad tillgänglighet för rekreation (landskapspolicy utkast, 2010).

Det som är viktigast av det som landskapskonventionen för med sig till Mölndals landskap är att landskapets värden får en större chans att bli ännu mer framträdande istället för att riskera att försvinna. Tillväxten i kommunen är stor och arbetet med konventionen uppmärksammar och värderar kvaliteterna i landskapet och lyfter fram dem så att de inte riskerar att byggas bort utan att ha diskuterats. Landskapskonventionen för med sig ett arbetssätt som visar större hänsyn till landskapets värden och utvecklingsmöjligheter.

Författarens rekommendation för Mölndal

Med hjälp av landskapskonventionen kan Mölndals landskapspolitik och landskap utvecklas. Landskapspolitiken behöver då arbeta med demokratiska metoder för hållbar utveckling av Mölndals landskap. Arbetet har stora förutsättningar att stärka kommunens identitet med målet att lyfta fram och att skapa så många värden som möjligt i kommunens landskap.

Hur kan landskapskonventionen implementeras i Mölndals kommun?

Landskapspolicy

Med utgångspunkter från studien av Mölndals befintliga dokument som styr landskap samt landskapskonventionen så är det tydligt att Mölndals kommun behöver en landskapspolicy för att implementera landskapskonventionen. Ordet policy har ingen svensk översättning, således används det engelska ordet och det definieras enligt nationalencyklopedin;

”policy - grundprinciper för ett företags eller en organisations handlande (allmänt eller i visst avseende, ofta rörande yttre kontakter).” (NE 2013) I detta fall kommunens grundprinciper för arbetet med landskapet. Tidigare i uppsatsen förklarades policy som ett dokument som besvarar frågorna; Vad vill vi? Varför det? (Lerman 2006)

Riksantikvarieämbetet använder inte ordet policy i sina texter, utan istället ordet landskapsstrategi. I deras rapport från 2008 används dock landskapsstrategi endast på regional nivå (RAÄ 2008a). En anledning till att kommunala landskapsstrategier eller landskapspolicy inte omnämndes av Riksantikvarieämbetet då kan vara att fokus för implementeringen av konventionen 2008 låg mer på nationell och regional nivå. Mölndals kommun har tidigare använt begreppet policy. I ÖP 2006 beskrivs det att kommunen använder policy och policydokument. *”Inom kommunen finns ett antal olika policybeslut som på olika sätt påverkar översiktsplanen och dess förslag.”* (ÖP 2006, s.7) Det finns exempelvis policydokument från byggnadsnämnden. Ett annat policydokument från kommunen är 'Mölndals stads kommunala landskapspolicy', utkastet från 2010 som aldrig blev antaget.

Landskapspolicyn behöver vara ett självständigt dokument som tillhör ÖP. Landskapspolicyn ska vara gällande i alla beslut där översiktsplanen är gällande. Landskapspolicyn kompletterar kommunens kulturmiljövårdsprogram, naturvårdsprogram och grönplan. Det som behöver diskuteras är om landskapspolicyn kan ersätta det nuvarande grönstrukturprogrammet.

Förslag på innehåll i landskapspolicyn

Landskapspolicyn skulle kunna utforma ramen för kommunens landskapspolitik som ett självständigt dokument som tillhör ÖP. En landskapspolicy skulle kunna omfatta;

- Inledande information om kommunens landskap och om landskapskonventionen.
- En strategi om hur kommunen ska använda landskapskonventionen för att integrera ett landskapsperspektiv i berörda politikområden.
- Beskrivning av arbetsprocess för framtagande, innehåll och användning av en landskapsdatabas.
- Beskrivning av arbetsprocess för framtagande av landskapskvalitetsmål.
- Strategi för allmänhetens deltagande i både kunskapsinsamling till databasen och till formulering av landskapskvalitetsmål.
- Beskrivning av arbetet utifrån landskapskvalitetsmålen. Arbetsprocesser för handlingar i landskapet (aktivt bevara, styra, omskapa), uppdatering av målen och utformning av

handlingsprogram.

Innehållet i landskapspolicyn skulle kunna omfatta och inkludera de aspekter som det nuvarande gröstrukturprogrammet innehåller, därmed kan landskapspolicyn ersätta gröstrukturprogrammet. Landskapspolicyn kompletterar också gröstrukturprogrammets innehåll med ytterligare detaljeringsgrad i landskapet och den utgår ifrån en demokratisk process. Landskapspolicyn svarar på frågorna till policy – Vad vill vi? Varför det?, och frågorna för program – Vad ska uppnås? Vilka förutsättningar styr? Vem har ansvaret för vilken del? Tillsammans med landskapskvalitetsmålen och dess handlingsprogram svarar landskapspolicyn även på frågorna för genomförande – Vem ansvarar för vad? När fullföljs det? Vem följer upp? Vem betalar vad? (Lerman 2006)

Sammanfattningsvis går det att förklara innehållet i landskapspolicyn som först övergripande med information, sedan detaljerat med analys och värderingar av landskapet för att gå över i konkreta mål med en plan för genomförande av handlingar i landskapet för att nå målen. Landskapspolicyns olika delar kommer nedan att gås igenom var och en för sig.

Inledande information

Den inledande informationen i landskapspolicyn bör förklara för alla läsare, från politiker och tjänstemän till medborgare, vad landskapet är för något. Ordet landskap är inte självklart för så många och det är viktigt att inledningen till policyn tydligt definierar landskap, med landskapskonventionens definition. Efter det att läsaren förstår vad landskap är så behöver landskapets värden förklaras. I gröstrukturprogrammet förklaras gröstrukturens betydelse under rubrikerna estetisk funktion, ekologisk funktion, kulturhistorisk funktion samt sociala och rekreativa funktioner (gröstrukturprogram 2004, s.10-12). Informationen som finns där inkluderar en stor del av det som enligt konventionen är landskapets värden, men det finns fler. Gröstrukturprogrammet talar inte om värden i vardagslandskapet. Läsaren behöver bli införstådd med att landskapen som landskapspolicyn ska utveckla inkluderar alla landskap, inte bara naturområden och parker. Texten behöver inspirera läsaren till att fantisera om möjligheter som finns i alla kommunens landskap.

Efter det bör det finnas en beskrivning av Mölndals landskap. Där kan återigen inspiration tas från gröstrukturprogrammet (s.13-15). Då får läsaren lära sig om allt från geologi och vegetation till kulturpåverkan och topografi på en övergripande skala.

Landskapskonventionen förklaras och de viktigaste definitionerna skrivs med. Texten förklarar kort vad konventionen har för mål och vad den ger för möjligheter. Sedan förklaras hur Mölndal kommer arbeta med konventionen för att nå visionen om en hållbar utveckling av landskap med demokratiska processer.

Landskapsperspektiv integrerat i politiken

Landskap ska ses som en helhet och landskapsaspekten ska finnas med och tas hänsyn till vid alla beslut som påverkar landskap, både direkt och indirekt. Landskapsperspektivet tvingar politiker och tjänstemän att lyfta blicken och tänka större. Landskapets värden ska alltid vara en aspekt som vägs in i beslut. Processen att lära alla berörda politiker och tjänstemän, även berörda i näringslivet, hur de ska tänka utifrån ett landskapsperspektiv behöver i sig ha en strategi. Landskapspolicyn behöver förklara hur kommunen arbetar med att integrera ett landskapsperspektiv i alla berörda politikområden. Exempel på hur detta arbete skulle kunna gå till är; seminarier, diskussioner och workshops där politiker och tjänstemän tillsammans

får vara kreativa och fundera i nya banor kring landskapet och dess värden.

Framtagande, innehåll och användande av landskapsdatabas

Enligt konventionen artikel 6c nedan så behöver kommunens landskap kartläggas, analyseras och värderas. Informationen sammanställs förslagsvis i en ny databas.

6C Kartläggning och värdering

1 Varje part förbinder sig att, med aktiv medverkan av berörda parter, i enlighet med artikel 5 c, och i syfte att förbättra kunskapen om sina landskap

- a . i att kartlägga sina egna landskap över hela sitt territorium,
- ii att analysera landskapens särdrag och de krafter och påtryckningar som omvandlar dem,
- iii att lägga märke till förändringar,

b att värdera de landskap som har kartlagts på detta sätt, och ta hänsyn till de särskilda värden som berörda parter och den berörda befolkningen tillskriver dem.

Mölndal ska förbättra kunskapen om sina egna landskap. För att göra det uttrycker sig den engelska versionen av konventionen med begreppen ”identification and assessment”, ord som på svenska översätts till ”kartläggning och värdering”. För att begreppen inte ska förvirra behöver engelskans assessment tolkas både som analys och värdering på svenska. Även ordet identification har en större innebörd än kartläggning. Yves Luginbuhl skrev artikeln ’Landscape and identification – assessment and quality objectives’ i Europarådets publicering ’Landscape and sustainable development’ från 2006 och definierade där ordet identification;

”Identifying an object means specifying its distinctive features. Identifying landscapes thus means embarking on an operation consisting in observing and examining them with a view to defining them through all their diverse distinctive features. The first task to be addressed thus consists in defining the contours and specifying the internal features of the different types of landscapes, and characterizing them both in the present state of their identification and in their dynamics, that is, by specifying the evolutionary processes affecting them.” (Luginbuhl 2006b, s.100)

Engelskans identifying översätts till kartläggning på svenska och med stöd av definitionen ovan kan det konstateras att kartläggningen tillsammans med analys och värdering behöver vara mångfacetterad. Riksantikvarieämbetet rapporterar att enligt landskapskonventionen måste utvecklingen av denna kunskap innehålla fem delar;

- en beskrivning av landskapets karaktärsegenskaper
- relationen mellan människan och landskapet
- en analys av förändringsprocesser i landskapet, både framåt- och bakåtblickande
- en beskrivning av risker och utmaningar som landskapet står inför
- en analys av betydelsen av karaktärer och värden i landskapet (RAÄ 2008a, s.44)

För att samla in och hantera denna varierade information krävs olika metoder men fram för allt ett samarbete mellan sektorer. Arbetet med en landskapsdatabas för kommunen innebär till stor del att sätta samman och organisera den information som kommunen och andra aktörer redan har. Därefter behöver kommunen komplettera landskapsdatabasen så att de

ovan fem nämnda punkterna, eller det som kommunen kommer fram till att databasen ska innehålla, blir insamlat.

Landskapsanalyser – användning i dagsläget

Ett vanligt verktyg, som delvis redan används av kommunen, för att både samla in och analysera information är olika sorters landskapsanalyser. Margareta Ihse är författare till artikeln 'Hur analyserar man ett landskap' i KSLA:s tidskrift landskapsperspektiv från 2011. Hon beskriver begreppet landskapsanalys som diffust och brett då det inte finns någon bestämd modell, metod eller specifikt arbetsområde. Det finns dock flera modeller och teorier för landskapsanalyser. Modeller som varierar väldigt, främst beroende på om kunskapen är naturvetenskaplig eller samhällsvetenskapligt baserad. Ihse ger ett bra exempel på olikheter i tolkning beroende på kunskap; *"En ekhage kan betraktas med helt olika ögon av en skogsägare, en ornitolog och en turist."* (Ihse 2011b, s.37) Det som gör begreppet diffust är också att vissa landskapsanalyser mer analyserar delmängder eller vissa aspekter i landskapet medan vissa har ett helhetsbegrepp om landskapet (RAÄ 2008a).

Varierade analystraditioner har självklart också olika syften. Riksantikvarieämbetet beskriver hur landskapsanalyser används i svenska kommuner i dagsläget;

"Landskapsanalys används inom många områden och har därmed olika syften. De vanligaste tillämpningsområdena är infrastrukturplanering, kommunal planering (översiktsplaner, detaljplaner med mera), och därtill hörande miljökonsekvensbeskrivningar, regionplanearbeten samt regionala eller kommunala natur- och kulturmiljövårdsprogram." (RAÄ 2008a, s.45)

Det är ett faktum att sektorer använder landskapsanalyser för att analysera information relevant för just dem, men att det sällan sker ett faktautbyte mellan sektorer.

"Landskapskonventionen understryker vikten av att se landskapet som ett samspel mellan människa och natur. Starka vetenskapliga, och ibland yrkesmässiga, fack utan utbyte försvårar möjligheten att i analyser av landskapet påvisa och beskriva detta samspel." (RAÄ 2008a, s.46) Sektoriseringen är ett återkommande problem när det gäller att se på landskapet som en helhet.

Det som är vanligt i Sverige idag är att kvaliteter i landskapet analyseras, då mestadels inom ramar för avgränsade värdefulla områden, t.ex. naturskyddsområden, kulturresevat och liknande. Det som är vanligt inom naturvårdsområdet, i och med konventionen om biologisk mångfald, är kartläggningar på ekosystemnivå, t.ex. hagmarksinventering och nyckelbiotopsinventering. Inom kulturmiljövården har objekts- och miljöbeskrivningar varit de vanligaste inriktningarna för kartläggning (RAÄ 2008a). De metoder som både naturvårdsområdet och kulturmiljövårdsområdet använder är specifika för just deras ändamål, men bidrar inte till en förutsättningslös karaktärisering av hela landskapet. Det är helhetssynen på landskapet som behöver tillföras för att skapa ett kunskapsunderlag av landskapet som verkligen kan ligga till grund för rättvisa och hållbara beslut. Det finns mycket information i kommunerna och i regionerna och det görs väldigt många landskapsanalyser varje år. Problemet som Riksantikvarieämbetet beskriver är att denna information aldrig sammanställs så att informationen kan återanvändas igen med andra syften (RAÄ 2008a). Materialet är inte samordnat och mycket resurser går åt till att göra nya analyser, kanske i onödan, för att vara beslutsunderlag för specifika frågor.

Riksantikvarieämbetet sammanfattar den rådande situationen med att det är svårt att få grepp om landskapsuppföljning i Sverige. Det finns sektoriserade arbetsinsatser och det finns insatser gjorda för miljömålsuppföljning. Det är svårt att få ett helhetsgrepp om landskapet med materialet för miljömålen på grund av den strikta indelningen i kategorier. Problem uppstår i gränserna mellan dessa kategorier, gränser som bara finns i materialet men inte i det faktiska landskapet. Ytterligare brister som Riksantikvarieämbetet tar upp är att stadslandskap och de bakomliggande drivkrafterna till förändringar i landskapet inte belyses i dagsläget (RAÄ 2008a).

Landskapsanalyser – användning i framtiden

Riksantikvarieämbetet föreslår inte någon konkret lösning till hur landskapen ska kartläggas i Sverige utan menar att det är viktigt att flera metoder används samt att samarbetet mellan aktörer på olika nivåer behöver ses över. Länsstyrelsen har krav från miljöbalken att bereda aktörer på lokal nivå med nödvändigt material för att kunna hushålla med landskapets resurser på bästa sätt (RAÄ 2008a). Koordinering mellan regional och lokal nivå när det gäller sammanställning av material, kartläggning, är enormt viktigt då den lokala skalan behöver kommunicera med den regionala. Landskapsperspektivet stannar inte innanför den operativa kommungränsen, utan behöver samordnas även på regional nivå. I praktiken arbetar kommunen inom sin kommungräns, och samarbetar med grannkommuner i vissa frågor och för en aktiv dialog med länsstyrelsen.

Integrerad landskapsanalys

Materialet som ska samlas in och organiseras i kommunens landskapsdatabas är tvärsektoriellt och utgår ifrån kunskap som redan existerar, men behöver kompletteras för att svara på landskapskonventionens krav. Den integrerade landskapsanalysen är en metod med tvärvetenskaplig grund och helhetstänkande. Ihse förespråkar den metoden i sin artikel 'Hur analyserar man ett landskap' från 2011. Metoden som grundar sig på forskning av kulturgeografen Ulf Sporrang är utvecklad vid Stockholms universitet, geografiska institutionen, och benämns integrerad landskapsanalys. Modellen består av fyra teman som egentligen är en syntes av landskapets komponenter; naturgivna förutsättningar, landskapets humanhistoria, det nutida landskapet samt regionala särdrag. Inom de fyra teman så beskrivs en mängd komponenter, en lista på komponenter som kan fungera som en start för kommunens kartläggningsarbete. Listan lyder;

- a. *fysiska och geografiska egenskaper (vegetation, berggrund, jordart, topografi, geomorfologi och klimat)*
- b. *aktuell markanvändning*
- c. *historisk markanvändning*
- d. *ägarstruktur och ägarförhållanden*
- e. *natur- och kulturvärden (dels specifika, dels integrerade/holistiska)*
- f. *regionala särdrag (Ihse 2011b, s.38)*

Listan kan fungera som en start i kommunens insamling av information. Ytterligare aspekter som också behöver samlas in och analyseras är immateriella värden samt människans relation till landskapet, dvs. allmänhetens kunskap och åsikter om landskapets värden. Allmänhetens kunskap och åsikter tas upp senare under rubriken; Allmänhetens deltagande.

Analysmetoder

När landskapet är kartlagt med önskade aspekter så följer analys och värderingsarbete. Det

är självklart att arbetet inte alltid kommer att följa denna strikta ordning, men till stor del. För att kunna analysera landskapets karaktär och värden djupare är det en bra metod att dela in landskapet i komponenter, landskapsavsnitt, som delar en landskapstyp (Ihse 2011b). Ett exempel på en landskapskomponent kan vara öppen betesmark, ekskog med inslag av hassel, ruderatmark med gräsvegetation eller landskapskomponenter som är objekt, exempelvis stenmur eller jordvall. När landskapets komponenter är identifierade består det mesta analysarbetet av att kombinera och tolka komponenternas samband och relation till varandra. Analyserna skiljer sig beroende på skala och tidsdjup. Ihse beskriver exempel på analyser; *"Man kan exempelvis visa historiska landskap vid olika tidsskikt, utbredning av utvalda komponenter och kombinera eller separera arealer, punktojekt och linjeobjekt, till exempel för att lättare förstå ekologiska samband och gröna nätverk för växter och djur."* (Ihse 2011b, s.42)

LCA och HLC

Analysmetoderna är oändliga, men det finns två heltäckande metoder för landskapsanalyser som Mölndal förslagsvis kan använda till sin landskapsdatabas. Metoderna heter LCA (Landscape Character Assessment) och HLC (Historic Landscape Characterization). Ingrid Sarlöv-Herlin beskriver de två metoderna i sin bok 'Landskap för Mångbruk – Erfarenheter från England'. England är ett föregångsland vad gäller att ta hänsyn till sina landskap och de använder båda metoderna för att just planera och förvalta sina landskap. De engelska metoderna har även testats i Sverige inom projektet FoMa (Fortlöpande Miljöanalys) vid SLU. Jenny Nord och Ingrid Sarlöv-Herlin skrev en rapport om projektet 2011; 'Utveckling av metod för landskapskaraktärisering'.

Landscape Character Assessment (LCA) är en metod som beskriver individuella element i landskapet och hur dessa element tillsammans bildar mönster i en större skala som ger landskapet dess karaktär. De olika elementen som formar landskapskaraktären kan vara kultur och historia, bebyggelse och markanvändning, naturförutsättningar och vegetation. Landskapet karaktäriseras i två skalor; karaktärstyper som är generella karaktärer för landskap som exempelvis öppen åkermark, och i de platsspecifika karaktärsområdena som också beskriver kulturella och sociala värden (Nord, Sarlöv-Herlin 2011).

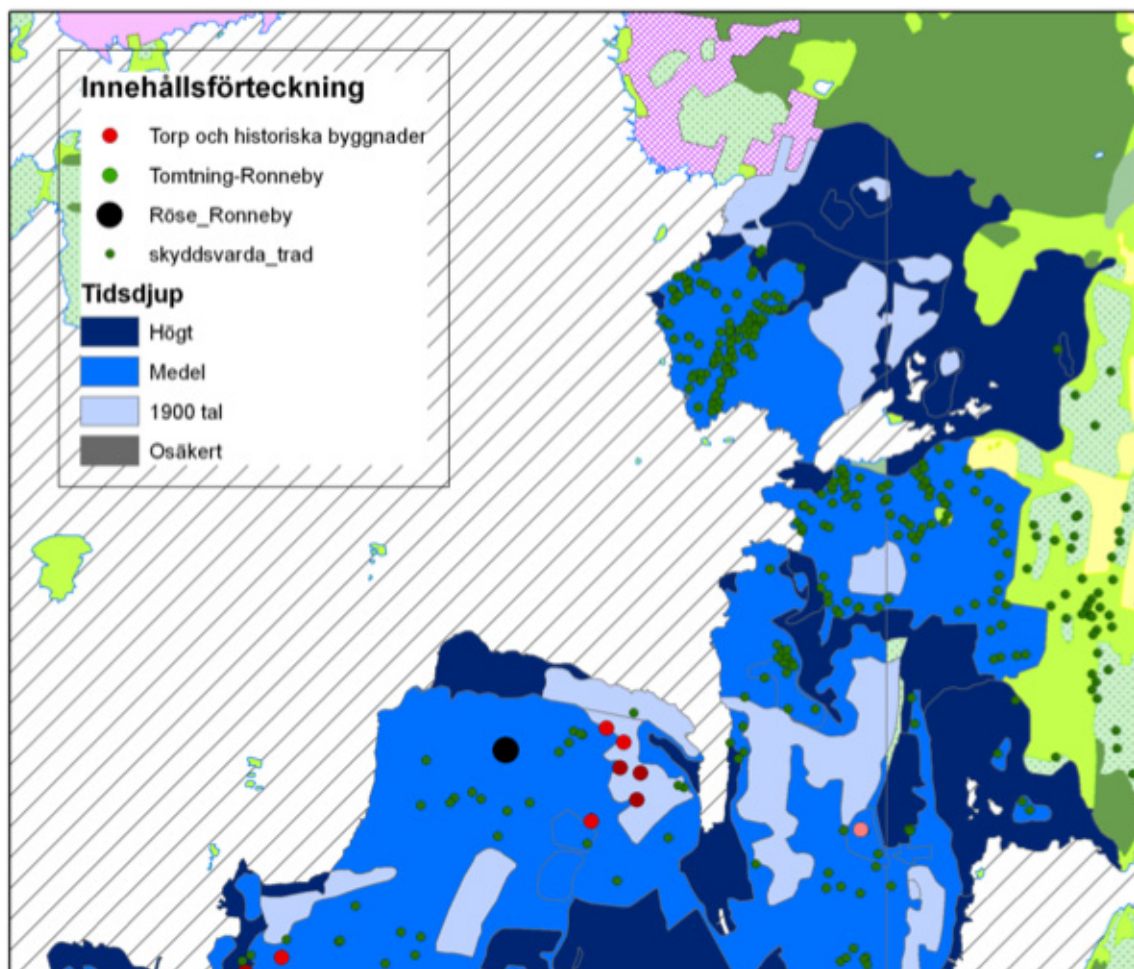
Vid analys och värdering handlar det om ställningstagande vid olika förändringar i landskapet, påverkar de negativt eller positivt? Syftet med metoden är att beskriva landskapet och undersöka dess känslighet för förändring för att sedan kunna ta kloka planeringsbeslut, inte att försöka frysa landskapet. (Sarlöv-Herlin 2012) Rent fysiskt så redovisas metoden på kartor i GIS-system som en databas (geografiska informations system). Kartorna illustrerar de olika karaktärsområdena i olika färger.

Historic Landscape Characterisation (HLC) är en metod som identifierar och analyserar historiska mönster i landskapet. *"HLC – metoden har utvecklats för att beskriva de processer som format landskapet genom tiderna och för att ge en förståelse för hur markanvändningen har format dagens landskap."* (Sarlöv-Herlin 2012, s.212) Den historiska markanvändningen och de spår som människor har lämnat efter sig i landskapet bidrar mycket till landskapets karaktär. Metoden visar att det inte endast är historiska objekt eller speciellt skyddade områden i landskapet som påverkar karaktären, utan även vardaglig historisk markanvändning som exempelvis hur åkrarna var indelade, vart vägar har varit, vardaglig bebyggelse samt skogars utbredningsområden.

HLC analyser kan visa tidsdjup och läsbarhet i landskapet. Med tidsdjup menas hur länge en handling eller verksamhet har utförts på samma plats och på så vis format landskapet. (Desto längre kontinuitet desto högre tidsdjup) Exempel på landskap eller objekt med högt tidsdjup kan vara vägar och gränser eller betesmark med lång kontinuitet. Läsbarheten i ett landskap handlar om spår och tecken i landskapet som visar på tidigare händelser i landskapet. Ett landskap med hög grad av läsbarhet visar tydliga tecken på tidigare markanvändning, medan ett landskap med låg grad av läsbarhet är svårt att tolka (Nord, Sarlöv-Herlin 2011).

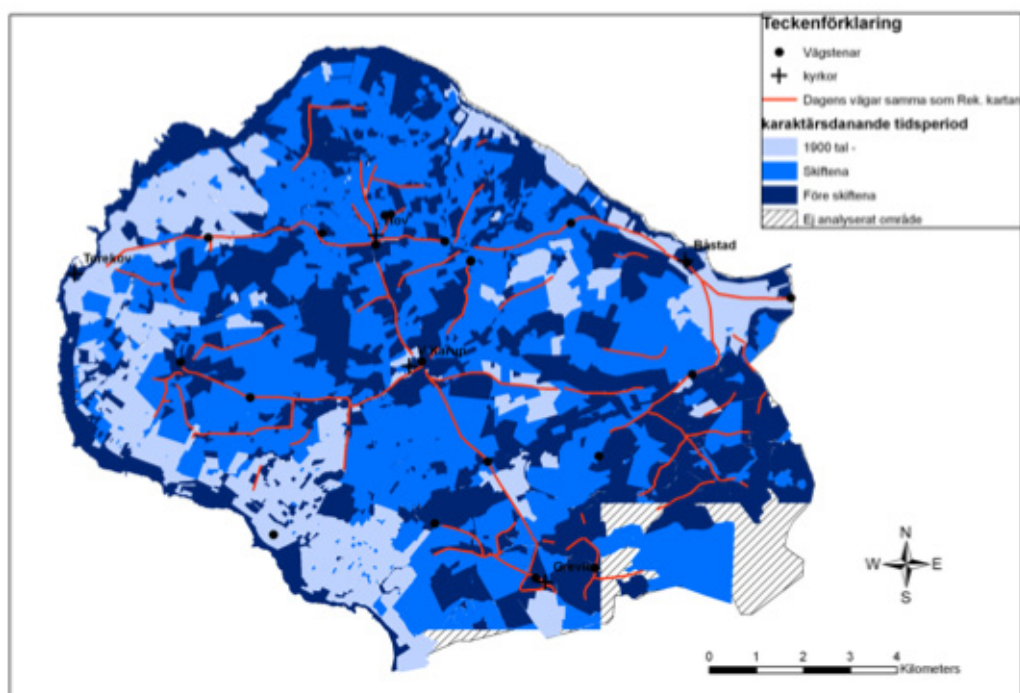
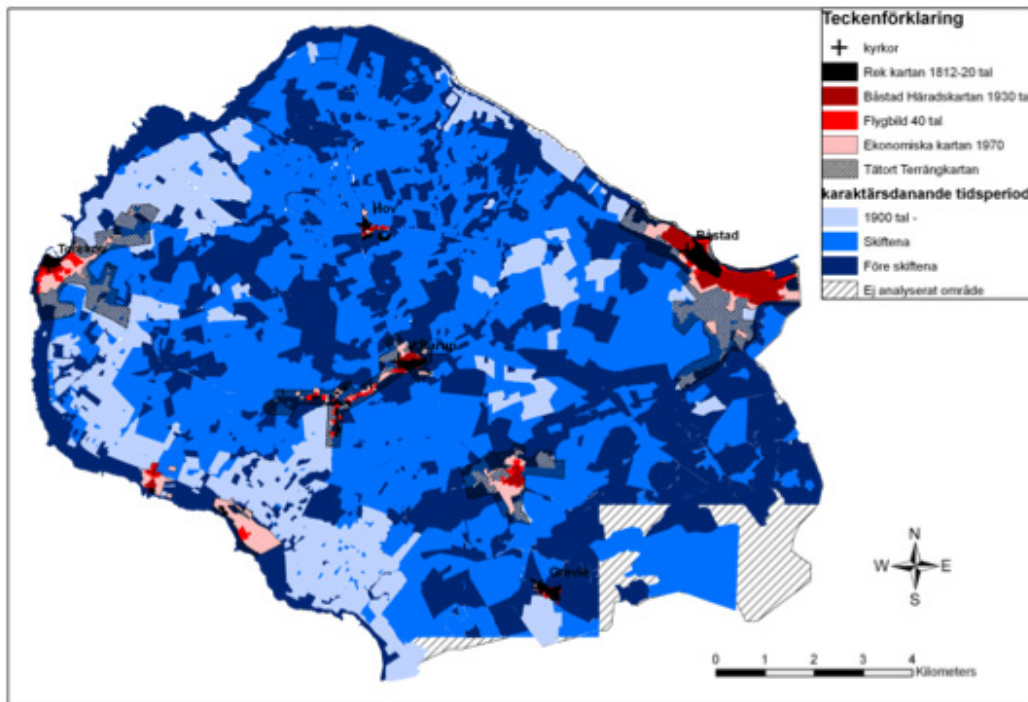
HLC illustreras på samma sätt som LCA, med kartor i GIS-system. Färgfält beskriver de olika historiska karaktärerna i tidslager. Vid arbete med HLC används mestadels historiskt kartmaterial. *”Genom att särskilt lyfta fram de olika lager som kan läsas i landskapet och den lokala karaktären kan människor lättare förstå sitt omgivande landskap.”* (Sarlöv-Herlin 2012, s.214)

De båda metoderna bör användas tillsammans då de kompletterar varandra bra. Båda metoderna skapar illustrativa kartor som kan användas för att kommunicera inom kommunen och till allmänheten. Kartorna hjälper till att öka förståelsen för landskapet och skapar ett diskussionsunderlag som kan användas när gemensamma landskapskvalitetsmål ska tas fram.

Bilden visar en del av Göhalvön, Blekinges skärgård, där det gjordes en studie som ett FoMa projekt (Fortlöpande Miljöanalys vid SLU), en historisk landskapskaraktärisering. Bilden visar tidsdjup av markanvändning med invalda objekt från Länsstyrelsen i Blekinge och Riksantikvarieämbetets studier i form av skyddsvärda träd, rösen och byggnader (Nord, Sarlöv-Herlin 2011, s.22).

Bilderna nedan visar en studie utförd av Jenny Nord, som en del av ett avhandlingsarbete 2009, på Bjärehalvön i nord-västra Skåne. Båda bilderna illustrerar historisk landskaps karaktärisering (HLC). Den översta bilden visar den historiska landskapskaraktäriseringen samt framväxten av byar på halvön. Den nedre bilden visar halvöns vägsträckning som är samma idag som på den skånska rekogniseringskartan från 1812-1820 (Nord, Sarlöv-Herlin 2011).

Landskapets förändringsprocesser

Enligt konventionen så ska även landskapets förändringar läggas märke till och tas hänsyn till. Det räcker inte endast att se på landskapet som det ser ut nu. För en ökad förståelse inför framtiden är det nödvändigt att förstå varför landskapet ser ut som det gör idag. Landskapet har många drivkrafter till förändring och dessa behöver också tas upp till diskussion.

Luginbuhl listade förändringsprocesser i landskapet som behöver undersökas i sin artikel i Europarådet publikation om hållbara landskap från 2006. Listan är en bra utgångspunkt för Mölndals undersökningar om förändringsprocesser i sina landskap.

- *urbanisering*
 - *processer som involverar modernisering av jordbruk och skogsbruk*
 - *processer som involverar användandet eller utvinnandet av naturtillgångar*
 - *processer som utvecklar användandet av det byggda kulturarvet*
 - *infrastruktur*
 - *processer som involverar utveckling av ekonomin och turismen*
 - *biologiska och fysiska processer som påverkar landskapets evolution*
- (Luginbuhl 2000b, s.109)

Förslagsvis kan kommunen utföra regelbundna studier och diskussioner om landskapets förändringsprocesser och drivkrafter med landskapskunniga som projektledare, exempelvis landskapsarkitekter. De professionella får då arbeta mycket med att ta fram olika framtidsscenarios. Ingrid Sarlov-Herlin, artikeln 'New challenges in the field of spatial planning: landscapes' (2007), presenterar slutsatsen att de som arbetar med landskap i framtiden kommer att få bli experter på att kommunicera och visa olika framtidsscenarios utefter olika förändringsprocesser i landskapet (Sarlov-Herlin 2007). Efter det att förändringsprocesser och scenarios är framtagna kan diskussioner först hållas internt inom kommunen, för att sedan mynna ut i information till allmänheten exempelvis via hemsidan. Resultatet från studierna och diskussionerna ska integreras i landskapspolicyn som ett underlagsmaterial för beslut.

Landskapsdatabasen – tekniska lösningar

Kommunen kartläggs med hjälp av information som redan finns i kommunen, i andra databaser och liknande, och materialet kompletteras med ny information. All information samlas i en ny databas, kommunens landskapsdatabas. Landskapsdatabasen görs i ett GIS-program (geografiska informations system).

"Geografiska informationssystem och tekniker med datoriserad kartläggning kan användas för att visa landskapets kännetecknande drag, som dess fysiska relief, bebyggelsemönster, huvudsaklig markanvändning, ekonomiska aktiviteter, bostadsområden, närvaro eller frånvaro av element som terrasser, alléer, viktiga habitat och arvet från tidigare mänsklig aktivitet." (Lerman 2006, s.21)

Vid ett möte med Bengt-Göran Eliasson som är GIS-ingenjör på gatukontoret i Mölndal, den 1 mars 2013, diskuterade vi möjligheter för Mölndals landskapsdatabas. Eliasson föreslog då det nya programmet Quantum GIS och förklarade att det är möjligt att lägga in kartlager från andra myndigheter, exempelvis från länsstyrelsen, direkt i egna lager ovanpå en Mölndalskarta. Två andra GIS-ingenjörer på stadsbyggnadskontoret har nyligen tagit fram en detaljerad grundkarta över Mölndals hela yta i Quantum GIS som skulle fungera som ett startlager. Denna landskapsdatabas kan tas fram med hjälp av GIS-ingenjörer och

landskapskunniga inom kommunen för att sedan kompletteras med allmänhetens kunnande i egna lager. De två GIS-ingenjörerna berättade även om möjligheten att lägga upp en version av databasen på hemsidan, en version som möjliggör för allmänheten att ta del av informationen utan att ändra i lagren. Det är även möjligt att skapa lager som endast allmänheten lägger in information direkt i, så att deras kunnande och åsikter får en geografisk anknytning.

Det finns som sagt information att hämta från kommunen, länsstyrelsen, naturvårdsverket och riksantikvarieämbetet m.fl. Naturvårdsverket har ett viktigt verktyg för uppföljning av miljöövervakning. NILS (Nationell övervakning av landskapet i Sverige) som är ett program där information samlas för att bistå det nationella miljömålsarbetet. Informationen är indelad efter tio kategorier, ex luft, hav, skog och jordbruksmark. Informationen uppdateras ca var femte år. Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen har tillsammans ansvar för att tillhandahålla liknande information rörande kulturmiljöövervakning knutet till miljömålen. Dock har inte denna satsning kommit lika långt som miljöövervakningen (RAÄ 2008a). Ifrån dessa källor är det således möjligt att infoga den informationen som kommunen vill ha direkt in i sin egen landskapsdatabas. Luginbuhl förslår även att dessa landskapsdatabaser bör finnas i nationell, regional och lokal skala för att förenkla kommunikation mellan myndigheter. För att lära sig av vad andra har gjort så finns det länder som har arbetat mycket med landskapsdatabaser på olika skala, främst Norge och England (Luginbuhl 2006b).

Om landskapsdatabasen i landskapspolicyn

I landskapspolicyn sammanfattas informationen om framtagande, innehåll och användande av kommunens landskapsdatabas. Texten behöver på ett tydligt sätt förklara hur arbetet med insamling och uppdatering av information i landskapsdatabasen går till. Själva databasens funktioner och användningsområden bör förklaras och illustreras. Kommunen ska sträva efter en transparens i sitt arbete med hela landskapskonventionen och då även med landskapsdatabasen och hela landskapspolicyn.

Framtagande och innehåll av landskapskvalitetsmål

Konventionen kräver vidare att kvalitetsmål för landskapet formuleras utefter de analyser och värderingar som gjorts om landskapet. Landskapskvalitetsmål definieras av konventionen;

Definition c mål för landskapskvalitet: berörda myndigheters formulering för ett särskilt landskap, av allmänhetens önskemål med avseende på landskapskaraktären i deras livsmiljö,

I själva konventionstexten följer kravet om landskapskvalitetsmål efter kartläggning, analys och värdering i artikel 6D.

6D Mål för landskapskvalitet

Varje part förbinder sig att utarbeta mål för landskapskvalitet för de landskap som har kartlagts och värderats i enlighet med artikel 5 c.

Syftet med landskapskvalitetsmål är att sammanställa de gjorda värderingarna av landskapet och allmänhetens åsikter till konkreta mål för hur landskapet ska se ut och skötas. Konventionen talar om tre olika handlingar i landskapet; aktivt bevarande, styrande och

omskapande. Målen ska styra dessa handlingar i landskapet i den riktning som kommunen och allmänheten gemensamt har kommit fram till.

”Landskapen ska kartläggas, analyseras och värderas. Därefter ska, i samråd med berörda aktörer, ställas samman detaljerade beskrivningar av vilka landskapselement som omgivningen ska präglas av, enligt lokalbefolkningens önskemål. Dessa detaljerade beskrivningar kallas kvalitetsmål och de ska stödja alla åtgärder i landskapet; bevarande, bruk och förnyande.” (Lerman 2006, s.16)

Innehåll i landskapskvalitetsmålen

Riksantikvarieämbetets syn på landskapskvalitetsmålen refererar tillbaka till Lerman, och Lerman refererar tillbaka till den förklarande guiden. Landskapskvalitetsmål är ett ämne som inte har utforskats och definierats så tydlig ännu. Alla ovanstående aktörer är överens om att målen ska formuleras tillsammans med lokalbefolkningen och beskriva;

- *det huvudsakliga innehållet i landskapspolitiken*
- *de grundläggande karaktärsdragen i landskapet och de kvaliteter som ska uppnås*
- *vilka delmängder av landskapet som ska vara föremål för bevarande, styrning eller omskapande*
- *med vilka medel målen uppnås* (RAÄ 2008a, s.34)

Arbetsprocessen för att ta fram landskapskvalitetsmål

Processen att formulera målen föreslås börja inom kommunen där grova förslag tas fram för att sedan presenteras till allmänheten. Allmänheten behöver få all nödvändig information presenterad till sig på ett lättförståeligt sätt, dvs. all information om kartläggningen, analyser, värderingar samt kommunens tankar kring målformuleringarna. Det är av yttersta vikt att kommunen verkligen delar med sig av kunskapen och för en öppen dialog med allmänheten utan att styra diskussionen för mycket. Konventionen lägger stor tyngd vid att formuleringen av målen ska vara en demokratisk process. Efter det att allmänheten har fått dela med sig av sina åsikter är det kommunens uppgift att integrera åsikterna i målformuleringarna och lägga fram ett förslag på landskapskvalitetsmål. När kommunen har ett färdigt förslag med tillhörande konsekvensbeskrivningar är åter igen allmänhetens synpunkter viktiga. Förslaget ställs ut och kommuniceras tydligt på flera sätt. Sedan formuleras de slutgiltiga landskapskvalitetsmålen som även de visas upp och kommuniceras innan de börjar användas i praktiken. Europarådets förklarande guide påpekar att det är viktigt att allmänheten verkligen förstår vilka åtgärder som kommer till att ske i landskapet (COE 2000c, 59§).

Ett exempel på ett landskapskvalitetsmål kan vara; platsen är en betesmark som håller på att växa igen, målet är att behålla betesmarken öppen för att inte förlora i biologisk mångfald eller i rekreativvärde, handlingen är fortsatt bete och årlig röjning av sly som en styrning av landskapet.

Om landskapskvalitetsmålen i landskapspolicyn

I praktiken kan mål behövas för varje enskilt landskapsavsnitt i kommunen, flera av dem kan ha samma mål, men det viktiga är att alla delar av landskapet har diskuterats och är inkluderade i landskapskvalitetsmålen. Målen kan presenteras dels direkt i databasen knutna till det fysiska landskapet och dels som textdokument. Målen ska vara konkreta och tydligt förklara vilken handling som ska ske på vilken plats.

Allmänhetens deltagande

En av de viktigaste aspekterna som landskapskonventionen tar upp är att demokratisera arbetet för landskapets utveckling. Konventionen skapar möjligheter för en mer öppen planeringsprocess där lokalbefolkningens kunskap och åsikter spelar stor roll. I konventionens artikel om allmänna åtgärder förbinder sig kommunen;

5c att införa förfaranden för medverkan från allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra parter med intresse för att utforma och genomföra den landskapspolitik som anges i punkt b ovan

Allmänhetens deltagande bidrar med att samla in kunskap om landskapet och sprida den vidare till andra intresserade samt att använda kunskapen för att skapa ett mer heltäckande planeringsunderlag. Allmänhetens deltagande bidrar också till att samla in fler åsikter och önskemål på hur landskapet ska se ut och fungera. När fler åsikter har vägts in i ett beslut blir beslutet mer hållbart och genomtänkt, dessutom känner sig medborgarna mer delaktiga i besluten när de har fått göra sina röster hörda. Till sist bidrar allmänhetens deltagande med att formulera landskapskvalitetsmålen tillsammans med kommunens tjänstemän. Även där blir målen formulerade med hänsyn till fler aspekter och önskemål. Landskapet kan utvecklas mer hållbart med beslut grundade på allmänhetens åsikter, en allmänhet som är stolta över sina livsmiljöer. Allmänhetens deltagande med sitt kunnande och åsikter bidrar till att stärka kommunens identitet via landskapet.

Tillvägagångssätt

”Utmaningen med landskapskonventionen består i att hitta en rimlig kombination av representativ-, direkt- och deltagardemokrati. Som uttrycks i Europarådets riktlinjer för implementering av landskapskonventionen är utgångspunkten att en starkt relation mellan människa och livsmiljö också stärker hållbar utveckling. Landskap måste ses som en demokratifråga där skillnader accepteras samtidigt som gemensamma frågor kan identifieras och leda till gemensamma lösningar. Det påverkar hela processen för utformningen av en landskapspolitik, där allmänhetens delaktighet måste ses som berikande och som en möjlighet att bekräfta kunskap, definiera mål och formulera insatser.” (RAÄ 2008a, s.40)

Det är viktigt att kommunen fastställer arbetsmetoder för brukarmedverkan och att kommunens tjänstemän är medvetna om vad de vill ha ut av varje dialog med allmänheten. Citatet nedan kommer från Naturvårdsverkets pilotstudierapport över pilotstudier som utfördes i sju län i landet i syfte att arbeta utifrån landskapskonventionen.

”Att inte involvera allt för många aktörer gör det också enklare att arbeta effektivt i projekten – samtidigt är risken att man går miste om nya infallsvinklar. Det som tycks ha fungerat bäst är ett mellanting – där representanter för landskapets alla värden är de som länsstyrelsen för dialogen med.” (Naturvårdsverket 2008, s.14)

Från pilotstudierna drogs slutsatsen att en mellanväg vad gäller att involvera aktörer var mest lätthanterlig. Kommunen måste dock ta ytterligare ett ställningstagande, nämligen hur mycket resurser ska läggas på allmänhetens deltagande? Kan det vara en god idé att satsa stora resurser på allmänhetens deltagande initialt i arbetet med landskapskonventionen eller ska kommunikation med allmänheten alltid vara av hög prioritet för kommunen?

Naturvårdsverket skiljer på olika kommunikationsverktyg mellan myndighet och allmänhet i sin pilotstudierapport;

- *information där staten förser medborgare med upplysningar*
- *konsultation där medborgare har möjlighet att lämna synpunkter på förslag*
- *partnerskap som baseras på jämlika relationer och ett ömsesidigt utbyte*
- *lokal mobilisering där medborgare går samman för att tillsammans försöka göra sin röst hörd* (Naturvårdsverket 2008, s.33)

De tre första kommunikationsverktygen kommer att behöva användas, framförallt det tredje verktyget med ömsesidig dialog. Det fjärde verktyget ska inte behöva användas då kommunen ska sträva efter att låta medborgarna göra sina röster hörda utan att behöva ta till extrema åtgärder.

Rent konkret så behöver kommunen formulera arbetsprocesser för brukarmedverkan gällande följande punkter;

- spridning av information om landskapets värden
- insamling av kunskap till landskapsdatabasen
- insamling av åsikter rörande landskapsvärden
- dialog för formulering av landskapskvalitetsmål
- kontinuerlig insamling av åsikter rörande landskapets skötsel och kvalitetsmål

Kommunen har redan existerande metoder för att kommunicera med allmänheten. Samråd med utställningar och möten samt möjligheten att skicka in sina åsikter till kommunen finns redan. Mölndal har även en hemsida där en hel del information går att läsa. Ytterligare metoder för allmänhetens deltagande är; spridning av kunskap via tidning, radio, tv, hemsidan, sociala medier, fler möten, workshops och i skolor. Det är viktigt att det finns flera sorters forum för diskussion, både i form av möten och via digitala forum som exempelvis den för Vision 2022. En viktig aspekt är dock att informationen som kommunen bestämmer sig för att dela och kommunicera behöver vara tydlig och lättförståelig. Det är meningen att alla ska kunna förstå och ta del av informationen.

Landskapsdatabasen kan länkas till hemsidan så att allmänheten kan se och läsa i alla lager, men endast lägga in information i vissa lager. Allt eftersom att landskapsdatabasen uppdateras exempelvis med nya landskapskvalitetsmål med skötsel kopplat till sig så kan alla gå in och läsa det direkt på Mölndalskartan. Landskapsdatabasen kommer att vara ett mycket bra diskussionsunderlag då all landskapsinformation samlas på samma ställe.

Avslutningsvis behöver kommunen satsa på att utbilda personal för att arbeta med brukarmedverkan.

”Konventionens fokus på allmänhetens förhållande till landskap gör att experterna som arbetar med landskap inom offentlig förvaltning behöver bredda sin yrkesroll och kompetens. Ökad vikt bör läggas på dialog med allmänheten, insamling av data och på analys av hur de som bor i och brukar landskapet uppfattar och värderar det.” (RAÄ 2008a, s.44)

Personalen som arbetar med brukarmedverkan behöver lägga ner mycket energi på att dels visa ett material som är tydligt, men främst att noga avväga hur mycket av sina åsikter och

värderingar som ska få synas i materialet. Det gäller att brukarna blir involverade i materialet innan de professionellas åsikter har fått påverka allt för mycket. Om detta skriver Andrew Butler och Ulla Berglund (2012) i artikeln 'Landscape Character Assessment as an Approach to Understanding Public Interests within the European Landscape Convention'. De anser att brukarna då blir färgade av de professionellas åsikter och kan inte uttrycka sig förutsättningslöst. Det gäller dock att hitta en balans i materialet då ingen heller kan kräva att en utbildad ska kunna förstå det material som de professionella använder. Personalen behöver förklara förutsättningar i landskapet för att tydliggöra, men lämna egna värderingar utanför beskrivningen (Butler, A, Berglund, U, 2012). Enligt pilotstudien i Vällinge var det framgångsrikt när kommunen inte lade fram en lösning direkt, utan involverade brukarna direkt i processen. I fallet Vällinge lämpade det sig kanske väldigt bra med den metoden eftersom att projektet kretsade kring en konflikt mellan två brukargrupper. (Larsson et al. 2011) Det är en svår utmaning för kommunens personal som arbetar med brukarmedverkan att hitta den rätta balansen i materialet för att kunna utföra brukarmedverkan på ett så bra sätt som möjligt.

Kompetensutveckling för personal gällande brukarmedverkan kan kommunen även ha användning för i andra sammanhang.

Arbete utifrån landskapskvalitetsmålen

När landskapskvalitetsmål är formulerade behöver kommunen agera för att uppnå målen. Kommunen ska se över befintliga verktyg och komplettera med verktyg för handling i landskapet för; aktivt bevarande, styrande och omskapande. Om genomförande av landskapspolitiken står det i konventionens artikel 6e;

6E Genomförande

För att genomföra landskapspolitiken förbinder sig varje part att inrätta instrument som syftar till att skydda, förvalta och/eller planera landskapet.

Varje stat ska anpassa verktygen efter sitt regelverk och sina arbetsmetoder enligt den förklarande guiden. Det finns inget standardiserat tillvägagångssätt för hur ett landskap varken ska bevaras, styras eller omskapas (COE 2000c, 61§). Det som kommunen behöver göra är att först se över vilka arbetsprocesser som kommunen redan har rörande de tre verktygen. Det är mycket troligt att de befintliga arbetsmetoderna inte lever upp till konventionens ambitioner, och att de då behöver formuleras om eller kompletteras.

Lerman går igenom de befintliga verktygen för handlande i landskapet, i Sverige, i sin rapport och kom fram till att kompletteringar och omformuleringar är nödvändiga. Nedan följer en kort genomgång av de tre verktygen utifrån Lermans undersökning.

Aktivt bevarande av landskap

Den svenska översättningen av "landscape protection" är landskapsskydd och definieras i början av konventionstexten;

d landskapsskydd: åtgärder för att bevara och upprätthålla ett landskaps viktiga eller utmärkande karaktärsdrag när det är berättigat på grund av dess natur- och kulturmiljövärde som en följd av dess naturliga utformning och/eller av mänsklig verksamhet,

Det som ska skyddas är landskapets karaktär och inte själva landskapet i sig. För att skydda karaktärer i landskapet så krävs det att skyddet är aktivt och upprätthållande, inte passivt och endast ett förhinder av ingrepp. Igenom hela uppsatsen så har detta skydd istället benämnts som ett aktivt bevarande, enligt Lerman, då det bättre förklarar vad som faktiskt behöver göras.

Ett exempel på skillnaden mellan skydd och aktivt bevarande kan vara om det finns en ekskog med inblandning av ängsörter i fältskiktet, då skulle ett skydd kunna vara att bestämma att ingen får avverka ekarna eller bygga på den marken. Ett aktivt bevarande gör mer och ser till att marken blir betad för att behålla ängsfloran och att hålla skott nere, och går in och ser över ekbeståndet med jämna mellanrum för att eventuellt fälla skadade träd eller stängsla in och skydda små ekplantor så att de kan bli nästa generation.

Det finns en mängd verktyg för skydd av landskap idag. Några exempel är; nationalpark, naturreservat, kulturresevat, naturskyddsområde, strandskydd, kulturminnesskydd, särskilda hänsynskrav, områdesskydd, biotopskyddsområde m.fl. Lerman menar att dessa skyddsverktyg skyddar landskapen i pyramidens topp, men inte vardagslandskapen. Det är till och med så att landskapen i pyramidens topp är skyddade men inte aktivt bevarande.

”I kulturminneslagen finns regler för bevarande av fornlämningar, särskilt värdefulla byggnader, kyrkobyggnader och begravningsplatser huvudsakligen tillkomna före 1939. För de utvalda och skyddade objekten ska även förvaltningsföreskrifter utformas. Bestämmelser för restaurering och utveckling saknas helt.” (RAÄ 2008a, s.27)

Enligt citatet ovan rörande fornlämningar med skydd från kulturminneslagen så behöver även dessa skydd ses över och inkludera upprätthållande skötsel och restaurering.

”Slutsatserna jag drar är att det är komponenterna i landskapet som främst regleras samt att de flesta styrmedlen avser ett mera löst skydd snarare än aktivt bevarande. Det finns enligt min mening inte något redskap särskilt avpassat för landskap i konventionens mening.” (Lerman 2006, s. 23)

Styrning av landskap

”Landscape management” har översatts till landskapsförvaltning i den svenska versionen av konventionen.

e landskapsförvaltning: åtgärder för att säkerställa en regelbunden skötsel av ett landskap, så att förändringar som orsakas av sociala, ekonomiska och miljömässiga processer styrs och samordnas, med sikte på en hållbar utveckling,

Även här kritiserar Lerman ordvalet på den svenska översättningen och menar att aktiv styrning bättre förklarar det som den engelska versionen förmedlar. *”Enligt min mening avser därför en ständig omsorg och tillsyn över landskapen, inte enbart den fysiska behandling som den svenska översättningen – regelbunden skötsel – ger intryck av.” (Lerman 2006, s.18)*

Den styrning av landskapet som finns idag är främst i form av prövningsprocesser för verksamheter eller vid åtgärder för ändring av markanvändning. Prövningarna finns i

sektorslagar och behöver oftast ha en MKB (miljö konsekvens beskrivning) för att få ta beslut. I en MKB analyseras landskap, men endast om det är en stor påverkan på landskapet. Styrningen via MKB-analyser är således endast om det rör sig om stora, ofta negativa, förändringar i landskapet (Lerman 2006). Det behövs kompletteringar med styrverktyg som tar hand om vardagslandskapet, även de små förändringarna, med omsorg.

Översiktsplaneringen styr indirekt över hela landskapet och kompletteras med detaljplaner och områdesbestämmelser som styr delar av landskapet mer noggrant. Dock behövs det en noggrann styrning av hela landskapet, även utanför detaljplanelagt område.

Omskapande av landskap

Landskapsplanering definieras av konventionen;

f landskapsplanering: kraftfulla framtidsinriktade åtgärder för att förbättra, återställa eller skapa landskap.

Landskapsplaneringen som konventionen avser ska vara aktiv och innehålla hela processen av undersökning, gestaltning och konstruktion. Lerman anser inte att det svenska ordet planering speglar hela processen och använder istället ordet omskapande av landskap (Lerman 2006). Syftet med att omskapa landskap enligt landskapskvalitetsmålen är att förbättra eller helt göra om de landskap som bedömdes sakna värden. De landskap som kategoriseras som skadade eller under starkt tryck på förändring enligt landskapskvalitetsmålen ska omskapas för att förbättra dem till en standard önskad av allmänheten.

De redskap för förändring som finns idag är inte tillräckligt starka för att genomföra förändringar i landskapet. Den kommunala översikts- och detaljplaneringen är mer möjliggörande än utförande. Det finns självklart ambitiösa kommuner som använder planeringssystemet utifrån PBL för att planera och förbättra sina landskap, men de existerande verktygen ger endast en möjlighet och inte automatiskt ett agerande i landskapet. Lerman sammanfattar;

”Planeringens genomförandebeskrivning kan ses som ett litet steg i konstruktionsfasen, men följer inte med hela vägen. Inte heller i denna del finns således färdiga redskap för konventionen, utan kompletteringar och nyskapande behövs enligt min mening även i styrsystemet, inte bara i landskapet.” (Lerman 2006, s.24)

Om verktyg för handlingar i landskapet i landskapspolicyn

I landskapspolicyn ska kommunen förklara arbetsmetoderna för aktivt bevarande, styrning och omskapande av landskapet som de har utvecklat. Arbetsmetoderna kan utgå ifrån befintliga metoder och ha kompletterats av nya verktyg. För att dessa verktyg för handling i landskapet ska utnyttjas optimalt så behöver kommunen formulera en handlingsplan utifrån landskapskvalitetsmålen. Handlingsplanen ska vara konkret och den ska stämmas av med kommunens befintliga förvaltning och skötselplaner. Det kan till och med vara den enklaste lösningen att integrera andra skötselplaner, som exempelvis Grönplanen, i handlingsplanen för landskapskvalitetsmålen. Det är upp till kommunen att organisera handlingsplanen på ett så smidigt sätt som möjligt.

Uppföljning och uppdatering

Ytterligare en aspekt att ta upp i landskapspolicyn är arbetsmetoder för uppdatering av både landskapskvalitetsmålen och handlingsplanen. Landskapskvalitetsmålen skall revideras och landskapen skall analyseras och undersökas löpande för att se vilka resultat insatserna har gjort, hur långt mot målet man är kommen eller rent av om det behövs nya mål.

Landskapskvalitetsmålen och dess uppföljning är en aktiv process som alltid pågår. Det skall alltid finnas en möjlighet för allmänheten att komma åt målen och kartmaterial för att när som helst komma med åsikter och erfarenheter, detta sker förslagsvis på hemsidan. En annan möjlighet är att hålla möten varje år då de som arbetar med landskap inom kommunen redovisar vad som har hänt under året för politiker och allmänhet. Dessa möten blir då en tid för upplysning och diskussion och även ett sätt att hålla engagemanget för landskapet uppe.

Sammanfattning och framtidsaspekt av landskapskonventionens genomförande

Landskapskonventionen för med sig många möjligheter till Mölndals kommun och en hel del arbete. För att nå Mölndals vision av implementeringen av landskapskonventionen så krävs det en helhjärtad satsning. Nedan står min rekommendation för Mölndal;

Med hjälp av landskapskonventionen kan Mölndals landskapspolitik och landskap utvecklas. Landskapspolitiken behöver då arbeta med demokratiska metoder för hållbar utveckling av Mölndals landskap. Arbetet har stora förutsättningar att stärka kommunens identitet med målet att lyfta fram och att skapa så många värden som möjligt i kommunens landskap.

För att nå denna rekommendation behöver kommunen tillsammans med allmänheten utföra en arbetsprocess som resulterar i denna lista av verktyg för att förbättra och utveckla Mölndals landskap och förstärka kommunens identitet.

Resultatet av arbetet blir:

- En landskapspolicy som hänger ihop med ÖP. Landskapspolicyn fungerar som en ram för Mölndals landskapspolitik och innehåller beskrivningar av alla verktygen nedan i listan.
- En landskapsdatabas över kommunens landskap - en databas som är tillgänglig att läsa i och kommentera i för allmänheten, men som i huvudsak används som arbetsredskap för kommunen internt.
- Landskapskvalitetsmål som tydligt visar vilka ambitioner som finns för landskapet. I den tillhörande handlingsplanen beskrivs exakt vilka handlingar som ska ske vart i landskapet.
- Arbetsmetoder för hur allmänhetens deltagande i utvecklandet av landskapet ser ut och fungerar.
- Arbetsprocedurer för handlingarna i landskapet; aktivt bevara, styra och omskapa.
- Arbetsprocedurer fastställda för utvärdering av landskapet i sig och av landskapskvalitetsmålen.

Övriga resultat i kommunen blir:

Ökad kunskap om landskap och dess värden, större hänsyn till landskap i politiska beslut, bättre utnyttjade av landskapet som en resurs, ökad biologisk mångfald, mer engagerade medborgare, bättre rekreationsmöjligheter och en stärkt identitet för Mölndal.

Framtidsaspekt

Kommunen behöver ta fram en arbetsgrupp ansvarig för att sätta igång och organisera arbetet med landskapskonventionen. Det är helt klart att det behövs en rejäl satsning på att implementera konventionen i Mölndal, men arbetsprocessen kan med fördel delas in i etapper och bör hellre utföras med eftertanke än med målet att endast få det gjort. Implementeringen är en lång process, men den behöver startas!

Att arbeta med landskapet är att möta framtiden och att vara beredd på att tackla frågor rörande klimat, matproduktion och energiproduktion, frågor som kommer att bli allt viktigare i takt med att befolkningen växer. Arbetet med landskapskonventionen har då implementerat verktyg och kunskap till kommunen och regionen för att lättare kunna hantera framtidens utmaningar med sitt landskap som en värdefull resurs.

Reflektion

Landskapskonventionen ger stora möjligheter för kommuner att utveckla sina landskap tillsammans med lokalbefolkningen. Det finns dock ett antal aspekter som gör implementeringen av landskapskonventionen komplicerad. Konventionen i sig är väldigt ospecifik och ger myndigheter i stort sett fria händer samtidigt som den ställer krav på tvärspektoriellt arbete och på en demokratisk process. Konventionstexten ger mycket ansvar till myndigheterna samtidigt som Mölndals kommun, i detta fall, också får oändliga möjligheter i och med implementeringen av konventionen.

Vidare i denna avslutande del reflekterar jag över de slutsatser som jag har dragit under arbetets gång. För att göra reflektionen kronologisk och tydlig så har jag valt att följa min frågeställning. Efter diskussionen kring frågorna följer en reflektion kring arbetets gång.

Vad är landskapskonventionen? och Vad innebär det för en kommun att implementera landskapskonventionen?

Konventionen har tre huvudsyften när det gäller landskapsplanering i en kommun. Det första syftet är att konventionen ska inspirera till arbete med landskapet utifrån ett landskapsperspektiv och att därifrån utveckla landskapets mångsidighet och potential. Det andra syftet är att bidra till demokratisering av landskapet och processen med dess utveckling. Det tredje syftet är att medvetandegöra och sprida kunskap om landskap via undervisning på olika nivåer. Det är stora ambitioner som konventionen vill locka fram hos de berörda staterna och dess myndigheter.

Något som jag tror kan skapa aha-upplevelser hos både kommunens anställda och allmänheten är konventionens syn på vardagslandskapet, att alla landskap är värda att utveckla. Jag tror inte att så många reflekterar över att det går att förbättra och planera de vardagliga ytor som de har vant sig vid att ta för givet. När arbetet med konventionen har kommit så långt att allmänheten får börja reflektera över alla landskap och börja vara kreativa så tror jag att många goda idéer kommer att födas. Kreativitet och visioner för landskapet är precis vad Mölndal behöver för att samlas kring ett gemensamt syfte och stärka sin identitet.

Rent praktiskt, när landskapskonventionen ska implementeras, så förenklar det processen oerhört om staten går med på de lagförändringsförslag som Riksantikvarieämbetet, tillsammans med Peggy Lerman, har lagt fram. Min filosofi är att först när landskapet och dess värden får en högre status i svenska lagar kommer landskapskonventionen att bli tagen helt på allvar. Tendenser som jag har uppfattat är att landskapskonventionen kan uppfattas som ”ytterligare en miljöåtgärd som endast kostar massa pengar”. Den inställningen behöver förändras så att politiker och tjänstemän ser nyttan i det som konventionen för med sig, som en nödvändig utveckling framåt. Det krävs också att föreställningen om att utveckling av landskap är en miljöfråga förändras till att det ses som en samhällsfråga, då landskapet påverkar alla och inte endast miljön. Få kommuner kan argumentera emot att de vill att sina medborgare ska få en mer hållbar och utvecklad livsmiljö. Det är också svårt att argumentera emot ökad demokrati och en förbättrad planeringsprocess.

Att implementera landskapskonventionen i en kommun kan innebära stora förändringar, det beror självklart på hur ambitiös just den kommunen är, men det innebär en bättre helhetssyn av landskapet. Landskap över lag har chansen att lyftas upp som en viktig resurs. Användandet av ett landskapsperspektiv i planeringen förbättrar chanserna till tvärspektoriellt

arbete inom kommunen, vilket också stärker planeringen. Ett tips till hur de olika sektorerna kan mötas kring planeringsfrågor är att tala om läsbarhet och funktion i landskapet, istället för natur och kultur. Metoden har testats i två FoMa projekt (Fortlöpande Miljöanalys vid SLU). Projekten var vid Siljan och på Göhalvön i Blekinge (Nord, Sarlöv-Herlin, 2011). Läsbarhet, tidigare förklarat som ”spår och tecken i landskapet som visar på tidigare händelser i landskapet”, och funktion är lättare att relatera från många synvinklar och sektorer. Begreppen natur och kultur försvårar en öppen diskussion mellan sektorer då begreppen är väl rotade och alla har förställningar om vad de innebär. Därför tror jag starkt på att använda de nyare begreppen läsbarhet och funktion för att alla inblandade ska tvingas gå ur sina gamla tankebanor och mötas på ett mer övergripande plan i diskussioner.

Sammanfattningsvis så är landskapskonventionen en välbehövlig inspiration till nya verktyg för utveckling av landskap. För en kommun så innebär en implementering av landskapskonventionen en lång process, en process som har potential att skapa oerhörda möjligheter för kommunen och dess landskap.

Hur påverkar Mölndals styrande dokument kommunens landskap?

Hur kan landskapskonventionens grundtankar bidra till dagens kommunala landskapspolitik?

De nationella styrande dokumenten som påverkar Mölndals landskap är främst Miljöbalken, Plan- och bygglagen och andra lagar som syftar till att skydda värdefulla områden, ex. naturreservat, kulturminnen osv. Skydden som finns i lagform skyddar dock endast de mest skyddsvärda landskapen, ”i pyramidens topp”, och ibland på ett passivt sätt så att värdena i det landskapet man från början ville skydda sakta riskerar att försvinna. Det är upp till kommunen själv i sina egna styrande dokument att värna om hela landskapet och se till att det utvecklas på bästa sätt.

Kommunens översiktsplan är det dokument som enligt PBL ska innehålla en vision för hela kommunens landskap. I ÖP ska det framgå hur kommunen tänker använda sina mark- och vatten resurser. ÖP är ett vägledande dokument som ligger till grund för kommunens beslut. Den nya PBL, som blev uppdaterad 2011, ställer ytterligare krav på ÖP som ett mer strategiskt dokument med tydlig koppling till de omkringliggande kommunerna och till regionen. I ÖP och i dokument knutna till ÖP så har kommunen chansen att lägga fram riktlinjer och strategier för sitt landskap och det tycker jag att kommunerna borde utnyttja ännu mer. Mölndals ÖP (2006) inleds med kommunens övergripande mål:

- *Stärk Mölndals läge i Göteborgsregionen*
- *Utveckla och ta vara på delområdenas kvaliteter och karaktärer*
- *Planera för nya attraktiva miljöer med varierat utbud av bostäder och arbetsplatser, god service, god tillgänglighet och ett rikt utbud av kultur- och fritidsaktiviteter*
- *Följ samhällsutvecklingen och möt krav på förändring*
- *Öppen planering med helhetssyn och aktiv dialog med berörda parter (ÖP, 2006, s.11)*

I dessa mål inkluderas hela kommunens landskap, men i praktiken så styr inte ÖP över landskapet, då det endast är ett vägledande dokument inför beslut. Det är detaljplanerna som styr landskapet, men hela kommunens yta är inte detaljplanelagd. För att kommunen själva ska kunna styra utvecklingen mer i den riktning som de själva vill, med folkets hjälp och inflytande, så behövs det nya verktyg enligt mig. Målen som Mölndal har satt upp i sin ÖP blir lättare att nå när landskapskonventionens grundtankar implementeras och nya verktyg tas

fram för att hantera hela kommunens landskap. Den kommunala landskapspolitiken blir tydligare när mer kunskap om landskapet har samlats in och organiserats i en landskapsdatabas, och ännu tydligare när landskapskvalitetsmål är formulerade.

I Mölndals Grönstrukturprogram, Naturvårdsplan och Grönplaner så styrs landskapet genom förslag på handlingar i landskapet. Förslagen är platsspecifika och skapar en tydligare vägledning av landskapets utveckling än vad själva ÖP gör.

Grönstrukturprogrammet är det mest övergripande dokumenten av dessa och det beskriver landskapets större strukturer. Där finns även förslag på nya grönstråk och sammanlänkningar av grönstrukturen över lag. Grönstrukturprogrammet innehåller mycket information som sedan skulle kunna överföras till min föreslagna landskapspolicy. Jag tror att om en landskapspolicy utvecklas i Mölndal så kan Grönstrukturprogrammets innehåll bakas in i den och utveckla de påbörjade tankarna ännu mer. Över lag så tror jag att landskapskonventionen kan bidra till nytt tänkande och nya verktyg för utvecklingen av landskap, alla landskap.

Hur kan landskapskonventionen utveckla Mölndals landskapspolitik och dess landskap?

Mölndals kommun är i stort behov av konventionens ambitioner för att lyfta landskapets värden och skapa en tydligare och starkare identitet för Mölndal. Mölndal är expansivt och jag är orolig för att tillväxten ska leda till exploatering som inte tar hänsyn till landskapets potential och som inte värnar om vardagslandskapet utan mest fokuserar på ekonomisk tillväxt. Jag är orolig för att många kommuner går i samma riktning. Det är just därför som landskapskonventionen är så enormt viktig. Så att Mölndal, och andra kommuner, kan utvecklas på ett hållbart sätt och ge befolkningen alla de värden i sin livsmiljö som de förtjänar. Kommunen ges chansen att tillsammans med medborgarna bli medvetna om sitt landskap och sätta upp mål som styr landskapet i en hållbar riktning. Den ökade kunskapen och helhetssynen på landskapet minskar risken för att begå oåterkalleliga misstag.

Hur implementeras landskapskonventionen i Mölndals kommun?

Uppsatsen har undersökt kommunens möjligheter och klarlagt hur en implementering av konventionen kan gå till. Mitt förslag är att kommunen utvecklar en landskapspolicy med en landskapsdatabas som arbetsverktyg för att samla och analysera all kunskap om landskapet. Med allmänhetens deltagande så tas landskapskvalitetsmål fram, med en tillhörande handlingsplan. När målen för landskapet är satta kan handlingarna aktivt bevara, styra och omskapa landskapet sättas igång. Landskapspolicyen blir en stor del av kommunens landskapspolitik och ska tas hänsyn till vid alla beslut som direkt eller indirekt berör landskapet. Mitt förslag är att Mölndal använder landskapskonventionen som ett verktyg för att stärka kommunens identitet genom att utveckla landskapets värden.

Huvudfrågan för uppsatsen; *Hur kan Mölndals kommun implementera den europeiska landskapskonventionen genom en landskapspolicy?* är en fråga som har besvarats löpande genom uppsatsen, men främst i del två och tre. Det finns inte bara ett svar på den frågan, det jag har gjort i uppsatsen är att föreslå en möjlig väg.

Reflektion över arbetets gång

Min egen arbetsprocess har inte sett ut så som jag planerade i min arbetsplan. När jag skrev arbetsplanen hade jag lite andra frågor som jag trodde skulle bli huvudfrågorna, men allt eftersom att jag läste mer så ändrades mina frågor. Rent tidsmässigt så tog det mycket längre tid än väntat att läsa om själva konventionen. Jag märkte att jag inte kunde börja skriva

någoting alls innan jag hade läst och funderat väldigt mycket. Jag hade planerat att jag skulle läsa material för en del i taget och sedan skriva den delen. I realiteten så läste jag i stort sett all litteratur direkt och skrev sedan de tre delarna.

Något som jag inte hann med att utforska tillräckligt var att försöka hinna se och jämföra hur andra länder har implementerat ELC. Jag hann endast få med något ur engelsk synvinkel från Sarlöv-Herlins bok. Precis som det står i konventionen så tror jag absolut att Sverige kan lära sig mycket av andra länders erfarenheter, men också att vi kan lära andra länder från våra erfarenheter.

Det finns två forskningsområden som jag känner att jag hade velat undersöka mer för att kunna göra förslaget till kommunen mer genomtänkt och utförbart. Det första området är landskapsanalys, kartläggning och metoder för att samla in och praktiskt organisera information. Det andra området är forskning kring brukarmedverkan. Även där kan forskningen visa exempel och förklara mer i detalj vilka metoder som kan fungera bra för olika situationer. Dessa två områden hade jag planerat att jag skulle lägga mer tid på, men jag fick tyvärr prioritera annat.

Över lag så har det tagit mycket tid att skriva en så tydlig uppsats som jag ville göra. Jag känner mig nöjd med resultatet, trots att jag inte hann med att fördjupa mig i ämnena landskapsanalys och brukarmedverkan. Precis i början hade jag även idéer om att jag skulle utföra en lättare kartläggning av Mölndals landskap, men där sa min handledare ifrån redan från start.

Lärdomar

Det som jag kommer att bära med mig i framtiden från den här uppsatsen är att landskapskonventionen är ett mycket bra redskap som jag som landskapsarkitekt förhoppningsvis kommer att få arbeta mycket med. Jag har lärt mig otroligt mycket om styrning av landskap, på både nationell, regional men främst lokal nivå, kunskap som jag också kommer att använda mig av i mitt yrkesliv.

Jag tror och hoppas att den här uppsatsen kan ge ökad klarhet om landskapskonventionen och inspiration till användning av den för de som läser den. Uppsatsen beskriver övergripande hur konventionen kan implementeras, och skapar då vidare frågor om detaljer i implementeringsprocessen. Jag anser själv att jag har uppnått mina mål utefter den tidsram som jag har haft. Jag hoppas slutligen att mitt arbete kan bidra till Mölndals arbete med landskapskonventionen och på sikt inspirera andra kommuner och självklart alla som arbetar med landskap.

Ekskog vid infart till gammal gård, västra Mölndal

”jag vill travestera talesättet att ’skönhet ligger i betraktarens öga’ med att påstå att ’värdet ligger i betraktarens kunskap’.”

(Margareta Ihse 2011b)

Referenser

Otryckta källor

Bengt-Göran Eliasson, GIS-ingenjör (2013-03-01) Möte på Gatukontoret, Mölndals kommun

Elisabet Börlin, Översiktsplanerare och Lars-Erik Jävås, Naturvårdshandläggare, (2013-02-27) Möte på Stadsbyggnadskontoret, Mölndals kommun

Leif Gren, Arkeolog på Riksantikvarieämbetet (2013-02-21) Mail konversation

Leif Gren på Riksantikvarieämbetet (2011-03-31) Europeiska landskapskonventionen, Presentationsmaterial, Seminarium om landskapsstrategier och ekosystemansatsen på Piperska muren, Stockholm

Publicerade källor

Butler, A. Berglund, U (2012) Landscape Character Assessment as an Approach to Understanding Public Interests within the European Landscape Convention, Landscape Research, DOI:10.1080/01426397.2012.716404

Casten Carlberg, E (2011) Svensk landskapsplanering i historiskt perspektiv – den europeiska landskapskonventionen och planering för våra svenska landskap, I: Ihse, M. (red). KSLA Nr. 4 2011, s. 19-28, Gävle

COE (Europarådet) (2000a) Europeisk landskapskonvention, [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/versionsconvention/swedish.pdf> (2013-01-20)

COE (Council of Europe) (2000b) European Landscape Convention. CETS No. 176. Florence and Strasbourg: Council of Europe.

COE (2000c) European Landscape Convention: Explanatory Report. CETS No. 176. (Florence and Strasbourg: Council of Europe)

COE (2006) Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention, (Strasbourg: Council of Europe)

COE (2008) Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention, [Elektronisk]. Tillgänglig: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2008\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2008)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75) (2013-02-12)

Ihse, M. (2011a) Bakgrund till landskapsbegreppet och landskapsanalys, I: Ihse, M. (red). KSLA Nr. 4 2011, s. 9-12, Gävle

Ihse, M. (2011b) Hur analyserar man ett landskap?, I: Ihse, M. (red). KSLA Nr. 4 2011, s. 36-43, Gävle

Ihse, M (red). (2011c) Landskapsperspektiv – hur gör det skillnad?, KSLA Nr. 4 2011, Gävle

- Johansen, B. (2011) Hur fortsätter vi arbeta med genomförandet av den europeiska landskapskonventionen? I: Ihse, M. (red). KSLA Nr. 4 2011, s. 76-80, Gävle
- Larsson, A., Peterson, A., Bjärnberg, E., Haaland, C. & Gyllin, M. (2011) Regional Landscape Strategies and Public Participation: Towards Implementing the European Landscape Convention in Sweden. In: Jones, M & Stenseke, M. (eds.) The European Landscape Convention : challenges of participation. 261-274. Dordrecht : Springer Verlag. (Landscape Series Volume 13)
- Lerman, P (2006) Landskap i svensk rätt – underlag för landskapskonventionen [Elektronisk]. Lagtolken AB, Tillgänglig: http://www.raa.se/publicerat/landskap_i_svensk_ratt_v_1_0.pdf (2013-01-26)
- Luginbuhl, Y. (2006a) Landscape and individual and social well-being, I: Landscape and Sustainable Development: Challenges of the European Landscape Convention, s. 29–51 (Strasbourg: Council of Europe Publishing).
- Luginbuhl, Y. (2006b) Landscape and identification, assessment and quality objectives, I: Landscape and Sustainable Development: Challenges of the European Landscape Convention, s. 99-114 (Strasbourg: Council of Europe Publishing).
- Montmollin, B (2006) Landscape and innovative tools, I: Landscape and Sustainable Development: Challenges of the European Landscape Convention, s. 83-93 (Strasbourg: Council of Europe Publishing).
- Moström, J. (2011) Landskap och konventioner – förhoppningar och intentioner, I: Ihse, M. (red). KSLA Nr. 4 2011, s. 13-18, Gävle
- Mölnåls stad (1998) Naturvårdsplan, [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.molndal.se/download/18.12b2893813613b1a80480001569/1332409842668/Naturvårdsplan.pdf> (2013-02-19)
- Mölnåls stad (2000) Kulturmiljöer i Mölnåls, Kållerød och Lindome – Kulturmiljövårdsprogram för Mölnåls kommun, Mölnåls, Certus tryckeri AB
- Mölnåls stad (2006) Översiktsplan 2006 – Mölnåls stad, [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.molndal.se/medborgare/byggaboochmiljo/samhallsplanering/oversiktsplaner/oversiktsplan2006.4.47315b7131d8f123cf800016020.html> (2013-01-20)
- Mölnåls stad (2007) Mölnåls miljömål, Mölnåls, PR-Offset
- Mölnåls stad (2007) Action 2007-2010 Mölnåls stads handlingsprogram för att nå Mölnåls miljömål, Mölnåls, PR-Offset
- Naturvårdsverket (2008) Landskapsstrategier i sju pilotlän 2006-2007, [Elektronisk]. Rapport 5906 Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-5906-4.pdf> (2013-03-20)
- Nord, J. Sarlöv-Herlin, I. (2011) Utveckling av metod för landskapskaraktärisering, FoMa SLU, Tillgänglig: <http://www.slu.se/Documents/externwebben/overgripande-slu-dokument/miljoanalys-dok/rapporter/Landskapskarakterisering%20RAPPORT%202010.pdf> (2013-04-12)

Olwig, K. R. (2005) Editorial: Law, Polity and the Changing Meaning of Landscape. *Landscape Research*, 30: 3. s.293–298.

Prieur, M. (2006) Landscape and social, economic, cultural and ecological approaches, I: *Landscape and Sustainable Development: Challenges of the European Landscape Convention*, s. 11–28 (Strasbourg: Council of Europe).

Prieur, M. & Dourousseau, S. (2006) Landscape and public participation, in: *Landscape and Sustainable Development: Challenges of the European Landscape Convention*, s. 165–207 (Strasbourg: Council of Europe Publishing)

Regeringen (2012) kulturmiljöns mångfald, [Elektronisk]. Proposition 2012/13:93, Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/21/32/45/47669154.pdf> (2013-05-05)

Riksantikvarieämbetet (2006) Europeiska landskapskonventionen – dags för implementering!, [Elektronisk]. Tillgänglig: http://old.raa.se/cms/showdocument/documents/extern_webbplats/2006/april/landskapskonventionen_dokumentation_fran_seminarium_2006_02_16.pdf (2013-02-12)

Riksantikvarieämbetet (2008a) Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige – slutredovisning av regeringsuppdrag, [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.raa.se/publicerat/rapp2008_1.pdf (2013-01-26)

Riksantikvarieämbetet (2008b) Förslag till författningsändringar för en svensk ratificering av den europeiska landskapskonventionen – redovisning av regeringsuppdrag, [Elektronisk]. Tillgänglig: http://old.raa.se/cms/showdocument/documents/extern_webbplats/2008/ytt-rande/1229682902104_publik_2008_38v1_0.pdf (2013-02-12)

Riksantikvarieämbetet (2011) Återrapportering av regeringsuppdraget angående den europeiska landskapskonventionens tillämpning i Sverige, [Elektronisk]. Tillgänglig: http://old.raa.se/cms/showdocument/documents/extern_webbplats/2011/februari/avrapportering_v1_0_1.pdf (2013-02-20)

Sarlöv-Herlin, I (2007) New challenges in the field of spatial planning: landscapes, *Landscape Research*, Vol 29:4, 399-411

Sarlöv-Herlin, I (2012) Landskap för Mångbruk – Erfarenheter från England, Forskningsrådet Formas

Miljöbalk (1998) Stockholm, SFS nr: 1998:808

Plan- och bygglag (2010) Stockholm, SFS nr: 2010:900

UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) (2001) Århuskonventionen, [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/EU%20texts/conventioninswedish.pdf> (2013-05-07)

Åkerlund, U. (2011) Landskapsperspektivet i den fysiska planeringen, I: Ihse, M. (red). KSLA Nr. 4 2011, s. 65-69, Gävle

Opublicerade källor

Alinvi. O (2010) Mölndals stads kommunala landskapspolicy, Opublicerat manuskript, [Elektronisk]. Mölndals stad, Tillgänglig: http://api.ning.com/files/ZUgFKoimv3Cmkb*-6KnysGkTYh-nUDc93PrbgyEqdHQHEksThlBE5DQTM2owbniMMtUqRKAvybTt-hwFty7kcks8pfO6gTG3k/Landskapsstrategi_Utredning_till_Namndenhemsidamp.pdf (2013-01-05)

Mölndals stad (1994) Grönplan Lindome

Mölndals stad (1997) Grönplan Mölndals tätort

Mölndals stad (1993) Grönplan Kålleröd

Mölndals stad (2004) Grönstrukturprogram för Mölndals stad

Mölndals stad, pågående arbete, Vindbruksplan – Översiktsplan för Mölndals stad
Tematisk tillägg – Vindbruk, [Elektronisk]. Opublicerat manuskript, Samrådshandling,
Tillgänglig: <http://www.molndal.se/download/18.2a38d0bb134cf3e300f800025568/1329136820878/Vindbruksplan+samrådshandling.pdf> (2013-03-13)

Elektroniska källor

Europarådets hemsida; <http://conventions.coe.int>

Europarådet (2013-05-07) European Landscape Convention - Status of signatures,
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=176&CM=8&DF=&CL=ENG> [2013-04-01]

Jordbruksverket (2013-02-15) Hur fungerar Leadermetoden? <https://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/landsbygdsutveckling/leadersautvecklardudinhembygd/vadarleader/leadermetoden.4.2b43ae8f11f6479737780001023.html> [2013-04-10]

LIFEScape (2013) <http://www.lifescapesverige.net/index.html> [2013-04-24]

Mölndal stads hemsida; <http://www.molndal.se>

Nationalencyklopedin (2013) policy [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.ne.se/kort/policy> [2013-03-14]

Nationalencyklopedin (2013) konvention [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.ne.se/kort/konvention> [2013-02-11]

Nationalencyklopedin (2013) subsidiaritetsprincipen [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.ne.se/land/subsidiaritetsprincipen> [2013-02-14]

Regeringen (2013-02-18) Miljöbalken, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/00/89/5b24dec9.pdf> [2013-02-20]

Bilaga: Den svenska översättningen av den europeiska landskapskonventionen, i sin helhet.

EUROPEISK LANDSKAPSKONVENTION Florens, 20.10.2000

Inledning

Europarådets medlemsstater som undertecknat denna konvention,

som beaktar att Europarådets mål är att uppnå en ökad sammanhållning mellan dess medlemmar, för att värna om och förverkliga de ideal och principer som utgör deras gemensamma arv, och att detta mål fullföljs i synnerhet genom överenskommelser på det ekonomiska och sociala området,

som är angelägna om att uppnå en hållbar utveckling grundad på ett balanserat och harmoniskt förhållande mellan sociala behov, ekonomisk verksamhet och miljön,

som konstaterar att landskapet spelar en viktig roll av allmänt intresse på det kulturella, ekologiska, miljömässiga och sociala planet, och utgör en resurs som är gynnsam för ekonomisk verksamhet och att skydd, förvaltning och planering av landskap kan bidra till att skapa arbetstillfällen,

som är medvetna om att landskapet bidrar till att skapa lokala kulturer och att det är en grundläggande beståndsdel i det europeiska natur- och kulturarvet, som bidrar till människornas välbefinnande och till att stärka den europeiska identiteten,

som erkänner att landskapet är en viktig del av människornas livskvalitet överallt: i stadsområden och på landsbygden, i såväl vanvårdade områden som områden med hög kvalitet, såväl vardagliga områden som områden som anses vara särskilt vackra,

som konstaterar att utvecklingen av produktionsteknikerna inom jordbruk, skogsbruk, industri och gruvgrott samt inom regional planering, stadsplanering, transport, infrastruktur, turism och fritidsliv samt, mer generellt, förändringar i världsekonomin i många fall påskyndar omvandlingen av landskapen,

som önskar uppfylla allmänhetens önskan att kunna glädja sig åt landskap med hög kvalitet och att spela en aktiv roll i utvecklingen av landskapen,

som tror att landskapet är en viktig beståndsdel i det enskilda och sociala välbefinnandet och att skydd, förvaltning och planering av landskap medför rättigheter och skyldigheter för alla,

som beaktar befintliga internationella rättsakter om skydd och förvaltning av natur- och kulturarv, regional och fysisk planering, kommunal självstyrelse och samarbete över gränserna, i synnerhet konventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (Bern den 19 september 1979), konventionen om skydd för byggnadskulturarvet i Europa (Granada den 3 oktober 1985), den europeiska konventionen om skydd för det arkeologiska kulturarvet (reviderad) (Valletta den 16 januari 1992), den europeiska ramkonventionen om samarbete över riksgränser mellan lokala och regionala samhällsorgan (Madrid den 21 maj 1980) och tilläggsprotokollen till denna, den europeiska konventionen om kommunal självstyrelse (Strasbourg den 15 oktober 1985), konventionen om biologisk mångfald (Rio den 5 juni 1992), konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv (Paris den 16 november 1972) och konventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslut och rätt till prövning i miljöfrågor (Århus den 25 juni 1998),

som erkänner att de europeiska landskapens kvalitet och mångfald utgör en gemensam resurs och att det är viktigt att samarbeta om skydd, förvaltning och planering av denna resurs,

som önskar erbjuda ett nytt instrument som uteslutande avser skydd, förvaltning och planering av landskap i Europa,

har kommit överens om följande:

KAPITEL I – ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

Artikel 1 – Definitioner

I denna konvention avses med

a *landskap*: ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer,

b *landskapspolitik*: berörda myndigheters utformning av generella principer, strategier och riktlinjer som gör det möjligt att vidta särskilda åtgärder i syfte att skydda, förvalta och planera landskap,

c *mål för landskapskvalitet*: berörda myndigheters formulering för ett särskilt landskap, av allmänhetens önskemål med avseende på landskapskaraktären i deras livsmiljö,

d *landskapsskydd*: åtgärder för att bevara och upprätthålla ett landskaps viktiga eller utmärkande karaktärsdrag när det är berättigat på grund av dess natur- och kulturmiljövärde som en följd av dess naturliga utformning och/eller av mänsklig verksamhet,

e *landskapsförvaltning*: åtgärder för att säkerställa en regelbunden skötsel av ett landskap, så att förändringar som orsakas av sociala, ekonomiska och miljömässiga processer styrs och samordnas, med sikte på en hållbar utveckling,

f *landskapsplanering*: kraftfulla framtidsinriktade åtgärder för att förbättra, återställa eller skapa landskap.

Artikel 2 – Räckvidd

Om inte annat följer av bestämmelserna i artikel 15 är denna konvention tillämplig på parternas hela territorium och omfattar natur-, landsbygds-, stads- och förortsområden. Den inbegriper landområden, inlandsvatten och havsområden. Den avser landskap som kan anses som särskilt värdefulla såväl som vardagliga landskap och vanvårdade landskap.

Artikel 3 – Mål

Konventionens mål är att främja skydd, förvaltning och planering av landskap samt att organisera europeiskt samarbete i landskapsfrågor.

KAPITEL II – NATIONELLA ÅTGÄRDER

Artikel 4 – Ansvarsfördelning

Varje part skall genomföra denna konvention, i synnerhet artiklarna 5 och 6, enligt sin egen kompetensfördelning, i enlighet med sina grundlagsenliga principer och administrativa ordningar, och i överensstämmelse med subsidiaritetsprincipen, samtidigt som hänsyn tas till den europeiska konventionen om kommunal självstyrelse. Utan att göra avsteg från bestämmelserna i denna konvention skall varje part harmonisera genomförandet av denna konvention med sin egen politik.

Artikel 5 – Allmänna åtgärder

Varje part förbinder sig

a att i lag erkänna landskapet som en väsentlig beståndsdel i människornas omgivning, ett uttryck för mångfalden i deras gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet,

b att fastlägga och genomföra en landskapspolitik som tar sikte på skydd, förvaltning och planering av landskap genom att vidta de särskilda åtgärder som anges i artikel 6,

c att införa förfaranden för medverkan från allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra parter med intresse för att utforma och genomföra den landskapspolitik som anges i punkt b ovan,

d att integrera landskap i sin regional- och stadsplaneringspolitik och i sin politik inom kultur, miljö, jordbruk, ekonomi och på det sociala området samt i alla andra politikområden som kan ha direkt eller indirekt inverkan på landskap.

Artikel 6 – Särskilda åtgärder

A Ökad medvetenhet

Varje part förbinder sig att öka medvetenheten i det civila samhället, privata organisationer och hos offentliga myndigheter om landskapens värde, deras roll och om förändringar i landskapen.

B Utbildning

Varje part förbinder sig att främja

a utbildning för specialister i landskapsvärdering och landskapsförvaltning,

b tvärvetenskapliga utbildningsprogram i landskapspolitik, skydd, förvaltning och planering av landskap, för yrkesmän i den privata och offentliga sektorn och för berörda organisationer,

c kurser på skolor och universitet som, inom de berörda ämnesområdena, tar upp landskapets värden och frågor som uppkommer i samband med skydd, förvaltning och planering av landskap.

C Kartläggning och värdering

1 Varje part förbinder sig att, med aktiv medverkan av berörda parter, i enlighet med artikel 5 c, och i syfte att förbättra kunskapen om sina landskap

a . i att kartlägga sina egna landskap över hela sitt territorium,

ii att analysera landskapens särdrag och de krafter och påtryckningar som omvandlar dem,

iii att lägga märke till förändringar,

b att värdera de landskap som har kartlagts på detta sätt, och ta hänsyn till de särskilda värden som berörda parter och den berörda befolkningen tillskriver dem.

2 Detta kartläggnings- och värderingsarbete skall vägledas av den utväxling av erfarenheter och metoder som organiseras mellan parterna på europeisk nivå i enlighet med artikel 8.

D Mål för landskapskvalitet

Varje part förbinder sig att utarbeta mål för landskapskvalitet för de landskap som har kartlagts och värderats i enlighet med artikel 5 c.

E Genomförande

För att genomföra landskapspolitiken förbinder sig varje part att inrätta instrument som syftar till att skydda, förvalta och/eller planera landskapet.

KAPITEL III – EUROPEISKT SAMARBETE

Artikel 7 – Internationella riktlinjer och program

Parterna förbinder sig att samarbeta om beaktandet av landskapsdimensionen i internationella riktlinjer och program och att, när det är relevant, rekommendera att landskapshänsyn tas med i dessa.

Artikel 8 – Ömsesidigt bistånd och informationsutväxling

Parterna förbinder sig att samarbeta för att ge de åtgärder som vidtas enligt artiklarna i denna konvention ökad effektivitet och i synnerhet

a ge varandra tekniskt och vetenskapligt bistånd i landskapsfrågor genom att samla och utväxla erfarenheter och resultat av forskningsprojekt,

b främja utväxling av landskapsspecialister, i synnerhet för utbildning och information,

c utväxla information om alla frågor som omfattas av bestämmelserna i konventionen.

Artikel 9 – Landskap som går över riksgränser

Parterna skall uppmuntra samarbete över riksgränser på lokal och regional nivå och, om nödvändigt, utarbeta och genomföra gemensamma landskapsprogram.

Artikel 10 – Uppföljning av genomförandet av konventionen

1 Europarådets ministerkommitté skall ge de befintliga berörda expertkommittéer som tillsatts enligt artikel 17 i Europarådets stadga i uppdrag att ansvara för uppföljningen av genomförandet av konventionen.

2 Efter varje möte i expertkommittéerna skall Europarådets generalsekreterare översända en rapport till ministerkommittén om det arbete som har utförts och om hur konventionen fungerar.

3 Expertkommittéerna skall föreslå ministerkommittén kriterierna för tilldelning av och reglerna för Europarådets landskapspris.

Artikel 11 – Europarådets landskapspris

1 Europarådets landskapspris är en utmärkelse som kan tilldelas lokala och regionala myndigheter och grupperingar av sådana myndigheter som, inom ramen för en konventionsparts landskapspolitik, har infört en politik eller åtgärder för att skydda, förvalta och/eller planera sitt landskap som har visat sig vara hållbara och därför kan tjäna som ett exempel för andra lokala myndigheter i Europa. Utmärkelsen kan även tilldelas icke-statliga organisationer som på ett särskilt förtjänstfullt sätt har bidragit till vård, förvaltning eller planering av landskap.

2 Ansökningar om Europarådets landskapspris skall inges av parterna till de expertkommittéer som avses i artikel 10. Lokala och regionala myndigheter på ömse sidor om en nationsgräns och grupperingar av berörda lokala och regionala myndigheter kan ansöka, om de förvaltar det ifrågavarande landskapet gemensamt.

3 Ministerkommittén skall, på förslag av de expertkommittéer som avses i artikel 10, fastställa och offentliggöra kriterierna för tilldelning av Europarådets landskapspris, anta regler för detta och tilldela priset.

4 Tilldelningen av Europarådets landskapspris skall uppmuntra dem som får priset att på ett hållbart sätt säkerställa skydd, förvaltning och/eller planering av de berörda landskapsområdena.

KAPITEL IV – SLUTBESTÄMMELSER

Artikel 12 – Förhållande till andra regelverk

Bestämmelserna i denna konvention skall inte påverka strängare bestämmelser om skydd, förvaltning och planering av landskap i andra befintliga eller framtida bindande nationella eller internationella regelverk.

Artikel 13 – Undertecknande, ratificering och ikraftträdande

1 Denna konvention skall stå öppen för undertecknande av Europarådets medlemsstater. Den skall ratificeras, godtas eller godkännas. Ratifikations-, godtagande- eller godkännandeinstrument skall deponeras hos Europarådets generalsekreterare.

2 Denna konvention träder i kraft den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då tio medlemsstater i Europarådet har uttryckt sitt samtycke till att vara bundna av konventionen i enlighet med bestämmelserna i föregående punkt.

3 I förhållande till en medlemsstat som senare uttrycker sitt samtycke till att vara bunden av konventionen träder denna i kraft den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då ratifikations-, godtagande- eller godkännandeinstrumentet deponerades.

Artikel 14 – Anslutning

1 Efter det att denna konvention har trätt i kraft kan Europarådets ministerkommitté inbjuda Europeiska gemenskapen och varje stat som inte är medlem av Europarådet att ansluta sig till konventionen genom ett beslut som fattas med det majoritetsbeslut som anges i artikel 20 d i Europarådets stadga samt enhälligt av de anslutna stater som är berättigade att sitta i

ministerkommittén.

2 I förhållande till en stat som ansluter sig eller till Europeiska gemenskapen, om den ansluter sig, träder konventionen i kraft den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då anslutningsinstrumentet deponerades hos Europarådets generalsekreterare.

Artikel 15 – Territoriell tillämpning

1 En stat eller Europeiska gemenskapen kan vid tidpunkten för undertecknandet eller när den deponerar sitt ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument ange på vilket territorium eller vilka territorier denna konvention skall vara tillämplig.

2 En part kan vid en senare tidpunkt, genom förklaring ställd till Europarådets generalsekreterare, utsträcka tillämpningen av denna konvention till ett annat territorium som anges i förklaringen. Konventionen träder i kraft med avseende på ett sådant territorium den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då generalsekreteraren mottog förklaringen.

3 En förklaring som avgetts i enlighet med de båda föregående punkterna kan, med avseende på ett territorium som har angetts i förklaringen, återtogs genom en notifikation ställd till generalsekreteraren. Ett sådant återtagande träder i kraft den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då generalsekreteraren mottog notifikationen.

Artikel 16 – Uppsägning

1 En part kan när som helst säga upp denna konvention genom notifikation till Europarådets generalsekreterare.

2 Uppsägningen träder i kraft den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då generalsekreteraren mottog notifikationen.

Artikel 17 – Ändringar

1 En part eller de expertkommittéer som avses i artikel 10 kan föreslå ändringar i denna konvention.

2 Ett ändringsförslag skall notifieras till Europarådets generalsekreterare som skall översända det till Europarådets medlemsstater, de andra parterna och till varje europeisk stat som inte är medlem och som har inbjudits att ansluta sig till denna konvention i enlighet med bestämmelserna i artikel 14.

3 De expertkommittéer som avses i artikel 10 skall behandla varje ändringsförslag och framlägga den text som har antagits med tre fjärdedelars majoritet av parternas företrädare för antagande av ministerkommittén. Sedan förslaget har antagits av ministerkommittén med den majoritet som anges i artikel 20 d i Europarådets stadga och enhälligt av de anslutna stater som är berättigade att sitta i ministerkommittén, skall texten översändas till parterna för godtagande.

4 En ändring skall träda i kraft för de parter som har godtagit den på den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då Europarådets medlemsstater informerade generalsekreteraren om sitt godtagande. För en part som godtar ändringen senare skall en sådan ändring träda i kraft den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då denna part informerade generalsekreteraren om sitt godtagande.

Artikel 18 – Notifikationer

Europarådets generalsekreterare skall notifiera Europarådets medlemsstater, varje stat eller Europeiska gemenskapen som har anslutit sig till denna konvention om

a undertecknande,

b deponering av ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument,

c dag för konventionens ikraftträdande enligt artiklarna 13, 14 och 15,

d deklaration enligt artikel 15,

e uppsägning enligt artikel 16;

f förslag till ändring, varje ändring som antagits enligt artikel 17 och den dag då den träder i kraft,

g andra åtgärder, notifikationer, upplysningar eller meddelanden som rör denna konvention.

Till bekräftelse härav har undertecknade, därtill vederbörligen befullmäktigade, undertecknat denna konvention.

Upprättad i Florens den 20 oktober 2000 på engelska och franska, vilka båda texter äger lika giltighet, i ett enda exemplar, som skall deponeras i Europarådets arkiv. Europarådets generalsekreterare skall översända bestyrkta kopior till varje medlemsstat i Europarådet och till varje stat som har inbjudits att ansluta sig till denna konvention.